

Українська мова та читання

Частина 1

Долина Прикметників

Гора Іменників

Острів Синонімів

Річка Дієслів

4

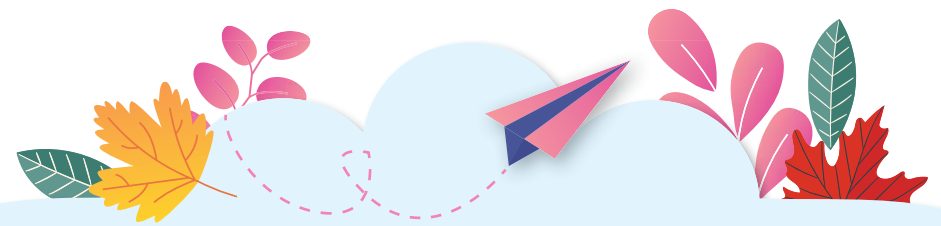
ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Любі дівчатка і хлопчики!

Вітаємо вас на порозі нових відкриттів! Подорож Країною Рідної Мови цього року стане особливо захопливою і цікавою, адже кожний урок у підручнику сплановано як маленьку дослідницьку мандрівку. Ви будете відкривати секрети законів мови, досліджуватимете слова, речення, тексти, пізнаєте силу слів, залучивши всі свої здібності й таланти.

Підручник допоможе вам:

- навчитися ще влучніше висловлювати свої думки та почуття, ділитися враженнями, спілкуватися впевнено;
- відкрити таємниці української мови;
- навчитися грамотно писати;
- працювати з різними видами та джерелами інформації;
- самостійно перевіряти засвоєні знання, виконуючи інтерактивні завдання в електронному додатку;
- співпрацювати з учителькою або вчителем та своїми однокласниками й однокласницями;
- розуміти себе й інших, адже мова — це не лише правила, а й ваш ключ до світу, друзів та успішного майбутнього.

Цей підручник особливий ще й тим, що ви водночас подорожуватимете Україною. Тексти вправ розкажуть вам про:

- мальовничі куточки Батьківщини та її героїчну історію;
- талановитих українців та українок, якими пишається світ;
- наші традиції, що єднають покоління;
- сучасні досягнення незалежної держави.

Учіться поважати і щиро любити рідне слово та рідну Україну! Продовжуйте зростати допитливими і кожного дня робіть власні мовні відкриття. Нехай українське слово стане вашою гордістю та силою!

Микола Вашуленко, Оксана Вашуленко

Українська мова та читання

Частина 1

Підручник інтегрованого курсу
для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2026

УДК 811.161.2*кл4(075.2)
В23

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 27.01.2026 № 111)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми початкової освіти, розробленої під керівництвом *О. Я. Савченко*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— вчуся слухати і розуміти

— досліджую світ медіа

— досліджую слово,
речення, текст

— працюю творчо

— спілкуюся й обговорюю

— виконую завдання
на вибір/різного рівня
складності

— міркую і пояснюю

— працюю самостійно/
удомо

— пишу

До підручника розроблено інтерактивний електронний додаток. Щоб ознайомитися з матеріалами додатка, перейдіть за посиланням:

<https://vse.ee/dbzj>

Методична підтримка для вчителя за посиланням:

<https://vse.ee/dbqn>

Вашуленко М. С.

В23 Українська мова та читання : підруч. інтегров. курсу для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2026. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-983-639-7.

УДК 811.161.2*кл4(075.2)

ISBN 978-966-983-639-7

© Вашуленко М. С., Вашуленко О. В., 2025
© Видавничий дім «Освіта», 2026

ПОВТОРЮЮ ВИВЧЕНЕ ПРО ЗВУКИ І БУКВИ

Пригадую знання про звуки і букви

- 🔍 1. Прочитай текст. Яка тема тексту?

Україна — найбільша за величиною європейська країна у центрі Європи. Це велика держава, яка має давню історію та красиву природу. А головна цінність України — розумні і працьовиті люди. Ми пишаємося нашою країною! Із почуттям особливої гордості ми кажемо: «Я — українець!», «Я — українка!» (О. Вашуленко)

Україна
українка
українець
Батьківщина

- 📖 • Випиши слова, у яких звуків більше ніж букв.

- 📖 2. Випиши з вірша Наталки Пóклад слова, які містять м'які приголосні звуки. Підкресли букви, які їх позначають.

Синьо-жовтий прапор України —
це безхмарне небо, синє-синє,
а під небом золотіє нива,
і народ — і вільний, і щасливий.

- 📖 • Випиши виділене слово. Побудуй його звукову схему.

- 🔍 3. Прочитай вірш Лесі Вознюк. Про що розповідає поетеса?

Маленький український герб,
та в нім така нестримна сила:
неначе сокіл в вишині,
що розправляє крила.

Маленький герб, а відчуття —
що в ньому покоління звитьяги,
і гордий погляд в майбуття,
і блиск козацької відваги.

- Випиши у стовпчик виділені слова. Побудуй їх звукові схеми. Визнач, скільки складів, букв і звуків у кожному із цих слів, і запиши.

- 4. Випиши з вірша Марії Чумарної слова, у яких кількість звуків і букв неоднакова.

Я — українська дитина,
земля моя — Україна.

Я книжку оцю відкриваю —
і мову рідненьку вивчаю.

А в мові моїй, як в краплинці роси, —
усіх українців звучать голоси!

- 5. Яка пісня єднає українців і є державним символом України?

- 6. Пригадай, де тобі доводилося бачити прапор і герб України. Напиши про це текст (3–4 речення).

- 7. Спиши уривок із вірша Наталі Карпінко. Підкресли букви, які позначають м'які приголосні звуки. Побудуй звукову схему виділеного слова.

Мій дім — моя міць, оберіг і родина,
мені наймиліша моя сторона.

Мій дім — це мій край на ім'я Україна.

Вона в моїм серці назавжди одна!

**Правильно вимовляю і пишу слова
з ненаголошеними голосними [е], [и]**

- 1. Прочитай слова. Яка орфограма їх об'єднує?

держава

велика

зерно

президент

- Спиши слова. Підкресли орфограми.
- Пригадай і розкажи, як перевірити написання цих слів. Зістав своє пояснення з правилом.

Щоб правильно написати слово з ненаголошеним [е] чи [и] в корені, треба змінити слово або дібрати спільнокореневе так, щоб ненаголошений голосний став наголошеним: *селó* — *сéла*, *зелéний* — *зéлень*.

Якщо до слова **не можна** дібрати перевірне слово, то його правопис треба перевіряти **за словником**.

2. Прочитай текст. З якою метою його написано?

Кожна країна має свої д..ржавні і народні символи. Наприклад, народним символом Канади є кл..новий л..сток. Його зображено на Д..ржавному прапорі Канади пос..редині білого квадрата. Білий квадрат — це з..мля, а два ч..рвоні прямокутники — це два ок..ани, які омивають б..р..ги цієї країни (*О. Вашуленко*).

- Які букви потрібно вставити у словах? Поясни чому.
- Запиши ці слова, уставляючи пропущені букви.

3. Прочитай текст. Яка інформація з тексту виявилася для тебе новою?

В..рба — символ України. Вона першою пробуджується від з..мового сну, коли інші д..рева ще сплять. Тому є символом в..сни, радості і ж..ття.

В..рба любить воду і є захисницею водойм. Вона очищає

воду в річці чи оз..рі. Саме під в..рбою копали кр..ницю в с..лі. А за допомогою в..рбової гілки люди знаходили дж..рело (О. Вашуленко).

- Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Підкресли орфограми.

4. Які народні символи України ти знаєш? Напиши про це текст (3–4 речення).

5. Спиши слова у два стовпчики, уставляючи пропущені букви. До слів, які можна перевірити наголосом, добери перевірні слова.

Правопис слів перевіряємо

наголосом

за словником

крило́ – кри́ла

пшени́ця

В..селий, м..довий, м..даль, тр..вога, б..нзин,
д..сятка, с..рпневий, вер..сень, скр..піти, м..лодія.

Правильно вимовляю і пишу слова з дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу

1. Пригадай, як вимовляються дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу. Звір свою відповідь із правилом.

Дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і в кінці складу перед глухим приголосним **вимовляються дзвінко** і позначаються відповідними буквами.

Якщо складно вибрати букву на позначення приголосного звука, зміни слово так, щоб після приголосного стояв голосний: са**д** — са**ди**, зу**б** — зу**би**.

2. Прочитай слова. Поміркуй, який із варіантів написання слова, поданий у дужках, є правильним. Поясни чому.

хлі(б, п) ло(ж, ш)ка кві(д, т)ка лі(з, с)ти
су(б, п) ча(ж, ш)ка ягі(д, т)ка зачі(з, с)ка

- Спиши правильно слова, добираючи до них перевірни.

Зразок. Хліб — хліба.

3. Прочитай текст. Визнач його тему.

Природа України захоплює своєю красою та багатством. Це ліси, ст..пи, в..ликі гірські хре..ти, річки, озера, моря, п..чери і навіть пустеля. Тут живуть рі..кісні тварини — зубр, л..лека чорний, карпатський óлень та інші. В українських лісах росте ду.., сосна, бері..ка та багато інших д..рев (О. Вашуленко).

- Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Підкресли в цих словах орфограми.

4. Що ти знаєш про природу України? Напиши про це розповідь (3–4 речення).

5. Прочитай текст. Добери заголовок. Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Розпочни із заголовка.

Люблю гуляти в осінньому парку. Іду сте..кою і милуюся яскравими кольорами кл..ночків. З гілки злетіла голу..ка. Закружляло в повітрі листя, мов ка..кові птахи. У золото вбралися бері..ки. На ду..ках багато жолудів. А он і білка. Вона пру..ко стрибнула на траву і шви..ко збирає жолуді. Горобина прикрасилася червоними ягі..ками. Ка..ковий краєви..! (О. Вашуленко)

Правильно пишу слова з подовженими приголосними звуками й апострофом

1. Послухай і порівняй слова.

- У яких словах приголосні звуки вимовляються подовжено?
- Як таку вимову передають на письмі?

Подовжений м'який приголосний звук позначають на письмі **двома однаковими літерами**.

- Запиши слова з подовженими приголосними звуками. Підкресли спільну орфограму в цих словах.
- Добери і запиши кілька слів із цією орфограмою. Побудуй звукові схеми цих слів.

2. Прочитай вірш Надії Красоткіної. Визнач, яка орфограма об'єднує виділені слова. Побудуй звукові схеми цих слів.

У **солом'яних** брилях ми збирали **м'яту**,
бо спекотно надворі, сонечка багато.
Взимку буде **м'ятний** чай, а це так чудово!
Пригадаєм літечко всі **обов'язково!**

- Добери і запиши кілька слів із цією орфограмою.

Апостроф ставимо після **твердого** приголосного звука перед буквами **я, ю, є, ї**.

3. Прочитай текст. Визнач тему тексту.

Україна славиться розмаїттям трав і квітів.
Багато з них стали її символами.

Жито і колосся є символом життя. Житній хліб був головним продуктом харчування.

Калина — символ дівочої краси і кохання. Коли в сім'ї народжувалася дівчинка — обов'язково саджали кущ калини, аби вона була вродливою.

В'юнкий барвінок — символ життєвої сили і пам'яті. У народі вірили, що рослини допомагають підтримувати здоров'я (О. Вашуленко).

- Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Випиши з тексту слова з подовженими приголосними звуками. Підкресли букви, які позначають подовжений м'який приголосний звук.
- ▼ Випиши з тексту слова з апострофом. Підкресли букви, між якими стоїть апостроф.

4. Використовуючи різні джерела інформації, напиши розповідь про використання рослин у традиціях нашого народу.

Розташовую слова в алфавітному порядку

1. Прочитай текст. Визнач його мету.

На території України поширені різні види тварин. Найчисленнішими представниками є комахи. Серед них — бабки, мухи, джмелі, оси, бджоли, хрущі, шовкопряди, короїди, комарі, сарана, метелики та інші. Більшість із них є корисними (О. Вашуленко).

- Випиши з тексту назви комах в алфавітному порядку.
- Доведи, що слово **бджоли** пишемо після слова **бабки**.

 2. Прочитай текст. Визнач його тему.

Багато видів диких звірів є в Україні. Це козуля, вовк, лисиця, заєць, куниця, тхір, їжак, борсук, кажан, кріт, рись, олень, ведмідь, лось та інші.

Поширеними птахами є галка, грак, ворона, со-рока, іволга, зозуля, зяблик, горобець, ластівка, дятел, лелека, синиці, пугач, чапля (*О. Вашуленко*).

- Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Випиши з тексту н^азви звірів в абетковій послідовності.
- ▼ Випиши з тексту н^азви птахів в абетковій послідовності.

 3. Прочитай текст. Яка інформація з тексту виявилася для тебе новою? Про що ти вже знав/знала? Про що тобі хотілося б дізнатися більше?

У водоймах України водяться щука, карась, короп, лин, окунь, сом. У гірських річках Карпат є форель, а у Шацьких озерах — вугри. Цінні промислові риби поширені у водосховищах: судак, лящ, сазан, товстолобик. У Чорному морі живуть три види дельфінів, з риб поширені скумбрія, ставрида, сардина, кефаль, кілька, чорноморський лосось, оселедець, морський коник. Серед молюсків є мідії, устриці, гребінці, серед ракоподібних — креветки, краби. Для Азовського моря характерні пузанок, камбала, тюлька, бичок (*О. Вашуленко*).

- **Попрацюйте в парах!** Користуючись текстом, складіть алфавітний список тварин, які живуть у водоймах України. Запишіть його.

4. Прочитай текст. Про що ти з нього дізнався/дізналася?

Тварини ст..пів пристосовані до жи..я на відкритих просторах в умовах посушливого клімату.

Найбільше тут гр..зунів. Це хов-
рашки, хом'яки, тушканчики,
пол..ові миші, байбаки. Серед
різноманітних птахів — жайворо-
нок, дрохва, перепілка, вівсянка,
куріпка, ст..повий журавель і орел.
Типовими плазунами є гадюка і
пóлоз. Серед комах характерні саранá,
жўжелиця, кузька та інші (О. Вашуленко).

- Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Спиши текст, уставляючи пропущені букви.
- ▼ Випиши з тексту нáзви тварин степу в алфавітному порядку.

Пригадую правила переносу слів

1. Прочитай. Яка інформація була для тебе новою? Про що ти вже знав/знала?

Українці з повагою ставляться до своєї країни та свідомо відзначають великі свята й **пам'ятні дати, що пов'язані зі становленням незалежності** нашої держави.

Головні свята України	
Дата	Назва свята
19 лютого	День Державного Герба України
10 березня	День Державного Гімну України
28 червня	День Конституції України
23 серпня	День Державного Прапора
24 серпня	День Незалежності України

- Пригадай правила переносу слів. Випиши виділені слова, поділяючи їх для переносу різними способами.

Слова переносимо з рядка в рядок **складами**: ве-ли-кі.

По-різному переносимо:

- **слова зі збігом** кількох приголосних звуків: книж-ка, кни-жка;
- **слова з подовженими** приголосними звуками: чита-**ння**, чита**н**-ня.

Не можна:

- відривати від слова **одну** букву: **Ю**ля, мр**і**я, ба-жа**ю**;
- відривати від попереднього складу букви **й, ь** та **апостроф**: со**й**-ка, ма**ль**-ва, Ма**р**'-яна;
- розривати буквосполучення **йо, ьо**: ра-**йо**н, де-**нь**ок;
- розривати буквосполучення **дж, дз**, які позначають один звук: гу-**дз**ик, хо-**дж**у.

2. Прочитай текст. Визнач тему тексту.

1 жовтня **відзначаємо День захисників і захисниць України**. Це державне свято запроваджено у 2014 році. Мета свята — **вшанування мужності й героїзму всіх героїв і героїнь, які захищають незалежність і територіальну цілісність нашої Батьківщини** (З журналу «Джміль»).

- Спиши текст, поділяючи виділені слова для переносу.

3. Чи доводилося тобі бути на якомусь святі? Напиши розповідь про свої враження (3–4 речення).

4. Попрацюйте разом! Створіть календар державних свят України. Прикрасьте його символами або малюнками, пов'язаними із цими святами.

СПОСТЕРІГАЮ ЗА ЗНАЧЕННЯМ СЛІВ

Розпізнаю пряме і переносне значення слів

1. Пригадай, як розрізнити слова з прямим і переносним значенням. У якому значенні вжито подані сполучення слів?

місто спить

сміється сонце

світла думка

- Зміни сполучення слів так, щоб вони мали пряме значення. Запиши.

2. Вибери завдання і виконай його.

- ▼ Добери до поданих слів слова́ так, щоб утворилися словосполучення з прямим значенням. Запиши.
- ▼ Добери до поданих слів слова́ так, щоб утворилися сполучення слів з переносним значенням. Запиши.

прийшла

ллється

теплий

лагідне

3. Прочитай. Визнач тему тексту.

Київ ро(з,с)кинувся на б..регах (Р,р)ічки (Д, д)ніпро. Дев..ять мостів з..єднують його б..реги. Столиця дивує природою, вражає архітектурою, зачаровує визначними пам..ятками. Київ дихає л..гендами і ро(з,с)виває...я. Місто поєднує в собі тисячолітню історію і сучасність. Видатні місця Києва приваблюють численних туристів щороку (О. Вашуленко).

- Спиши текст, уставляючи пропущені орфограми.
- Підкресли слова, ужиті в переносному значенні.

- 🔍 4. Прочитай інформацію про Київ. Яка інформація з тексту виявилася для тебе новою?

Наша столиця пишається чималою кількістю архітектурних рекордів. Наприклад, пам'ятник «Батьківщина-Мати» входить до п'ятірки найвищих скульптур світу. Його висота — 102 метри. У місті збудовано одну з найглибших станцій метрополітену у світі — це станція «Арсенальна». Її глибина становить 105 метрів (*О. Вашуленко*).

Пам'ятник
«Батьківщина-
Мати» в Києві

- 📖 • Випиши з тексту слова, ужиті в переносному значенні.

- 🔍 5. Прочитай текст. Визнач його тему.

У Києві багато скверів і парків. А у травні місто тоне у цвіті каштанів. Справжньою прикрасою столиці є старовинний парк «Володимирська гірка». Парк розкинувся на пагорбах Михайлівської гори. На одному з них височіє пам'ятник Володимиру Великому. Біжать стежки парком поміж різних дерев і кущів. На верхній терасі відвідувачів гостинно зустріне альтанка для відпочинку. З висоти Володимирської гірки відкривається казкова панорама Києва (*О. Вашуленко*).

- 📖 • **Попрацюйте у групах!** Знайдіть у тексті слова, ужиті в переносному значенні. Запишіть їх. Яка група знайшла більше таких слів?

- ☀️ 6. Що нового ти дізнався / дізналася про нашу столицю? Яка інформація тебе найбільше зацікавила або здивувала? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

- 7. До слів, ужитих у прямому значенні, добери і запиши слова, що вживаються в переносному значенні.

Зразок. *Солодкі цукерки — солодкі слова.*

Солодкі цукерки, твердий матрац, холодний сік, тепла ковдра, рожеві квіти, дрімає дідусь, танцюють діти.

Розпізнаю багатозначні слова

- 1. **Попрацюйте разом!** Запишіть подані слова у два стовпчики. За потреби скористайтесь тлумачним словником.

Однозначні

Багатозначні

Ручка, яблуна, корінь, крило, середа, груша, патріот, вушко, іменник, киянин, голова, диктант.

- • Складіть і запишіть два речення з одним із багатозначних слів так, щоб показати його багатозначність.

- 2. Доведіть, що слова **літак** і **м'яч** однозначні.

- 3. Прочитай уривок із пісні Миколи Мозгов'ого. Поясни значення виділених слів. З'ясуй за допомогою тлумачного словника, скільки значень мають ці слова.

Там, де **гори** й полонини,
де стрімкі потоки й **ріки**,
де **смерічок**, ген, розмай —
ллється пісня на просторі,
вільна, сильна, наче **море**,
про мій милий рідний **край**...
Ти — моя любов,
ти — рідна матінко, моя **земля**!

- • Склади і запиши речення з іншими значеннями слів **гори**, **море**, **земля**.

4. Прочитай текст. Визнач його мету.

Моє рідне місто — **Буча**, що на Київщині.

Це місто парків і скверів. Воно ро(з,с)ташоване серед з..лених лісів та мал..овничих полів. У місті є залізнична станція. Це відображено на прапорі Бучі: з..лена смуга — **ліс**, жовта — **поле**, а біла смуга пос..редині символізує залізничну колію. Родзинка міста — Бучанський міс..кий **парк** з оз..ром, фонтанами та дитячими атракціонами. Я люблю Бучу за те, що вона **чиста** і **затишна**, комфортна для життя і відпочинку (О. Вашуленко).

Герб Бучі

Прапор Бучі

● Поясни значення виділених слів. З'ясуй за допомогою тлумачного словника, які ще значення мають ці слова.

- Запиши інші значення слів **поле**, **парк**.
- Спиши другий абзац тексту, уставляючи пропущені орфограми.

5. Як називається твоє рідне місто/село? Що ти знаєш про нього? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. З кожним словом запиши словосполучення так, щоб воно вживалося в різних значеннях.

Зразок. *Корінь дерева, корінь зуба, корінь слова.*
Корінь, хвіст, місяць, добрий, солодкий.

Добираю синоніми й антоніми

1. Прочитай текст. Придумай до нього заголовок.

Харків — **красиве** і **комфортне** місто. Це друге за **величиною** місто в Україні. У Харкові багато

парків, пам'ятників, театрів, музеїв. Тут міститься найбільша центральна площа Європи — площа Свободи. Вона вражає своїми гігантськими розмірами. Найбільший промислово-речовий ринок України теж у Харкові. Візитівкою сучасного Харкова є альтанка «Дзеркальний струмінь» (О. Вашуленко).

Альтанка
«Дзеркальний
струмінь»
у Харкові

- Випиши у стовпчик виділені слова. До кожного добери синонім і запиши.

2. Прочитай текст. Визнач його мету.

Одеса — **велике** місто на узбережжі Чорного моря. Одеський морський порт — **потужний і найбільший** у нашій державі. Він здатний приймати величезні кораблі з **далеких** країн.

Під Одесою розміщені підземні катакомби. Таємниці, які **ховають** у собі ці **темні** й **сирі** лабіринти, досліджують учені вже **багато** років. Одеса — курортне місто, яке люблять за **теплі** й **м'який** клімат, піщані пляжі (О. Вашуленко).

Катакомби —
підземні ходи,
лабіринти.

Морський порт в Одесі.
Фото 2020 р.

- Випиши у стовпчик виділені слова. До кожного добери антонім і запиши поряд.
- Випиши у стовпчик підкреслені слова. До кожного добери синонім і запиши поряд.

- 3. До поданих слів добери і запиши синонім та антонім.

Зразок. *Сміливий — хоробрий; боязкий.*

Сміятися, говорити, галасувати, радісно, тихий, жвавий.

Досліджую фразеологізми

- 1. Прочитайте текст. Що, на вашу думку, означають виділені вислови?

Найбільше місто на заході України — Львів. Його називають культурною столицею України і **бережуть як зіницю ока**. Це тому, що тут розташовано найбільшу кількість музеїв і пам'яток старовини, від яких у туристів **аж дух перехоплює** (*О. Вашуленко*).

Площа Ринок у Львові.
Фото 2021 р.

Такі вислови називаються **фразеологізмами**.

Фразеологізми — це стійкі, нероздільні сполучення слів, які в мовленні сприймаються як одне ціле. Найчастіше фразеологізми можна замінити синонімом. Наприклад, **ні пари з уст** — *мовчати*.

Тлумачення фразеологізмів подано у **фразеологічному словнику**.

2. Послухай, як потрібно діяти, щоб зрозуміти значення фразеологізму, якщо немає фразеологічного словника.

3. До поданих фразеологізмів добери близькі за значенням слова і запиши. За потреби скористайся довідкою.

втерти носа — ...	як кіт наплакав — ...
пасти задніх — ...	накивати п'ятами — ...
набити руку — ...	викинути з голови — ...
крутити носом — ...	набрати в рот води — ...

Довідка: мовчати, провчити, мало, відставати, вередувати, утекти, навчитися, забути.

☀ 4. З трьома фразеологізмами вправи 3 склади й запиши речення.

🏠 5. Спиши текст. Фразеологізми підкресли. Поясни їх значення.

У «Львівській майстерні шоколаду» від ласощів просто очі розбігаються! Тут працюють майстри на всі руки.

Цікаво спостерігати, як створюють шоколадні смаколики. Від цього процесу очей не відірвати! Робота кипить! У відвідувачів аж слина котиться! Персонал з дорогою душею допоможе підібрати смаколики. А вони тут такі, що пальчики оближеш! (О. Вашуленко)

☀ 6. Які солодощі любиш ти? Як часто їх уживаєш? Напиши про це текст (3–4 речення).

🏠 7. У поданих реченнях заміни виділені слова фразеологізмами з довідки на с. 20. Утворені речення запиши.

Ми з Андрієм **нерозлучні**. На канікулах гостювали у його дідуся у Львові. Львів'яни знають своє місто **дуже добре**. Дідусь **миттю** організував нам екскурсії. У музеях ми **уважно слухали**. А після екскурсії **дуже втомилися**. Тож спали **дуже міцно, не пробуджуючись** (О. Вашуленко).

Довідка: ловили кожне слово, нерозлийвода, на одному подиху, як своїх п'ять пальців, без задніх ніг, не чули ніг під собою.

Розпізнаю застарілі і нові слова

- 1. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася з тексту?

Чи знаєш ти, хто такий мірошник? А стельмах? Стельмах робив сани, вози́, ко́леса. Міро́шник, або ме́льник, був власником млина, працював у млині. Ці слова вказують на якесь ремесло. На сьогодні таких професій уже немає. Тому ці слова вийшли з ужитку.

А от, наприклад, слова — на́зви професій *гудець* і *постригач* замінено іншими словами: гудець — це музикант, а постригач — перукар. Такі слова називають застарілими (О. Вашуленко).

- • Зроби висновок, які слова називають застарілими.

- 2. Прочитай текст. Яка інформація з тексту виявилася для тебе новою? Про що ти вже знав/знала?

З давніх-давен український народ славився своїми ремісниками. Кова́ль виготовляв серпи́, ко́си, рогачі. Гонча́р робив глечики, миски, макітри, куманці, горщики. Кожуха́р шив кожухи. Те́сля працював із деревом. Він робив млини, хати, криниці. Різьба́р міг прикрасити будь-який дерев'яний виріб різьбленим візерунком. Діжку, цебро та інше дерев'яне начиння міг зробити бондар. Творчою працею українці зуміли майже кожне ремесло перетворити на мистецтво (О. Вашуленко).

- • Спиши текст. Підкресли застарілі слова.

3. Прочитай текст. Про що ти дізнався / дізналася з тексту?

Наука, культура і техніка постійно розвиваються. З'являються нові предмети, поняття, явища, події. Виникає потреба в нових словах для їх опису. Так з'являються **нові слова**.

Наприклад, слово *дрон*. Це роботизований апарат, який працює без наявності людини (водія або пілота) на борту. Безпілотні засоби мають дистанційне керування або за допомогою сенсорів аналізують зовнішнє оточення і здійснюють навігацію самостійно (О. Вашуленко).

- Зроби висновок, чому з'являються нові слова.

- Випиши з тексту абзац, у якому багато нових слів. Підкресли слова з орфограмами.

4. Прочитай слова. Значення яких із них ти можеш пояснити без словника? З одним зі слів склади і запиши речення.

шопінг

біткоїн

селфі

хендмейкер

5. **Попрацюйте в парах!** До поданих нових слів, які з'явилися у нашій мові, доберіть українські відповідники з довідки і запишіть їх парами.

Мéседж, фан, б́улінг, буті́к, волонте́р, ка́стинг.

Довідка: відбі́р, крамни́ця, повідо́млення, цькува́ння, помі́чник, шанува́льник.

6. Світ змінюється, технології вдосконалюються, з'являється більше можливостей створювати роботів і програми для них. Тому деякі професії зникають і з'являються нові. Як ти вважаєш, які професії будуть потрібні в майбутньому? Напиши про це текст (3–4 речення).

Досліджую походження слів

- 1. Прочитай заголовок до тексту. Чи можеш ти дати відповідь?

ЗВІДКИ ПРИХОДЯТЬ СЛОВА?

Мов у світі дуже багато. Часто слова переходять з однієї в іншу і стають там такими рідними, що ми навіть і не здогадуємося, що вони запозичені.

Чимало слів в українську мову прийшло з інших давніх мов: латинської (*клас, студент*) та грецької (*бібліотека, гармонія*).

Сучасні європейські мови теж дарують нам свої слова, особливо англійська (*футбол*), французька (*бульвар*), німецька (*рюкзак*), італійська (*фінал*).

Східним мовам ми завдячуємо словами *козак, тюльпан, гиря* тощо.

Усі ці слова називають **словами іншомовного походження** (*Аніта Майданюк*).

- • Про що ти дізнався/дізналася з тексту?
- • Досліди, від яких слів походять українські слова **вареник, літак**.

Про походження слова ти можеш дізнатися за **етимологічним словником**.

Уточнити значення запозичених слів можна за **словником іншомовних слів**.

2. Спиши текст. Підкресли слова іншомовного походження.

ФУТБОЛЬНИЙ МАТЧ

У школі ми охоче спостерігали за матчем з футболу. У першому таймі наші гравці забили

лише один гол. У другому таймі рефері призначив пенальті. Форвард іншої команди поцілився в наші ворота, але наш голкіпер зміг упіймати м'яч. Фінал гри був приємним та радісним, адже чемпіоном стала наша команда! Глядачі аплодували спортсменам (З журналу «Джміль»).

- Досліди, з якої мови запозичено ці слова. Чи можна їх замінити українськими словами?

3. **Попрацюйте разом!** Дослідіть походження поданих слів. Чи є українські замінники до них?

рюкзак

фонтан

лайк

4. Прочитай пари слів. Чи можна ці слова назвати синонімами? Визнач, яке зі слів українське, а яке — запозичене. Як ти це роби́тимеш?

пост — допис

процент — відсоток

мурал — стіно́пис

фотографія — світлина

доказ — аргумент

спонсор — благодійник

- Склади речення з будь-яким зі слів. Заміни це слово синонімом і запиши. Досліди, чи змінилося щось у новому реченні.

5. Дізнайся з довідкової літератури, що означає твоє ім'я, яке його походження. Склади про це текст (3–4 речення) і запиши.

ПРИГАДУЮ БУДОВУ СЛОВА

Розбираю слова за будовою, добираю спільнокореневі слова

? 1. Пригадай, що ти знаєш про будову слова.

- Без якої частини не може існувати слово?
- Яка частина слова слугує для зв'язку слів у реченні?
- Як називається частина слова без закінчення?
- Які частини слова допомагають утворювати нові слова?
- Які слова називають спільнокореневими?

розписаний

🔪 2. З поданих слів випиши спочатку споріднені слова до слова **майстер**, потім — форми цього слова.

Майстер, майстерня, майстра, майструвати, майстерний, майстрові.

🔍 3. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася?

Декоративний розпис — безцінний скарб народного мистецтва. Почався він із настінного малювання, розпису меблів, посуду.

Самчиківський розпис зародився колись у селі Самчики Хмельницької області. Талановиті майстрині розписували стіни на замовлення.

Рослинні візерунки на стінах селянських осель були не лише прикрасою, а й оберегом. Найпоширенішим малюнком є зображення дерева життя у вигляді вазона чи букета (О. Вашуленко).

Віктор Раковський.
Сива давнина

- Випиши виділені слова. Розбери їх за будовою.
- Знайди в тексті спільнокореневі слова. Запиши їх групами і розбери за будовою.

4. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася?

Біля **підніжжя** українських Карпат розкинулося **мальовниче містечко** К'осів. Саме тут зародився к'осівський розпис, яким декорували **глиняний** посуд. Основні елементи цього розпису — **рослинні** орнаменти, звірі, птахи та зображення людей у національному гуцульському одязі. Характерні кольори — білий, зелений, жовтий, коричневий (О. Ващуленко).

Тереза Троць.
Глечик.
Косівський
розпис

- Добери і запиши споріднені слова до виділених слів.
5. Уяви себе майстром/майстринею розпису. Які предмети тобі хотілося б декорувати? Які елементи ти використав би/використала б у своєму орнаменті? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Спиши текст, уставивши пропущені букви та розкривши дужки. Розбери за будовою виділені слова.

Яворі́вський ро..пис виник на території сучасного (Я,я)ворі́вського (Р,р)айону (Л,л)ьвівської (О,о)бласті.

Спочатку цим ро..писом оздобл..вали скрині. Згодом почали розмал..овувати всі саморобні **дерев'яні** вироби. Але найбіл..шої популярності яворі́вський ро..пис набув через за́бавку. Різ..бяр виріза́в

Іграшка «Коник».
Яворі́вський
розпис

із д..р..вини фігурки **коників**, птахів, **візочки**.
Потім їх прикрашали яскравим ро..писом.
Мистецтво створе..я яворівської забавки переда-
валося з поколі..я в поколі..я (О. Вашуленко).

- Від якого слова утворилося слово **за́бавка**? Добери спільнокореневі слова до цього слова і запиши.

Правильно записую слова із сумнівними приголосними звуками

- Розглянь таблицю. Зверни увагу на вимову **дзвінкого приголосного [г] перед глухими [к], [т]** у поданих словах. Порівняй вимову і написання цих слів.

Вимовляємо	Пишемо
ні[х]ті	нігті, бо ніг ^о ть
ле[х]кій	ле ^г кий, бо ле ^г енький

Дзвінкий приголосний **[г]** перед глухими **[к], [т]** вимовляється не дзвінко, а **глухо**, як парний йому глухий **[х]**. Відбувається уподібнення, тобто наближення звучання одного звуку до іншого.

Ця орфограма називається — **буква, що позначає сумнівний приголосний звук**.

- Спиши слова парами. Підкресли букви, що позначають сумнівні приголосні звуки.

- Прочитай чітко слова вголос. Як вимовляються глухі приголосні звуки перед дзвінками в поданих словах? Зверни увагу на написання цих слів.

Вимовляємо	Пишемо
прó[з']ба	прóсьба, бо проси ^{ти}
моло[д']ба	моло ^{ть} ба, бо молот ^{ити}

Глухі приголосні звуки перед парними дзвінками приголосними уподібнюються їм і вимовляються **дзвінко**.

• Спиши слова парами. Підкресли орфограму.

3. Попрацюйте разом! Розгляньте таблиці на с. 26 ще раз і зробіть висновок, як перевірити написання слів із сумнівними приголосними звуками.

Щоб знати, яку букву писати на місці сумнівного приголосного звука, треба змінити слово або дібрати до нього спільнокореневе так, щоб **після приголосного був голосний**: **миг**ить — **миг**отить.

4. Зверни увагу, як вимовляються глухі приголосні перед дзвінками в поданих словах. Прочитай їх правильно.

Вимовляємо	Пишемо
во[г]зал	во к зал
рю[г]зак	рю к зак
во[х]кий	во г кий

• Чи можна до цих слів дібрати перевірні слова? Як ти перевіриш їх правопис?

Якщо перевірне слово дібрати неможливо, слід звернутися до **орфографічного словника** і запам'ятати його правопис.

• Склади і запиши речення з одним зі слів (на вибір).

5. Запиши слова, уставляючи пропущені букви. Добери перевірні слова, які ілюструватимуть правильне написання уставлених літер. Підкресли орфограму.

Зразок. *Кі~~з~~мі — кі~~з~~оть.*

Кі..ті, ля..ти, надя..ти, ле..ко, боро..ьба, хо..ьба, рі..ьба.

6. Прочитай оголошення. Про що в ньому повідомляється?

ОГОЛОШЕННЯ

15 листопада 2026 року, о 12.00 на стадіоні дитячо-юнацької спортивної школи відбудеться відкриття місцевих олімпійських ігор.

До програми змагань включено такі види спорту: футбол; баскетбол; легка атлетика; греко-римська боротьба.

Запрошуємо мешканців міста і гостей громади відвідати змагання.

Адміністрація спортивної школи

- Спиши оголошення, уставляючи пропущені букви. Підкресли орфограми.

7. Спиши слова, добираючи з дужок потрібну букву. Поясни свій вибір.

ні(г, х)тик

ане(г, к)дот

перемо(х, г)ти

ле(х, г)кість

бли(с, з)ько

ни(з, с)ько

приво(к, г)зальний

фу(д, т)боліст

Правильно пишу слова зі співзвучними префіксами і прийменниками

1. Прочитай словосполучення у першому стовпчику. Пригадай, до якої частини мови належать виділені слова. Як називають виділену частину слів у другому стовпчику?

кататися **на** конику

настільні ігри

гратися **з** лялькою

зробити іграшку

конструктор **у** коробці

улюблена іграшка

- ❓ • Пригадай, як пишуть прийменники і префікси зі словами. Перевір себе за правилом.

Прийменник — це частина мови. Прийменник пишемо **окремо** від іншого слова. Між прийменником і словом можна вставити ще одне слово.

Префікс — це частина слова. Префікс пишемо **разом** зі словом.

- 2. Запиши словосполучення, розкриваючи дужки. Підкресли прийменники і познач співзвучні з ними префікси.

(До) їхали (до) музею, (на) писав (на) аркуші,
(в) лучила (в) мішень, (за) чинив (за) собою,
(у) скочила (у) воду, (по) біг (по) стежці.

- ❓ • Поясни правопис префіксів та однозвучних прийменників.

- 3. Прочитай текст. Яка інформація з тексту виявилася для тебе новою?

Народні дитячі іграшки виготовляли (з) природних матеріалів. Найдавніші — іграшки (з) глини. (У)люблені — свистунці (у) вигляді фігурок птаха, коника, баранця.

Із клаптиків тканини робили ляльки-мотанки. Створювали їх (без) використання голки. Деталі (з) мотували і скріплювали вузликami та нитками. Щоб лялька мала (при)вабливий вигляд, її оздоблювали вишивкою. Секрети виготовлення ляльок передавалися (в) родині (від) матері (до) дочкi (*О. Вашуленко*).

- Спиши текст, розкриваючи дужки. Познач префікси у словах і підкресли прийменники.

Лялька-мотанка

- **4. Попрацюйте разом!** Прочитайте прийменники. Доберіть і запишіть по два слова, у яких префікси співзвучні з поданими прийменниками.

Зразок. До — *добудувати, дочитати.*

До, з, на, за, при, під, від, без.

- **5.** Пригадай, якими іграшками тобі подобалося бавитися. Чи були серед них народні? Напиши про це текст (3–4 речення).

- **6.** Поєднай слова прийменником, який звучить так само, як префікс. Запиши утворені сполучення слів. Познач префікси і підкресли прийменники.

Зразок. Зліпити з пластиліну.

Зліпити ... пластиліну, збрала ... столу, добігла ... фінішу, наклеїти ... папір, відштовхнув ... берега, відбіг ... дороги, підсунув ... стіл.

- Склади і запиши речення з одним зі словосполучень.

Правильно записую слова з апострофом після префіксів

- **1.** Прочитай і порівняй слова.

пояснити — роз'яснити

розділити — роз'єднати

згуртуватися — з'юрмитися

заїхати — з'їхати

- ● Пригадай, у яких випадках потрібно ставити апостроф після префікса перед коренем. Зроби висновок. Перевір його за правилом.

Після префіксів, які закінчуються на **твердий приголосний** звук, перед **я, ю, є, ї** пишеться **апостроф**.

- • Спиши слова з апострофом. Познач у них префікси. Підкресли букви, перед якими пишеться апостроф. Визнач, скільки звуків вони позначають.

- 2. Запиши подані слова у два стовпчики: у перший — слова з апострофом у корені слова, у другий — з апострофом після префікса.

П'ють, під'їзд, з'явитися, м'який, без'язикий, б'ється, роз'яснити, в'язати, з'ясувати, в'ється.

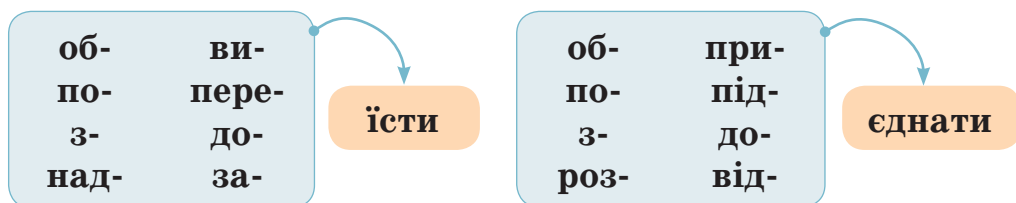
- Виділені слова поділи для переносу.

Слова з апострофом після префікса **переносимо по складах**.

На письмі **апостроф** залишається **з попереднім складом**.

- 3. За допомогою префіксів утвори нові слова.

- • Запиши лише ті слова, які пишуться з апострофом. Поясни орфограму «Правопис апострофа після префікса».
- З трьома записаними словами (на вибір) склади і запиши речення.

- 4. Прочитай текст. Добери заголовок. Спиши, уставляючи пропущені букви і, де треба, апостроф. Поясни орфограми.

Наш клас — це згуртована сім..я, у якій панує атмосфера підтримки. Якщо комус.. складно виконати завда..я, то однокласники й однокласниці

обов..язково допоможут.. . Наприклад, я не **зро-**
зуміла правило на уроці української мови, а
В..ячеслав усе мені по..яснив. А коли він не міг
розв..язати задачу, то я йому все роз..яснила.

С..огодні Мар..яна Лук..янів-
на об..єднала нас у групи, щоб
ми вчилися спіл..ними зуси..я-
ми з..ясовувати зміст завда..я.
Ви..явилося, що це так цікаво і
при..ємно! (О. Вашуленко)

- Розбери за будовою виділені слова.

 5. Чи можна твій клас назвати згуртованим? Напиши про
це текст (3–4 речення).

 6. Уяви себе в ролі редактора/редакторки. Знайди по-
милки в записі окремих слів. Запиши правильно всі
словосполучення.

При'їхали в гості, з'єднали деталі, **обіха-**
ли по'їздом, нас не **розєднати**, з'юрмилися
біля підїзду, при'єдналися до гурту, доїхали до
пам'ятника.

- Виділені слова поділи для переносу.
- З одним зі словосполучень (на вибір) склади і запиши
речення.

Правильно записую слова з префіксами пре- і при-

 1. Спиши слова. Познач у них префікс.

пре**м**илий
пре**м**удра
пре**т**ихий

при**й**ти
при**к**леїти
при**к**рити

- 🔍
- Прочитай парами слова. Чи виразно в них звучать ненаголошені голосні [е], [и] у префіксах?
 - У яких словах замість префікса можна використати слово **дуже**? Який префікс вони мають?
 - У якому стовпчику слова означають наближення, приєднання чогось, неповноту дії? Який у них префікс?
 - Зроби висновок, як можна перевірити написання префіксів **пре-**, **при-**. Порівняй його з правилом.

Префікс **пре-** завжди вказує на **збільшену ознаку** і його можна замінити словом **дуже**: прегарний — **дуже гарний**, предобрий — **дуже добрий**.

Префікс **при-** пишемо у словах, що означають **наближення, приєднання, неповну дію або ознаку, розміщення біля чогось**: прибігти, пришити, присісти, приморозений, прибережний (при б́ерезі).

Орфограма — **букви е, и у префіксах пре-, при-.**

- 📖 2. Спиши словосполучення, уставляючи пропущені букви.

Пр..готувати обід, пр..гарячий борщ, пр..чудові голубці, пр..гостити пирогами, пр..красити коровай, пр..ніжні млинці, пр..перчити сало, пр..солодкий кисіль, пр..солити деруни.

приве́ст^і
прине́ст^і
пресма́чн^{ий}
присма́чіти

- З двома словосполученнями (на вибір) склади і запиши речення.

- 📖 3. Прочитай сполучення слів. Заміни їх одним словом із префіксом **при-** і запиши. Познач префікси.

Зразок. Біля школи — пришкі́льний.

Біля школи, біля дороги, біля кордону, недалеко від вокзалу, недалеко від озера, поблизу берега, поблизу моря, поблизу міста.

🔍 4. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася?

Українська кухня — це пр..смачне кулінарне мистецтво українців. Саме тому до нас пр..їздить багато туристів. Вони пр..бувають із різних куточків світу. Їх пр..ваблюють пр..чудові смаки українських страв.

Банос — це пр..густа кукурудзяна каша, яку готують на вершках або сметані та пр..правляють бринзою або білими грибами. До нього особливо смакує узвар — традиційний напій української кухні із сушених фруктів. Рецептів його пр..готування багато (*О. Вашуленко*).

- Спиши текст, уставляючи пропущені букви.

- Які страви української кухні ти знаєш? Які страви зображено на світлинах?

- Склади і запиши речення за світлинами, уживаючи слова з префіксами **пре-** або **при-**.

- 5. Яка твоя улюблена страва? Хто її готує? Напиши про це текст (5–6 речень).

- 6. Від поданих слів утвори нові, додавши префікс **пре-** або **при-**, і запиши. Поясни вибір префікса.

Великий, мудрий, думати, хороший, вчити, бігти, тихо, ховати, сильно, хоробрий, міряти, багато, будувати, кріпити, широкий, пливти, гіркий, шити, тягти, хитрий.

- З трьома утвореними словами склади і запиши речення.

Утворюю нові слова за допомогою префіксів і суфіксів

- 1. Спиши слова. Розбери їх за будовою.

Море — морський, приморський.

- • Поясни, як утворилися ці слова.

Пригадай! Нові слова утворюють за допомогою:

- префіксів: *біг* — **при***біг*; *ніс* — **за***ніс*;
- суфіксів: *ліс* — *ліс***ок**, *дощ* — *дощ***ик**;
- префіксів і суфіксів одночасно:
сором — **без***сором***ний**.

- 2. Утвори за допомогою префіксів нові слова від поданих. Поеднай дієслова з іменниками. Запиши словосполучення за зразком. Познач префікси.

Зразок. *Причесати волосся.*

Чесати, нести, лягти,
чистити, читати, пливти,
ліпити, фарбувати.

на-, по-, за-, про-,
при-, від-, пере-

- 3. Від поданих слів утвори нові, додавши префікс **роз-**. Запиши їх, доповнюючи іменниками так, щоб утворилося словосполучення.

Зразок. *Казати — розказати казку.*

Казати, лити, писати, клеїти, питати, гадати.

- 4. Утвори слова за допомогою префікса **без-** і запиши.

Хмарний, вітряний, сердечна, сонна, коштовний, відповідальний.

- • З двома словами (на вибір) склади і запиши речення.

- **5.** Розкажи про правопис префіксів **с-**, **з-**. Утвори нові слова за допомогою префікса **с-** або **з-**. Познач префікси.

Дути, нести, питати, варити, тиснути, хитрити, мастити, миритися, кривдити, формувати.

- **6.** Утвори і запиши усі можливі нові слова за допомогою поданих суфіксів. Познач суфікси.

-К-, -ИК-, -ОК-,
-ОЧК-, -ОЧОК-

-ИЧК-, -ЕЦЬ-,
-ЕНЬК-, -ОНЬК-

Зразок. Брат — брати^к.

Брат, сестра, рука, дуб, риба, груша, баран, камінь, малий, тихий, смачний.

- • Простеж, як змінюється значення слова після додавання суфіксів. Якого значення надають словам ці суфікси?

- **7.** Утвори і запиши нові слова за допомогою поданих суфіксів. Познач суфікси.

-ИЩ-, -ЕЗН-, -ИСЬК-

Зразок. Лапа — лапи^{ще}.

Лапа, сніг, вітер, хвіст, гарбуз, ведмідь, старий, страшний.

- • Якого значення надають словам ці суфікси?

- **8.** Добери і запиши «осінні» слова з поданими суфіксами. Склади з кожним речення і запиши.

-ИНК-, -ОЧОК-, -ЕСЕНЬК-, -ИЩ-

ДОСЛІДЖУЮ ІМЕННИК

Розрізняю іменники — назви істот і неістот, власні і загальні назви

- ? 1. Прочитай слова. Визнач, до якої частини мови вони належать. Обґрунтуй свою відповідь.

Пóдруга, соловей, площа, вулиця, дядько, го-
ра, дитина, ведмідь, підручник, будинок.

- ? • На які групи можна розподілити ці іменники? Перевір свою відповідь за правилом.

Іменник — це частина мови, яка **називає предмет** і відповідає на питання **хто?** або **що?**.

Іменники — **на́зви і́стот** відповідають на питання **хто?**: *однокласник, сусідка*.

На́зви неі́стот відповідають на питання **що?**: *телефон, місто*.

- 📌 • Запиши подані слова у два стовпчики та допиши ще по три власні приклади таких слів.

Хто?

Що?

- 🎧 2. **Попрацюйте разом!** Перевірте, як ви вмієте розпізнавати іменники. Послухайте групи слів і оплеском у долоні «впіймайте» зайве слово в кожній групі. Поясніть свій вибір.

- 🔍 3. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася?

Україна — це насáмперед люди, які її творили. Значний внесок у розбудову нашої стародавньої держави зробили князі **Русі-України**.

Князь **Святослав**, син князя **Ігоря** і княгині **Ольги**, прославився як відважний полководець. Чудово володів різними видами зброї, був

сміливим і рішучим. Майже все своє життя провів у походах. За це його називали **Святослав Хоробрий** (О. Вашуленко).

Олексій Штанко.
Князь Святослав

- Яких іменників у тексті більше — назв істот чи неістот?
- Випиши спочатку **на́зви** істот, а потім — неістот.
- Чому виділені іменники написано з великої букви? Перевір себе за правилом.

Іменники можуть бути **загальними** назвами і **власними**. **Власні** **на́зви** пишемо **з великої букви**, а **загальні** **на́зви** — **з малої**: **князь Святослав**.

4. Спиши текст, розкриваючи дужки. Підкресли іменники — власні **на́зви**.

В(е, и)личною стала (К, к)иївська (Д, д)ержава за правління (К, к)нязя (В, в)олодимира (В, в)еликого. Князь будував храми, відкрив першу школу, почав карбувати власні монети. Навколо (М, м)іста (К, к)иєва (К, к)нязь спорудив укріплення — потужні стіни, вал і рів. Потрапити до (С, с)толиці можна було через (С, с)офійські (В, в)орота (О. Вашуленко).

5. Добери і запиши по п'ять іменників до кожної групи, дотримуючись такої послідовності: **на́зви** істот, **на́зви** неістот, загальні **на́зви**, власні **на́зви**.

6. Спиши подані словосполучення, розкриваючи дужки. Підкресли власні **на́зви**. Допиши ще по три власні приклади таких словосполучень.

(П, п)ланета (М, м)арс, (К, к)раїна (Л, л)атвія,
(В, в)інницька (О, о)бласть, (М, м)істо (В, в)ійш-
город, (П, п)исьменник (І, і)ван (Ф, ф)ранко,
(Г, г)ори (А, а)льпи, (Р, р)ічка (Г, г)орінь, (О, о)зе-
ро (Я, я)лпуг, (С, с)вято (Р, р)іздво (Х, х)ристове.

Розпізнаю іменники з абстрактним значенням

? 1. Прочитай слова. Доведи, що це іменники.

Життя, маркер, мудрість, книжка, смартфон,
дослідження, пташка, сум.

Розрізняють **конкретні** й **абстрактні** іменники.

Конкретні іменники називають предмети, які ми сприймаємо органами чуття та які можна полічити, намалювати чи сфотографувати: *равлик, хмара, море*.

Абстрактні іменники називають поняття, які не ми не можемо сприйняти органами чуття і полічити: *сон, совість, милосердя*.

• Випиши спочатку конкретні іменники, потім — абстрактні.

2. Послухай вірш Володимира Верховеня.

- Назви і запиши абстрактні іменники, які використано у вірші.
- Доведи, що записані слова є іменниками з абстрактним значенням.

Іменники з абстрактним значенням можуть називати:

- якості і властивості (*щедрість, доброта, людяність*);
- дії і процеси (*бажання, захоплення, натхнення*);
- стан і почуття (*сон, тиша, радість, щастя, любов*);
- поняття етикету (*вітання, прощання, вибачення*);
- наукові поняття (*швидкість, час, відстань*);
- грошові поняття (*кошти, фінанси, гроші*).

3. Вибери завдання і виконай його.

- ▼ З поданих слів випиши іменники з абстрактним значенням.
- ▼ З поданих слів випиши іменники з конкретним значенням.

Квіти, подарунок, мрія, привітання, дідусь, радість, зустріч, аквапарк, щастя, кінь, монітор, бажання, самокат.

- **Попрацюйте в парах!** Перевірте одне в одного правильність виконання.

- З двома виписаними словами (на вибір) склади і запиши речення.

4. Прочитайте слова. Яке з них є конкретним іменником, а яке — абстрактним?

патріот

патріотизм

- Пояснить, як ви міркували.
- Перевірте себе, прочитавши тлумачення цих слів.

Патріот — людина, яка любить свою країну, віддана своєму народові.

Патріотизм — любов до своєї країни, відданість своєму народові.

5. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася?

Київський князь Ярослав Володимирович доклав багато зусиль для зміцнення і розквіту держави. Він активно вів будівництво. З'явилися міцні укріплення навколо Києва і головна брама стародавнього міста — Золоті ворота. На замовлення князя було збудовано Софійський собор. Тут Ярослав

Пам'ятник
Ярославу Мудрому
в Києві

відкрив школу та заснував першу бібліотеку. Правління Ярослава сприяло розвитку освіти і культури. За ці досягнення князя назвали Мудрим (О. Вашуленко).

- ● **Позмагайтеся!** Хто знайде і випише з тексту більше іменників з абстрактним значенням?

- 6. Запиши подані іменники у два стовпчики.

Конкретні іменники **Абстрактні іменники**

Комп'ютер, заздрість, ідея, яблуко, обіцянка, годинник, диван, могутність, доброта, кінь, вірність, велосипед.

- Поясни, як ти міркував/міркувала, розподіляючи іменники на дві групи.
- Побудуй звукові схеми виділених слів.

Визначаю рід і число іменників

- 1. Розглянь таблицю. Що ти знаєш про рід іменників?

Рід іменників		
чоловічий (він, мій)	жіночий (вона, моя)	середній (воно, моє)
кінь□	країн ^а	міст ^о
козак□	земл ^я	мор ^е
дядьк ^о	ніч□	курч ^а
		качен ^я

Щоб визначити рід іменника, ужитого у **формі множини**, потрібно **поставити** його у **форму однини**: сини — син (він), чоловічий рід; моря — море (воно), середній рід.

В іменниках, які мають **форму тільки множини**, рід **не визначаємо**: ножиці, гроші.

- Як називають роди іменників?
- Як визначити рід іменника?
- Які закінчення можуть мати іменники кожного роду?
- Чи можна визначити рід іменника, якщо він у формі множини?
- У якому випадку рід іменника не визначаємо?

 2. Зміни за числами іменники з таблиці вправи 1. Постав їх у форму множини і запиши.

 3. Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася? А про що вже знав/знала? Які застарілі слова є в тексті?

Українські козаки — це вільні і мужні воїни, захисники Вітчизни. Кожен з них умів вправно їздити на коні, стріляти з лука. Шабля — вірна супутниця козака в бою. Мало козацьке військо і вогнепальну зброю — пістолі, мушкети і легкі гармати. Козакам були властиві такі риси характеру, як сміливість і кмітливість. Боягуз і зрадник не міг бути козаком (О. Вашуленко).

Ілля Паньок.
Захисник

- • Спиши текст. Над кожним іменником познач його рід.
• Підкресли іменники з абстрактним значенням.

 4. Прочитай текст. Випиши у стовпчик іменники, ужиті у множині. Утвори від кожного форму однини і запиши за зразком. Визнач рід.

Зразок. *Козаки — козак (чол. р.).*

Що ж їли козаки, ці легендарні воїни?

Козацькі страви були прості, поживні та ситні. Каші, риба, юшка, галушки, овочі, дикі трави, мед і фрукти складали основу меню козаків. Готував курінний кухар та його помічники на вогнищі у великих казанах. Готову їжу насипали в дерев'яні миски.

Вирушаючи в походи, козаки брали те, що довго не псувалося. Це сухарі, крупи, борошно, сало (*О. Вашуленко*).

- **5. Попрацюйте в парах!** Складіть і розіграйте діалог про свої враження від отриманої інформації на уроці.
- **6.** Пригадай, що ти знаєш про козаків. Що ще хотів би / хотіла б дізнатися про цих хоробрих вояків? Напиши про це текст (3–4 речення).
- **7.** Як ти розумієш подане прислів'я? Запиши його. Підкресли іменники. Визнач їх рід і число.

Козак не боїться ні тучі, ні грому.

- • Знайди в різних джерелах інформації п'ять прислів'їв про козаків. Запиши їх. Підкресли іменники. Визнач їх рід і число.

Ознайомлююся з назвами відмінків і відмінковими питаннями

- **1.** Прочитай речення. Чи легко зрозуміти зміст? Чому? Що потрібно зробити, щоб виділені слова поєднати з іншими словами в реченні?

1. **Козак** море по коліна.
2. Без **кінь** немає й **козак**.
3. На **козак** і **рогóжа** пригóжа.
4. Не журися, **козак**, нехай ворог плаче!

Рогóжа — цупка плетена тканина. Використовувалася для пошиття робочого одягу та мішків.

5. Щоб козак стати, треба гідність мати.

● Спиши прислів'я, виправляючи помилки. Підкресли змінені слова. Познач закінчення.

● Поясни, що тобі допомогло поставити виділені слова в потрібній формі.

У реченні іменники поєднуються з іншими словами. При цьому вони змінюють свої закінчення, тобто свою форму.

Зміна закінчень іменників називається **відмінюванням**, або **змінюванням за відмінками**.

Іменники мають **сім відмінків**: **називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний**.

Шість відмінків відповідають на питання. Сьомий, **кличний** відмінок, на питання не відповідає. Його використовують у звертаннях.

2. Розглянь таблицю. Запам'ятай назви відмінків і питання, на які вони відповідають. Зверни увагу, як відмінки позначаються скорочено.

Назва відмінка	Скорочено	Допоміжні слова	Питання
Називний	Н.	є	хто? що?
Родовий	Р.	немає	кого? чого?
Давальний	Д.	даю	кому? чому?
Знахідний	Зн.	знайти	кого? що?
Орудний	Ор.	орудую	ким? чим?
Місцевий	М.	розміщено	на (у) кому? на (у) чому?
Кличний	Кл.	—	—

● Розглянь таблицю з прикладами відмінювання іменника **брат** в однині і множині.

Відмі- нок	Питання	Приклад відмінювання	
		в однині	у множині
Н.	хто? що?	брат□	брат ^і
Р.	кого? чого?	брат ^а	брат ^{ів}
Д.	кому? чому?	брат ^у /брат ^{ові}	брат ^{ам}
Зн.	кого? що?	брат ^а	брат ^{ів}
Ор.	ким? чим?	брат ^{ом}	брат ^{ами}
М.	на (у) кому? на (у) чому?	на брат ^і /на брат ^{ові}	на брат ^{ах}
Кл.	—	брат ^е	брат ^и

- ?
- Назви всі відмінки. Поміркуй, чому вони мають такі назви.
 - Які відмінки відповідають на однакові питання?
 - У яких відмінках слова можуть мати два закінчення?
 - Біля питання якого відмінка є прийменник?
 - Який відмінок не відповідає на питання?
 - Чому біля одного відмінка два питання?

- 3. Спиши словосполучення, уставляючи на місці крапок питання. Визнач відмінок іменників і запиши за зразком.

Д. в.

Зразок. Радий (кому?) бабусі^і.

радий (...?) бабусі	лежить (...?) на столі
подарувала (...?) мамі	читаю (...?) з татом
зустріла (...?) подругу	пишаюся (...?) дідусям
знайшла (...?) книжку	малюю (...?) фарбами

- Щоб визначити відмінок іменника, скористайся алгоритмом в е-додатку.

- 4. **Попрацюйте в парах!** За зразком таблиці вправи 2 усно провідмініайте подані іменники.

друг

сестра

учні

- 🔍 5. Прочитай текст. Яка інформація була для тебе новою?

Щоб стати **козаком**, слід було пройти нелегке **навчання** і скласти суворі **іспити**. Не всі витримували, тож не всі й ставали **козаками**. **Новачок** учився фехтувати, влучно стріляти, бути вправним **вершником**, міцно триматися в **сідлі**. Керували **навчанням** досвідчені **воїни** й **полководці**. Наприкінці **навчання** кожен мусив узяти участь у **поході**, зазвичай морському (О. Вашуленко).

- 📌 • Випиши виділені іменники і постав до них питання. Користуючись таблицею на с. 45, визнач відмінок цих іменників і запиши за зразком.

Зразок. *Козаком (ким?), Ор. в.*

- 📱 6. **Попрацюйте разом!** Розгляньте ілюстрацію до вправи 5. Складіть і запишіть кілька речень за її змістом так, щоб іменник **кінь** був у різних відмінках. Позначте відмінок скорочено над словом.

- 🏠 7. Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Визнач відмінок виділених іменників і познач його скорочено над словом.

Іспит на зва..я **козака** був жартівливим випробува..ям для **юнаків**, які пройшли навча..я. Їх перевіряли на витриваліст.., спритніст.. і мужніст.. . Наприклад, **юнак** мав з'їсти багато наперченого **борщу**. Опісля пройти по колоді над **водою** і не впасти у воду. Потім — подолати дніпровс..кі пороги **на човні** проти течії.

На заверше..я — проскакати по степу **на коні** задом наперед, без **сідла** й **вздуечки**, й успішно повернутися (*О. Вашуленко*).

- Знайди в тексті іменники з абстрактним значенням. Підкресли їх.

Навчаюся змінювати іменники за відмінками

 1. Розглянь в е-додатку зразки відмінювання іменників **в однині**.

- Розглянь зразки відмінювання іменників **жіночого роду** в однині. У яких відмінках іменники жіночого роду мають однакові закінчення?
- Розглянь зразки відмінювання іменників **чоловічого роду** в однині. У яких відмінках іменники чоловічого роду мають однакові закінчення? У яких відмінках вони можуть мати два варіанти закінчення?
- Розглянь зразки відмінювання іменників **середнього роду** в однині. У яких відмінках іменники середнього роду мають однакові закінчення?

 2. **Попрацюйте в парах!** Провідмініяйте подані іменники.

сова

зозуля

син

дядько

озеро

життя

 3. Спиши текст, поставивши іменники, що в дужках, у потрібному відмінку. Визнач їх відмінок.

Тобі цікаво, чому козаки назвали свою (фортеця) Запорізька Січ? Запорізька тому, що розташована за (пороги) (Дніпро). А Січ походить від (слово) «сікти» — рубати, бо всі укріплення й огорожі були із січеного (дерево). Оселилися

козаки тут, бо (вороги) було складно добиратися сюди через пороги (О. Вашуленко).

Історико-культурний комплекс
Запорізька Січ

4. Прочитай текст. Розкажи, про що в ньому йдеться.

Герб Війська
Запорізького

Козацька Січ — це **фортеця**, оточена глибоким ровом, високим **валом** і гостроколом. Щоб **вартіві** могли вчасно попередити про появу ворога, на **валах** будували сторожові **вежі** з бійницями для **гармат**.

У центрі Січі був майдан, там відбувалися козацькі ради, обирали отаманів. На краю майдану стояли **курені** — будинки козаків.

Символами козацького війська були малиновий **прапор** і печатка з **гербом** Запорізької Січі, на якому зображено козака з рушницею та **шаблею** (О. Вашуленко).

Прапор Війська
Запорізького

- Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Випиши виділені іменники, указавши в дужках відмінок і питання.
- ▼ Випиши підкреслені іменники, указавши в дужках відмінок і питання.

5. Попрацюйте разом! Прочитайте допис у соцмережі. Чому, на вашу думку, дівчинка отримала не тільки схвальні відгуки на свій допис? Знайдіть у ньому помилки.

olesja4A

Друзі, щойно побувала на острів Хортиця, у столиця запорізьких козаки! 👍

Ділюся враження. ❤️ Я дізналася багато цікавого про життя і зброя козаків, козацьку школа. 👍 Мені вдалося потрапити на виступ театру козацького бій.

😮 Актори у козацькому одяг демонстрували свою вправність у фехтуванні на шаблях, стрільбі з лук верхи на конях. Неймовірно видовище! 🎉

463

32

- ✎ • Спишіть текст, виправляючи помилки. Визначте відмінок змінених іменників.

- 🏠 6. Провідміняй подані слова.

школа

актор

небо

Визначаю початкову форму іменників

- 🔍 1. Прочитай вірш Марії Деленко. Чи знаєш ти, хто такий ота́ман?

Ота́ман наш дуже славний,
вуса, борода, сам ставний,
гострий **словом** у розмові,
все, як личить **козакові**.
Попереду він у всьому.
Завжди шабля є при ньому.
І душа така багата,
його люблять козачата.

Ота́ман — ватажок, командир козацького війська.

- ❓ • У якому відмінку вжито у вірші іменник **ота́ман**?

Форма **називного відмінка однини** є **початковою формою іменника**. За нею визначають рід іменника.

- Знайди у вірші іменники, ужиті в початковій формі.
- Усно постав виділені іменники у початкову форму і визнач їх рід.

2. Прочитай вірш Надії Голуб. Визнач головну думку вірша.

Розквітай, прекрасна **Україно**,
рідна **земле**, **матінко** моя.
Хай лунає мова солов'їна,
пісня неповторная твоя.
Хай смереки, ясени й тополі,
квітки, луки, трави і сади
шепотять нам вірші щедрі, добрі,
вольні, чисті, із джерельної води.

- Доведи, що виділені іменники вживаються у кличному відмінку однини.

- Знайди у вірші іменники, ужиті в початковій формі. Назви їх і провідмняй усно.

- Випиши у стовпчик іменники у множині. Постав їх у початкову форму (Н. в. одн.) і запиши за зразком.

Зразок. *Луки — лука.*

3. Спиши у стовпчик подані слова. Постав до них питання, визнач відмінок. Запиши іменник у початковій формі і познач рід.

Зразок. *Степом (чим?) Ор. в. — степ (ч. р.).*

Берегом, дуба, річку, на горі, котику, у небі.

4. Прочитай текст. Визнач його тему. Добери заголовок.

Хороброго козака Івана Сірка вісім разів обирали **отаманом**. Такої честі не мав жодний ватажок Війська Запорізького.

Іван Сірко набув **слави** талановитого **полководця**. Багато **років** він боронив **Україну** від ворожих **нападів**. **Знищуючи ворогів у полі й на морі**, отаман виявляв мужність і **відвагу**.

Для рідної з(е, и)млі Іван Сірко був вірним оборонцем і захисником. Постать отамана оповита різноманітними л(е, и)гендами і переказами. Він є г(е, и)роєм багатьох українських пісень і казок (О. Вашуленко).

- **Позмагайтеся!** Хто швидше знайде і назве всі іменники, які вжито в тексті в початковій формі? Провідмінійте усно один із цих іменників.

- Випиши виділені іменники з першого і другого абзаців. Постав їх у початкову форму і запиши. Познач рід.

- 5. Спиши останній абзац тексту вправи 4, розкриваючи дужки. Випиши підкреслені іменники. Постав їх у початкову форму і запиши поряд. Познач рід.

Навчаюся розрізняти давальний і місцевий відмінки іменників з однаковими закінченнями

- 1. Прочитай речення. Пригадай відмінки іменників та питання, на які вони відповідають. Визнач відмінок виділених іменників.

1. Усе своє життя українські козаки присвячували **боротьбі** за волю рідної країни.

2. У жорстокій **боротьбі** з ворогами запорожці гинули як лицарі.

- Чи виникли труднощі у визначенні відмінка? Чому?
- За правилом на с. 52 поясни, як розрізнити давальний і місцевий відмінки іменників з однаковим закінченням.

Є два способи розрізнення відмінків іменників, що мають однакові закінчення.

1. За значенням.

- Іменники **в давальному відмінку** найчастіше **називають особу, якій щось дають, надсилають, чимось допомагають**: *Тато надіслав (кому?) **Мілані** (Д. в.) повідомлення.*
- Іменники **в місцевому відмінку** найчастіше **називають місце**: *(На кому?) **На Мілані** (М. в.) нова вишиванка.*

2. За наявністю чи відсутністю прийменника.

- Іменники **в давальному відмінку** вживаються переважно **без прийменників**: *Оля дала **пóдрузі** (Д. в.) яблуко.*
- Іменники **в місцевому відмінку** завжди вживаються **з прийменником**: *Оля побачила **на пóдрузі** (М. в.) нову сукню.*

2. Прочитай текст. Постав запитання до кожного абзацу. Усно дай на них відповіді.

Керувати військом козаки доручали **гетьману**. **Гетьман** — це найвища посада керівника Війська Запорізького та голови козацької держави.

Гетьмана обирали козаки — серед тих, хто показав себе як досвідчений воїн та патріот.

На майдані збиралися всі козаки. Козацька старшина називали імена найславетніших козаків. Запорожці підкидали шапки — саме так голосували на Січі. На чие ім'я підкинули найбільше шапок, той і ставав **гетьманом**. Потім обраному **гетьманові** вручали булаву — символ козацької влади (*О. Вашуленко*).

- Визнач відмінок виділених іменників (усно). Поясни, як ти це робив/робила.

- Знайди в тексті іменники, ужиті у множині. Постав їх у початкову форму (Н. в. одн.).
- Випиши у стовпчик підкреслені іменники і визнач їх відмінок. Запиши ці слова у давальному та місцевому відмінках. Познач закінчення.

Зразок. *Військом (чим?) Ор. в. — Д. в. (кому?) війську, М. в. (у чому?) у війську.*

- 3. Прочитай інформацію про гетьманів. Що нового ти дізнався/дізналася з тексту?

Гетьман (Д, д)митро (В, в)ишневецький — (з, с)гуртував козаків, побудував фортецю на острові (Х, х)ортиця і заснував там Запорізьку Січ.

Петро (С, с)агайдачний — засновник козацького флоту, був на той час найкращим ватажком у морських походах.

Богдан (Х, х)мельницький — (з, с)творив грізне військо, підняв (У, у)країнський народ на повстання проти поневолення.

А гетьман (П, п)илип (О, о)рлик — автор першої конституції (У, у)країни, що стала однією з перших у (Є, є)вропі (О. Вашуленко).

- Спиши один абзац тексту (на вибір), розкриваючи дужки. Поясни орфограми.
- Підкресли у виписаних реченнях іменники. Познач відмінок цих слів.

Олексій Штанко.
Дмитро
Вишневецький-Байда

4. Об'єднайтеся у групи і створіть лепбук із кишеньками: «Хто такі козаки», «Козацькі звання», «Одяг козаків», «Зброя козаків», «Транспорт козаків», «Козацька символіка». Презентуйте лепбук у класі.

5. Запиши відповіді на запитання. У відповідях використовуй слова, що в дужках, ставлячи іменники в давальному або місцевому відмінках.

1. Де працює бабуся Дмитрика? (у, школа)
2. Кому Софійка подарувала книжку? (брат, Денис)
3. Яким гетьманам встановлено пам'ятники в Києві? (Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний, Іван Мазепа, Пилип Орлик)
4. Де встановлено пам'ятник Богдану Хмельницькому? (на, Софійська площа)

Навчаюся розрізняти називний, родовий і знахідний відмінки іменників

1. Прочитай і спиши речення. Визнач відмінок виділених іменників.

1. Оленка має гарний **вінок**.
2. **Вінок** прикрашає її вбрання.
3. Тато навчив **сина** танцювати гопак.
4. Тепер у **сина** гарна фізична підготовка.

- Чи виникли труднощі у визначенні відмінка? Чому?
- Переглянь таблицю і проведи дослідження. Які відмінки мають однакові питання? У яких відмінках іменники мають однакове закінчення?

Відмінок	Питання	Відмінкові форми	
Н.	<i>хто? що?</i>	танóк ☐	танцівні́к ☐
Р.	<i>кого? чого?</i>	танк [́] у ☐	танцівник [́] а ☐
Зн.	<i>кого? що?</i>	танóк ☐	танцівник [́] а ☐

- Навчись розрізняти ці відмінки за допомогою правила.

Називний і знахідний відмінки іменників, що означають назви неістот, визначаються за їх роллю в реченні.

Іменник у називному відмінку — це завжди головний член речення (підмет), а у знахідному — другорядний член речення.

У називному відмінку іменники завжди вживаються без прийменників.

Наприклад: Діти підготували концерт. — Зн. в.

Концерт відбудеться в актовій залі. — Н. в.

Родовий і знахідний відмінки іменників чоловічого роду, що є назвами істот, **розпізнають за допомогою підстановки іменника жіночого роду**, який у називному відмінку має **закінчення -а (-я)**. Іменники жіночого роду на -а (-я) в родовому і знахідному відмінках мають різні закінчення.

Наприклад: *На концерті Оля зустріла **вчителя** (вчительку).* — Зн. в. *У **вчителя** (вчительки) було радісне обличчя.* — Р. в.

 2. Прочитай текст. Яка інформація тебе зацікавила або здивувала? Чому?

Гопак є не лише народним танцем, а й національним бойовим мистецтвом. **Танець** походить із козацьких часів.

Кожен рух у **танці** нагадує бойовий удар **ногами** з різних позицій, навіть сидячи. Майбутній **воїн** виконував **танець** і тренувався. **Танець** загартовував **воїна** і вдосконалював бойову **майстерність**.

Спочатку **гопак** виконували лише чоловіки. Дівчата з'явилися в **гопаку** тоді, коли його почали танцювати на **сцені**.

Нині в **Україні** зростає **інтерес** до **гопака** як до виду бойового мистецтва (*О. Вашуленко*).

- **Попрацюйте разом!** Визначте відмінок виділених іменників. За потреби звертайтеся до правила або алгоритму, поданого в е-додатку.

- Який недолік у мовному оформленні тексту ви помітили? Як його можна виправити?

- Спиши перший абзац тексту, уникаючи повторів іменника **танець**.

танець

танок

3. Переглянь мультфільм про гопака. Що нового ти дізнався/дізналася про цей народний танок?

4. Прочитай речення. Доведи, що виділені іменники в обох парах речень стоять у різних відмінках.

1. Минулого літа Максим уперше побачив **боксера** Олександра Усика. Переможний гопака від **боксера** просто на рингу вразив його.

2. **Бій** мав тривати десять раундів. Боксер завершив **бій** достроково.

5. Як ти ставишся до танців? Чи вмієш танцювати? Чи хочеш навчитися? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Поясни орфограми.

Чоловіки танцюють **гопак** у ч..рвоних шарова́рах, вишитій **сорочці**, кол..оровому **поясі** та чоботях. Таке вбра..я було не тіл..ки яскравим, але і зру́чним. Просторі шаровари не ..ковували рухів. В..шиванка ніколи не ро..хри́стувалася під час танцю. Ш..рокий намотаний пояс надійно захищав

нові́й
зру́чний
легкі́й

живіт та попереk. Міцні чоботи зберігали **стопу́** від ушкоджень (*О. Вашуленко*).

- Визнач відмінок виділених іменників.

Спостерігаю за чергуванням приголосних звуків у давальному і місцевому відмінках однини

- **1. Попрацюйте разом!** Розгляньте таблицю відмінювання іменників. Простежте, у яких відмінках відбувається чергування приголосних звуків у словах жіночого роду. А чоловічого і середнього?

Відмінок	Жіночий рід	Чоловічий рід	Середній рід
Н. в. (хто? що?)	по́дру г а	горо х □	моло к о □
Д. в. (кому? чому?)	по́дру з і	горо х у	моло к у
М. в. (на/у кому? на/у чому?)	на по́дру з і	у горо с і	у моло ц і

- Чергування яких приголосних відбулося в цих відмінках?
- Перед яким закінченням відбулося чергування?
- Зробіть висновок про чергування кінцевих приголосних основи перед закінченням **-і** в іменниках жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини. Зверте його з правилом.

У **давальному і місцевому відмінках однини** в іменниках **жіночого роду** перед закінченням **-і** кінцеві приголосні основи **[г]**, **[к]**, **[х]** змінюються на **[з']**, **[ц']**, **[с']**. Наприклад: *доро**г**а — доро**з**і, на доро**з**і; річ**к**а — річ**ц**і, по річ**ц**і; му**х**а — му**с**і, на му**с**і.*

- Зробіть висновок про чергування кінцевих приголосних основи перед закінченням **-і** в іменниках чоловічого і середнього роду в місцевому відмінку однини. Зверте його з правилом на с. 58.

У місцевому відмінку однини в іменниках **чоловічого** і **середнього роду** перед закінченням **-і** кінцеві приголосні основи **[г]**, **[к]**, **[х]** змінюються на **[з']**, **[ц']**, **[с']**. Наприклад: *луг* — у *лузі*; *бік* — на *боці*; *вуха* — у *вусі*.

2. Спиши подані слова у стовпчик. Визнач їх рід. Від записаних іменників утвори форми давального і місцевого відмінків однини і запиши за зразком.

Н. в.	Д. в.	М. в.	Чергування
<i>нога (ж. р.)</i>	<i>нозі</i>	<i>на нозі</i>	<i>[г] — [з']</i>

Їрига, гуска, мураха, око, горіх, урок, круг.

3. Спиши сполучення слів, ставлячи в потрібну форму слова, що в дужках.

Росте на (берег), іти по (стежка), допомогти (черепашка), грати на (скрипка), маленький (комаха), квітне у (луг), на лівому (бік), подарувати (Ольга), у (яблуко), каша на (молоко).

- Склади і запиши речення з трьома словосполученнями.

4. Послухай вірш Алли Свашенко. Запам'ятай іменники, у яких чергуються приголосні звуки. Назви їх парами.

- Послухай вірш ще раз і випиши парами ці іменники. Підкресли букви, що позначають звуки, які чергуються. Познач рід цих іменників.

5. Спиши речення, ставлячи в потрібну форму слова, що в дужках. Підкресли букви, що позначають звуки, які чергуються.

1. У моєї бабусі на присадибній (ділянка) багато квітів. 2. Ранкова роса виблискує на білій

(ромашка). 3. На (гілка) яблуні дідусь повісив годівничку. 4. Смачні гостинці сподобалися всім птахам: і (сойка), і (сорока), і (синичка). 5. На (зупинка) стоїть чоловік у (капелюх) і (куртка). 6. Олесь подарував (Оленка) фарби. 7. Данилко налив (папуга) водички.

Спостерігаю за чергуванням голосних звуків в іменниках жіночого та чоловічого роду з основою на приголосний

 1. Спиши слова парами.

ніч — ночі

камінь — каменя

сік — соку

повінь — повені

- Визнач рід записаних іменників.
- Познач корінь, закінчення й основу.
- Якими звуками різняться корені слів у кожній парі?
- Яке мовне явище відбулося в цих парах слів?
- Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.
- В іменниках якого роду відбувається чергування голосних звуків? Зроби висновок. Звір його з правилом.

У деяких іменниках **жіночого** і **чоловічого роду**, що в початковій формі **мають нульове закінчення**, при зміні форми слова в корені відбувається **чергування звука [і]** з **[о]** або **[е]**. Наприклад: *кінь — коня, піч — печі*.

 2. Подані іменники зміни так, щоб відбувалося чергування голосних звуків. Запиши за зразком.

Іменники

Голосні звуки, що чергуються

пиріг — пирога

[і] — [о]

Осінь, сокіл, джміль, корінь, промінь, лід, колір, чемність, уважність.

- **3.** Спиши словосполучення, поставивши подані в дужках іменники в потрібному відмінку. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

майданчик у (двір)	приїхати до (Київ)
книжка на (стіл)	зустрічати (гість)
нагодувати (кіт)	виготовили з (папір)
різати (ніж)	у мікрохвильовій (піч)

- • З одним зі словосполучень (на вибір) склади і запиши речення.

- **4. Попрацюйте в парах!** Поставте подані слова в місцевому відмінку. Запишіть їх у два стовпчики.

Чергуються
голосні звуки

Чергуються
приголосні звуки

рад^ість — у рад^ості гус^ка — на гус^ці

Острів, поріг, виделка, північ, склянка, потік, щирість, старість, барліг, математика, гойдалка, Канів, Чернігів.

- • Підкресліть букви, які позначають звуки, що чергуються.
- • Які слова потрапили в обидва стовпчики? Чому? Складіть і запишіть із ними речення.

- **5.** Склади і запиши речення за світлинами і поданими прийменниками.

у

на

про

- 6. Спиши речення, ставлячи слова в дужках у потрібну форму. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

1. Багато цілющих (ягоди) дарує калина.
2. Улітку наша сім'я відпочивала на (острів).
3. Іринка зупинилася перед підземним (перехід).
4. Мама купила квитки до (Харків).
5. У (Львів) багато пам'яток архітектури.
6. Екскурсія до (Тернопіль) була цікавою.

Досліджую закінчення іменників жіночого роду на -а (-я) в родовому відмінку однини

- 1. **Попрацюйте разом!** Розгляньте таблицю. Зверніть увагу на кінцевий приголосний основи початкової форми.

Жіночий рід	
Називний відмінок (хто? що?)	Родовий відмінок (кого? чого?)
музик ^а	музик ^и
пісн ^я	пісн ^і
веж ^а	веж ^і
дач ^а	дач ^і
клавіш ^а	клавіш ^і
мрі ^я [мрій ^а]	мрі ^ї [мрій ^ї]

- Які закінчення мають іменники жіночого роду в початковій формі?
- Порівняйте закінчення називного й родового відмінків. Як кінцевий приголосний основи впливає на закінчення іменників?
- Після якого звуку (твердого чи м'якого) стоїть закінчення **-и**?
- Після яких звуків стоїть закінчення **-ї**?

- Яке закінчення мають іменники жіночого роду в родовому відмінку з основою на [й]?
- Зробіть висновок про правопис закінчень іменників жіночого роду на **-а (-я)** в родовому відмінку однини.
- Якщо складно самостійно сформулювати правило, скористайтеся алгоритмом в е-додатку.
- Звірте свої висновки з правилом.

В іменниках **жіночого роду**, які мають закінчення **-а (-я)**, в **родовому відмінку** однини:

- **після м'яких** приголосних та **[ж], [ч], [ш]** пишемо закінчення **-і**: *земля — землі, межа — межі, круча — кручі, каша — каші*;
- **після інших твердих** приголосних звуків пишемо закінчення **-и**: *нота — ноти*;
- з основою на **[й]** пишемо закінчення **-ї**: *Софія [Софійа] — Софії*.

- 2.** Спиши словосполучення, поставивши подані в дужках іменники в родовому відмінку однини.

Стояти біля (афіша), підійти до (сцена), до своєї (бабуся), до старої (вежа), не зрікатися (мрія), хочеться (тиша), без тривалої (пауза), сукня для (Марія), з високої (круча), аромат від (лілія).

- Визнач відмінки змінених іменників. Познач закінчення цих іменників. Поясни їх написання.

- 3.** Прочитай текст, поставивши подані в дужках іменники в родовому відмінку однини. Розкажи, про що в ньому повідомлено.

Кóбза — старовинний український музичний інструмент. **Корпус (кобза) вирізали із цільної (колода) (груша), (верба) чи горіха.** Тих, хто грав на

цьому інструменті, називали кобзарями. Кобзарі співали пісні, у яких прославляли подвиги мужніх героїв. **Своїми піснями вони закликали до (боротьба) і пробуджували прагнення до (свобода) (О. Вашуленко).**

- Переглянь мультфільм. Якою новою інформацією ти можеш поширити прочитаний текст?

- Спиши виділені речення, поставивши подані в дужках іменники в родовому відмінку однини. Познач їх закінчення.

4. Спиши текст, уставляючи пропущені закінчення. Познач відмінок цих слів. Поясни правопис відмінкових закінчень.

Бандура — музичний інструмент, який став символом української культур.. та історі.. . Традиційно бандуру виготовляють із верб.. , лип.. або клена. Бандура — це не просто інструмент, це частина української душ.. . Її звучання зачаровує та надихає.

А звучання бандур.. сьогодні можна почути на концертах та у виставах. На бандурі виконують не лише народні пісні, а й сучасну музику (О. Вашуленко).

Український музичний гурт
«Шпилясті кобзарі»*

5. Запиши відповіді на запитання.

- Які музичні інструменти тобі відомі?
- Який інструмент тобі найбільше подобається?
- Чи граєш ти на музичному інструменті?
- Чи хочеш ти навчитися грати на музичному інструменті? На якому саме?

* Світлину подано з навчальною метою.

- 6. Запиши подані слова у два стовпчики: у перший — іменники, які в родовому відмінку однини мають закінчення **-и**; у другий — іменники, які в родовому відмінку однини мають закінчення **-і**.

Сопілка, калина, праця, їжа, чаша, труба, флейта, яблуня, втеча, гітара, неділя, скрипка, вулиця, трембіта, мере́жа.

- • З двома словами (на вибір) склади і запиши речення.

Досліджую закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини

- 1. Запиши подані іменники в родовому відмінку однини. Познач закінчення.

Н. в. хто? що? Р. в. кого? чого?

барабан	?
учитель	?
оркестр	?
ансамбль	?

- • Якщо ти сумніваєшся, яке закінчення писати, перевір правопис закінчень іменників за орфографічним словником. Скористайся підказкою.

ЗВЕРНИ УВАГУ!

У словнику поряд із початковою формою іменника (називним відмінком) подають закінчення родового відмінка або ціле слово:

акор́д д , -у	акор́д, <i>р.</i> акор́ду
акордео́ н , -а	акордео́н, <i>р.</i> акордео́на

- • Визнач рід записаних іменників.
• Зроби висновок про те, які закінчення мають іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини.
• Звір свій висновок із правилом.

Іменники **чоловічого роду в родовому відмінку однини** мають закінчення **-а (-я)** або **-у (-ю)**. Правопис закінчень таких іменників перевіряємо за **орфографічним словником**.

- **2.** Постав подані іменники в родовому відмінку однини і запиши. Перевір закінчення іменників за орфографічним словником.

білет	успіх	рояль	стиль
актор	балет	учень	обрій
костюм	антракт	бінокль	танець
турист	конкурс	трамвай	тунель

- • Зроби висновок, що об'єднує слова кожного стовпчика.
- • Склади і запиши чотири речення з утвореними відмінковими формами цих іменників (на вибір).

- **3.** Прочитай текст. Про кого в ньому розповідається?

Український народ має талант до музики і пісні. Тому не дивно, що Україна подарувала світові видатних композиторів.

Микола Леонтівич — славетний український композитор, диригент, піаніст, педагог, збирач музичного фольклору та громадський діяч. Створив унікальні хорові композиції на основі народних мелодій. Його різдвяну колядку «Щедрик» перекладено багатьма мовами. Вона стала символом новорічних свят у всьому світі (*О. Вашуленко*).

- • Випиши іменники чоловічого роду і постав їх у форму родового відмінка однини. Правопис закінчень перевір за орфографічним словником.

4. Спиши словосполучення, уставивши замість крапок пропущені закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини. Познач закінчення іменників.

Звернувся до співак.. , підійшла до театр.. , співали для дідус.. , квиток до музе.. , притулився до татус.. , шматок торт.. , сховалися від дощ.. , хист до танц.. , зайшла до вагон.. , стою біля стадіон.. , підбігла до автомобіл.. , цікавиться історією хоке.. .

- Перевір правопис закінчень за орфографічним словником.
- З одним зі словосполучень (на вибір) склади і запиши речення.

Досліджую закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку однини

1. Розглянь таблицю. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи початкової форми і закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку однини.

Н. в., ж. р., одн. (хто? що?)	Ор. в., ж. р., одн. (ким? чим?)	Закінчення в Ор. в.
ромашка, жоржина	ромаш кою , жоржин ою	-ою
земля, їжа, дача, миша	земл ею , їж ею , дач ею , миш ею	-ею
лілія [лілі й а], Емілія [Емілі й а]	лілі єю , Емілі єю	-єю

- Яке закінчення мають іменники в орудному відмінку з основою на твердий приголосний, крім [ж], [ч], [ш]?
- Назви закінчення іменників в орудному відмінку з основою на м'який приголосний і [ж], [ч], [ш].
- Яке закінчення іменників в орудному відмінку з основою на [й]?
- Зроби висновок про правопис закінчень іменників жіночого роду на **-а (-я)** в орудному відмінку однини і зв'яжи його з правилом.

Іменники **жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини** мають закінчення:

- **-ою**, якщо їх основа закінчується на твердий приголосний звук, **крім [ж], [ч], [ш]**: *роса — росою*;
- **-ею**, якщо їх основа закінчується на **м'який** приголосний звук або **[ж], [ч], [ш]**: *вишня — вишнею, межа — межею, втеча — втечею, площа — площею*;
- **-єю**, якщо їх основа закінчується на **[й]**: *мелодія — мелодією*.

- **2.** Прочитай слова. Постав їх у форму орудного відмінка і запиши у три стовпчики.

Закінчення **-ою** Закінчення **-ею** Закінчення **-єю**

Калина, квасоля, акація, груша, конвалія, айстра, троянда, Леся, Марія, Дарина, колекція, історія, книжка, задача, мерéжа, щока, столиця, станція.

- Користуючись алгоритмом в е-додатку, перевір правильність виконання завдання.

- **3.** Прочитай текст. Розкажи про свої враження від прочитаного.

Картини Катерини Білокур зачаровують (краса).

Малювати вона почала в дитинстві, використовуючи все, що було під (рука). Самотужки відкривала для себе таємниці живопису, спостерігаючи за (природа). Малювала саморобною (фарба), яку виготовляла із природних барвників

Катерина Білокур.
Букет квітів

і розріджувала (олія). Удень вона займалася селянською (праця), а увечері малювала. Писала картини з (надія), що хтось помітить її талант. (Мрія) Катерини було стати відомою (художниця).

(Катерина) Білокур створено близько ста картин (О. Вашуленко).

- Спиши текст, ставлячи іменники, що в дужках, у форму орудного відмінка. Поясни написання їх закінчень.

4. Розглянь картину Катерини Білокур «Букет квітів» (с. 67).

- Які квіти зображено на картині? Якого вони кольору?
- Який настрій викликає в тебе картина?

- Напиши розповідь за картиною (5–6 речень).

5. Спиши словосполучення, поставивши подані в дужках іменники в орудному відмінку однини. Познач закінчення цих іменників. Поясни їх правопис.

Милуюся (картина), квіти під (огорожа), зачарована (півонія), дружу з (Софія), познайомився з (Аліна), їхати (залізниця), подорожую (Чехія), захоплююся (музика), думаю над (задача), пригощати (каша), почастувати (паляниця).

Правильно пишу іменники жіночого роду з нульовим закінченням в орудному відмінку однини

1. Розглянь таблицю. Простеж, які закінчення мають іменники жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку.

Н. в., ж. р., одн.	Ор. в., ж. р., одн.	Закінчення в Ор. в.
ніч, сіль	нічч ^ю , сіл ^{лю}	-ю [y]
повість	повіст ^ю	-ю [y]
кров	кров' ^ю	-ю [y]

- У яких словах у називному відмінку основа слова закінчується одним приголосним звуком? Що відбувається із цим звуком в орудному відмінку?
- Чи відбувається подовження в орудному відмінку, якщо основа слова в називному відмінку закінчується двома різними приголосними звуками?
- У яких словах в орудному відмінку ставиться апостроф?
- Звір свої відповіді з правилом.

Іменники **жіночого роду з нульовим закінченням в орудному відмінку однини** мають закінчення **-ю [y]**.

Якщо основа слова в **Н. в. закінчується одним** приголосним звуком, то в **Ор. в.** цей звук **подовжується**: *піч — піччю, мідь — міддю*.

Подовження не відбувається в іменниках, основа яких у **Н. в. закінчується двома** приголосними: *скатерть — скатертю*.

Не подовжуються приголосні **[б], [в], [ф]** та **[р]**. На письмі після букв **б, в, ф** та **р** перед закінченням **-ю** ставиться **апостроф**: *любов — любов'ю, глазу́р — глазу́р'ю*, а також у слові *ма́тір'ю*.

 2. Попрацюйте в парі! Поставте іменники у форму орудного відмінка однини. За потреби звертайтеся до правила або алгоритму, поданого в е-додатку. Запишіть їх у три стовпчики:

з подвоєнням без подвоєння з апострофом

Акварель, любов, гуаш, совість, чесність, дещаталь, північ, бадьорість, гідність, подорож.

- Поясніть, чому в деяких іменниках немає подвоєння приголосних.

3. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Українці завжди відзначались своєю (гос-тинність). Гостинність — це щира привітність, щедрість і доброзичливість до гостей.

Традиція зустрічати гостей хлібом і (сіль) на вишитому рушнику є ознакою гостинності. Хліб завжди був найбільшою (цінність) і символом добробуту. А сіль символізувала достаток, вічність, духовну міцність.

Коли гість заходив до хати, господарі його приймали з (люб'язність) і (привітність). Вони з (радість) запрошували гостя до столу. На столі завжди було багато страв, приготованих з (любов) (О. Вашуленко).

- Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Спиши виділені речення, ставлячи подані в дужках іменники в орудному відмінку однини.
- ▼ Запиши підкреслені іменники в орудному відмінку однини.
- **Попрацюйте в парі!** Перевірте одне в одного правильність виконання.

4. Які традиції та звичаї, пов'язані з гостинністю, передаються з покоління в покоління? Складіть три найголовніші правила поведінки в гостях.

5. Чи любиш ти ходити в гості? А приймати гостей? Напиши про це текст (4–5 речень).

6. Спиши словосполучення, поставивши подані в дужках іменники в орудному відмінку однини.

Кекси з (ваніль), торт із (глазур), морозиво з (карамель), маминою (любов), татусевою (гордість), бабусиною (ніжність), дідусевою (мудрість).

• З двома словосполученнями склади і запиши речення.

Досліджую закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини

1. Розглянь таблицю. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи іменників чоловічого роду в називному відмінку.

Кінцевий приголосний основи	Н. в.	Ор. в.	Закінчення
твердий, крім [ж], [ч], [ш]	дуб	дуб ом	-ом
м'який та [ж], [ч], [ш]	кінь, ніж, меч, душ	кон ем , нож ем , меч ем , душ ем	-ем
[й]	обрій	обрі єм	-єм

- Яке закінчення мають іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини з основою на [й]?
- Які слова мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**, **-ем**?
- Спробуй сформулювати правило про закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини.
- Перевір свої висновки за правилом.

В **орудному** відмінку **однини** іменники **чоловічого роду** мають закінчення:

- **-ом**, якщо їх основа закінчується на **твердий приголосний** звук, **крім [ж], [ч], [ш]**: *рік* — *ро**ом***;
- **-ем**, якщо їх основа закінчується на **м'який приголосний** або **[ж], [ч], [ш]**: *день* — *дн**ем***, *вуж* — *вуж**ем***, *читач* — *читач**ем***;
- **-єм**, якщо їх основа закінчується на **[й]**: *край* — *кра**єм***.

2. Спиши словосполучення на с. 72, поставивши подані в дужках іменники в орудному відмінку однини. За потреби звертайся до правила або алгоритму, поданого в е-додатку.

Пишаюся рідним (край), познайомився з (чемпіон), дружу з (Олексій), пишаюся (рекорд), з надійним (товариш), маюю (олівець), милуюся (пейзаж), гра з (м'яч).

- Познач закінчення у змінених словах. Поясни їх правопис.
- Склади і запиши речення з одним зі словосполучень (на вибір).

3. Прочитай текст. Чи є в тексті цікаві для тебе факти? Які саме?

Іван Фірцак — український легендарний **силач, борець, боксер, боєць** вільного стилю, **атлет, артист**

Іван Фірцак.
Фото ХХ ст.

цирку. Мав величезний **успіх** у глядачів. Королева Великої Британії подарувала йому унікальний **пояс**, манжети і **шолом**, прикрашений діамантами.

У 1928 році Івана Фірцака було визнано найсильнішою людиною світу. Унікальні силові трюки, які він виконував з легкістю, досі не може повторити жоден сучасний **спортсмен** (О. Вашуленко).

- Запиши виділені іменники в орудному відмінку однини. Познач закінчення.

4. Якими рисами характеру, окрім фізичної сили, повинні володіти силачі, щоб досягати перемог? Напиши про це текст (3–4 речення).

5. Спиши текст, розкривши дужки та уставляючи пропущені букви. Познач закінчення у змінених словах.

Сучасним (символ) українс..кої сили та (витри-
валість) є Василь Вірастюк. Він є (переможець)
численних міжнародних змагань із силового

спорту. А у 2004 році став (чемпіон) світу і (володар) титулу «Найсильніша людина світу». Ця п..ремога стала (результат) не лише його фізичної (могутність), а й сили духу, незламної волі.

Для українців Вірастюк є справжнім національним (герой), який своїми спортивними досягнє..ями, (характер) і (патріотизм) надихає нові поколі..я (О. Вашуленко).

Досліджую правопис закінчень іменників чоловічого роду з основою на -р в орудному відмінку однини

1. Досліди, які закінчення мають іменники чоловічого роду з основою на **-р** в орудному відмінку однини.

Н. в., ч. р., одн.	Ор. в., ч. р., одн.
пекар р	пекар ем
ветеринар р	ветеринар ом
архітектор р	архітектор ?
шахтар р	шахтар ?

- Запиши два останні слова, додавши пропущені закінчення. Чи виникли труднощі? Чому?

Іменники **чоловічого роду з основою на -р в орудному відмінку однини** можуть мати закінчення **-ом** або **-ем**. Тому їх правопис потрібно перевіряти за **орфографічним словником**.

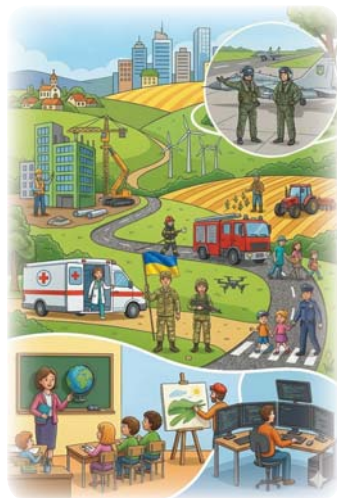
Наприклад: *богатир, -я, ор. -ем*.

- Перевір за орфографічним словником правопис цих слів в орудному відмінку.

- 2. Прочитай вірш Галини Джемулі. Випиши у стовпчик іменники — назви професій. Постав їх у форму родового та орудного відмінків однини, запиши за зразком. За потреби користуйся орфографічним словником.

Зразок. Будівельник — будівельник^а, будівельник^{ом}.

Будівельник зводить дім,
і поселяться у нім
лікар, токар, агроном,
диктор, тесля, астроном,
скульптор, кухар, модельєр,
тренер, космонавт, шофёр,
вчитель, льотчик, журналіст,
ще й прославлений артист.
Ось який великий дім!
Місця вистачить усім.

- Познач закінчення іменників.

- 3. Що ви знаєте про професії, які згадуються у вірші Галини Джемулі? Чи є серед цих професій та, яка вам найбільше подобається? Чому вона вам подобається?
- 4. Ким ти хочеш стати, коли виростеш? Чому тобі подобається саме ця професія? Напиши про це текст (3–4 речення).
- 5. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

У моїй родині всі мають улюблену роботу. Мама працює (стюардеса), тато — (дизайнер), бабуса — (лікарка), дідусь — (аптекарь), старший брат — (кур'єр).

Я ще не знаю, ким стану, коли виросту, але хочу опанувати якусь професію, пов'язану з телебаченням. Цікавих професій багато — диктор, режисер, продюсер, костюмер, гример, звукооператор, декоратор (О. Вашуленко).

- Спиши перший абзац тексту, розкривши дужки. Познач закінчення у змінених словах.
- З другого абзацу випиши у стовпчик іменники чоловічого роду. Постав їх у форму орудного відмінка однини і запиши через риску.

Використовую в мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду — назв істот у давальному й місцевому відмінках однини

1. Досліди, які закінчення мають іменники **чоловічого роду** — **назви істот** у давальному і місцевому відмінках однини.

Н. в. (хто?)	Д. в. (кому?)	М. в. (на кому?)
друг	друг ові , друг у	на друг ові , на друг у
дідусь	дідус еві , дідус ю	на дідус еві , на дідус і
кінь	кон еві , кон ю	на кон еві , на кон ю , на кон і
герой	геро єві , геро ю	на геро єві , на геро ю , на геро ї

- Зроби висновок. Звір його з поданим правилом.

Іменники **чоловічого роду** — **назви істот** у **давальному** відмінку **однини** мають закінчення **-ові**, **-еві (-єві)** або **-у (-ю)**. Наприклад: брат**ові** або брат**у**; Сергі**єві** або Сергі**ю**.

Іменники **чоловічого роду** — **назви істот** у **місцевому** відмінку **однини** мають закінчення **-ові**, **-еві (-єві)** або **-у (-ю), -і (-ї)**. Наприклад: на кон**еві** або на кон**і**.

Закінчення **-ові**, **-еві (-єві)** частіше вживаємо в іменниках, які називають істот.

2. Вибери завдання і виконай його за зразком.

- ▼ Запиши подані іменники у формі **Д. в.** (кому?). Познач закінчення.
- ▼ Запиши подані іменники у формі **М. в.** (на кому?). Познач закінчення.

Зразок 1. *Артист — артист^{ові}, артист^у.*

Зразок 2. *Артист — на артист^{ові}, на артист^і.*

Читач, Андрій, батько, Олесь, вчитель, лебідь, їжак, ведмідь.

- **Попрацюйте в парах!** Перевірте одне в одного правильність виконання.

3. Попрацюйте разом! Порівняйте сполучення іменників, записані ліворуч і праворуч. Чим вони різняться?

учню Яремчуку	учневі Яремчуку,
	учню Яремчукові
другу Денису	другові Денису,
	другу Денисові

- Які сполучення іменників краще сприймаються на слух?

Якщо у мовленні збігаються **два іменники** чоловічого роду в давальному або місцевому відмінку однини, то їх краще вживати **з різними закінченнями**. Наприклад: *дідус^{еві} Ігорю Петровичу* або *дідусю Ігор^{еві} Петровичу*.

4. Запиши подані іменники в давальному відмінку однини, скориставшись поданим правилом.

Однокласник Богдан, приятель Олег, сусід Олексій, директор Віктор Петрович, музикант Юрій Іванович, режисер Максим Андрійович.

- 5. Спиши речення, ставлячи сполучення іменників, що в дужках, у давальному відмінку однини. Уживай паралельні закінчення в іменниках чоловічого роду в цій відмінковій формі.

1. Український народ вдячний (письменник Іван Якович Франко) за сприяння розвитку української мови та культури. 2. Наша подяка видатному (історик Михайло Сергійович Грушевський), який написав першу історію України. 3. Видатному українському (композитор Микола Віталійович Лисенко) дякуємо за заснування українського оперного мистецтва. 4. Наш народ віддає шану футбольному (тренер Валерій Васильович Лобановський) за його внесок у розвиток українського футболу.

- Познач паралельні закінчення іменників чоловічого роду в давальному відмінку однини.
- Кого зображено на світлинах? Склади і запиши речення про одного із цих видатних українців.

- 6. Спиши речення, ставлячи іменники, що в дужках, у давальному відмінку однини.

1. «Золотий м'яч» — нагорода найкращому (футболіст) світу. 2. Таку нагороду було вручено й (українець Андрій Шевченко). 3. Поціновувачі театрального мистецтва завжди гучно аплодували геніальному (актор Богдан Ступка). 4. Юному (співак Артем Котенко) вдалося гідно представити Україну на конкурсі «Дитяче Євробачення — 2024».

Навчаюся вживати іменники у кличному відмінку

1. Прочитай повідомлення.

Світланко, привіт! 😊 Ти вже виконала домашні завдання?

Вітаю, Катрусю! 😘 Щойно закінчила.

😊 Подруго, поясни мені множення у стовпчик.

Із задоволенням, приятелько! 😊 Телефонуй.

- У якому відмінку вжито імена?
- Знайди ще іменники, ужиті у кличному відмінку.
- Коли використовуємо іменник у кличному відмінку?

Кличний відмінок використовуємо у звертаннях до людей або тварин: *Світла^{но}, Іван^е, котику^у*. А в художній літературі — і до неживих предметів: *Іди, іди, дощ^{ику}*... (Нар. творчість).

2. Попрацюйте разом! Розгляньте таблицю і зробіть висновок про те, які закінчення мають іменники у кличному відмінку.

-о	-е	-ю	-є
Миколо	Тарасе	Олю	Надіє
Тетяно	Артемє	Олексію	Маріє

- Доповніть таблицю своїм іменем та іменами своїх однокласників та однокласниць у кличному відмінку.

- ☀ • З одним записаним іменником у кличному відмінку складіть речення (усно).

- 📖 3. Запиши подані іменники у кличному відмінку.

Мама, тато, дідусь, бабуся, сестра, брат, друг, місяць, вітер, сонце, зима, Христина Павлівна, Андрій Олексійович, Роман Іванович, Софія Дмитрівна.

- 📱 4. **Попрацюйте в парах!** Перегляньте відео. Озвучте його, додаючи замість пропусків (***) слова ввічливості та іменники у кличному відмінку.

- 📖 5. Спиши речення, поставивши слова, що в дужках, у форму кличного відмінка.

1. Засмійся, (Матвійко), дам копійку (*Нар. творчість*). 2. Святий (Миколай), тебе я прохаю, щоб приніс ти взимку мир в нашу домівку (*Ю. Забіяка*). 3. Гей, (бабуся), відчиняй та онука зустрічай! (*Л. Антонова*). 4. Іди, (дощик), іди, на городи, на сади (*К. Перелісна*). 5. Ти куди мандруєш, (киця)? (*Г. Чубай*). 5. Не ховайся, (зайчик), бачу, де ти є (*О. Кротюк*).

- ☀ • Про що ти попросиш святого Миколая? Склади і запиши речення про це.

- 🏠 6. Запиши подані іменники у кличному відмінку.

Батько, дівчинка, лікарка, хлопчик, Аліса, Марія, Надійка, Богдан, Сергій, Арсеній, Антон Маркович.

Досліджую відмінкові закінчення іменників у множині

1. Розглянь в е-додатку зразки відмінювання іменників у множині.

- Зроби висновок про правопис відмінкових закінчень іменників у родовому відмінку множини.
- Зроби висновок про правопис відмінкових закінчень іменників у місцевому відмінку множини.
- Перевір свої висновки за правилом.

У **родовому відмінку множини** іменники мають закінчення **-ів (-їв)**, **-ей**: *учн**ів***, *га**їв***, *тіне**й***. Більшість іменників жіночого роду та деякі іменники середнього роду в цьому відмінку мають нульове закінчення: *краї**ни*** — країн□, міст**а** — міст□.

У **місцевому відмінку множини** іменники мають закінчення **-ах (-ях)**: *у ліс**ах***, *по мор**ях***, *на річк**ах***.

2. **Попрацюйте в парах!** Провідмініяйте усно подані іменники. За потреби користуйтеся зразками в е-додатку.

сестри

подорожі

учні

трамваї

3. Прочитай вірш Лесі Лужецької.

Україна — край чудовий!
Є в нім лу́ки, сині гори,
є ліси — густі, дрімучі,
є високі дуже кручі,
швидкоплинні ріки теж
і поля навкруг без меж.

- Знайди іменники, ужиті у множині. Постав їх у форму родового і місцевого відмінків множини і запиши за зразком. Познач закінчення.

Р. в. М. в.

Зразок. Луки — лук□, на луках.

- **4.** Утвори і запиши словосполучення за поданою схемою, поставивши іменники у місцевому відмінку множини. Познач закінчення.

- **5.** Спиши прислів'я, ставлячи слова, що в дужках, у місцевому відмінку множини. Познач закінчення.

1. У (гості) добре, а вдома краще. 2. Мудре слово на міцних (ноги) стоїть. 3. Сила птаха у (крила), а людини — у (друзі). 4. Дерево цінують по (плоди), а людину — по (вчинки).

- **6.** Спиши словосполучення, розкривши дужки. Познач закінчення у змінених словах.

Чекаю цікавих (подорожі), мандрують по (міста), подарунки для (брати), салат із (огірки і помідори), розклали по (тарілки), удари по (м'ячі), читати у (книжки), ходити по (поля), розкласти по (полиці), прикраси на (ялинки), мчати по (вулиця).

- ● З двома словосполученнями (на вибір) склади і запиши речення.

ДОСЛІДЖУЮ ПРИКМЕТНИК

Пригадую вивчене про прикметник

1. Прочитай словосполучення.

широкий степ

мальовниче озеро

молода трава

природні заповідники

- Назви слова, які вказують на ознаку предмета. Постав до них питання і запиши за зразком.

Зразок. Дуб (який?) віковий.

- Пригадай, яка частина мови використовується для назв ознак предметів.
- Розкажи, що ти знаєш про прикметник. Перевір себе за правилом.

Прикметник — це частина мови, яка **називає ознаку** предмета і відповідає на питання **який?, яка?, яке?, які?**: *веселий, чудова, приємне, красиві.*

Прикметники в реченні зв'язані з **іменниками**.

2. Об'єднайтеся у групи. Послухайте уривок із вірша Лесі Лужецької. Запишіть, які прикметники використала поетеса, щоб розповісти про **землю, сонце, небо, життя, квіти, хмарки**. Поставте питання до цих слів.

- Назвіть словосполучення іменника з прикметником, у яких прикметники вжиті в переносному значенні.

3. Прочитай текст. Визнач його мету.

Природа України надзвичайно мал..овнича, різноманітна та щедра. Родюча з..мля, бе..краї

озна́ка
предме́т

ст..пи, барвисті луки, численні водойми, в..личні гори та дивовижні ліси, багатий рослинний і тваринний світ. Щоб зберегти природне багатство, було створено заповідники. Заповідник — це в..лика т..риторія, яку охороняє д..ржава. Тут зберігають рідкісні та цінні види тварин і рослин (О. Вашуленко).

 ● Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Підкресли прикметники. Усно постав до них питання.

 ● Прочитай записаний текст без прикметників. Зроби висновок, яку роль відіграють прикметники в мовленні.

 4. Перегляньте мультфільм і підготуйтеся дати відповіді на подані запитання.

- Яка мета цього мультфільму?
- Яку інформацію ви отримали?
- Які прикметники ужито в розповіді?

 5. Прочитай текст. Порівняй інформацію про заповідник, отриману з мультфільму і тексту. Що нового ти дізнався/дізналася з тексту?

Заповідник Асканія-Нова — це справжня перлина української природи. Розташований він у Херсонській області. Тут найбільший у Європі дикий степ. У заповіднику живуть зникаючі види тварин, наприклад, козел гвинторогий, журавель степовий, рожевий фламінго, сіра куріпка. Гарно тут прижилися і тварини з інших країн: індійська антилопа, шотландський

У заповіднику
Асканія-Нова.
Фото ХХ ст.

поні, африканський страус, американський бізон і навіть африканська зебра (О. Вашуленко).

- Випиши прикметники разом із іменниками, з якими вони зв'язані, за зразком.

Зразок. *Перлина (яка?) справжня.*

- Усно добери антонім до прикметника **найбільший**.

6. Прочитай текст. Випиши прикметники з іменниками, з якими вони зв'язані, за зразком вправи 5.

В Одеській області, де можуть річка Дунай впадає в Чорне море, розташований Дунайський заповідник. Тут, на заболочених територіях, можна побачити таких рідкісних птахів, як пелікан кучерявий, червона чапля, малий баклан. У заповіднику живуть цінні види риб. Це дунайський лосось, йорж смугастий, атлантичний осетер. Люблять запливати сюди і чорноморські дельфіни (О. Вашуленко).

Змінюю прикметники за родами і числами

1. Прочитай вірш Лідії Компанієць. У якому значенні — прямому чи переносному — ужито у вірші прикметники?

Сон-дрімота	Сонні квіти,
все навколо	сонні діти,
на зорі оповила:	сонна росяна трава...
сонна річка,	Сонні хмарки,
сонне поле,	сонний вітер,
сонна вранішня бджола...	сонні, сонні дерева...

- Чи можна за закінченням визначити, якого роду й числа прикметник?
- Пригадай, чи змінюється прикметник у множині за родами.
- Зроби висновок, звір його з поданим правилом.

В однині прикметники **змінюються за родами** і мають **закінчення**: чоловічий рід — **-ий, -ій**, жіночий — **-а, -я**, середній — **-е, -є**: **міцний** дуб, **молода** верба, **старе** дерево.

Прикметник завжди стоїть **у тому роді й числі, що й іменник**, із яким він пов'язаний. Щоб визначити рід і число прикметника у словосполученні, потрібно визначити рід і число іменника, з яким пов'язаний прикметник.

У множині прикметники **не змінюються за родами** і мають **закінчення -і**: **молоді** дерева.

- **2.** Випиши з вірша вправи 1 прикметники у сполученні з іменниками за зразком. Визнач число і, де можливо, рід прикметників. Познач закінчення прикметників.

Зразок. Річка (яка?) сонн**а** — одн., ж. р.

- **3.** Зміни подані прикметники за родами і числами за зразком у таблиці. Познач закінчення.

Річковий, озерний, морський, океанічний, синій, глибокий, швидкий.

Однина			Множина (які?)
ч. р. (який?)	ж. р. (яка?)	с. р. (яке?)	
чист ий	чист а	чист е	чист і

- **4.** Прочитай текст. Спиши перший абзац, додавши пропущені закінчення. Підкресли прикметники. Визнач їх рід і число. Назви прикметники-антоніми.

Річки України — велик.. й мал.. , бурхлив..
і тих.. . Прісн.. вода з річок — основн.. джерело
питної води.

Багато річок у Карпатах. Карпатські річки
вузькі й неглибокі, але мають гірський характер,
звивисте русло, численні пороги та мальовничі
водоспади. Вони спускаються по стрімких схилах

гір у глибокі долини. Тому їх течія буйна і швидка. Найбільші річки — Дністер і Тиса. Вода в цих річках чиста і прозора (О. Вашуленко).

- ▼ Випиши з другого абзацу прикметники з іменниками, з якими вони зв'язані, в однині. Визнач їх рід.
- ▼ Випиши з другого абзацу прикметники з іменниками, з якими вони зв'язані, у множині. Утвори форму однини і запиши за зразком.

Зразок. Карпатськ*и* річк*и* — карпатськ*а* річк*а*.

5. Яка річка є у твоєму краї? Напиши про це повідомлення (3–4 речення), використовуючи прикметники.

6. Прочитай уривок із вірша Леоніда Полта́ви. Яку частину мови використовує поет, щоб розповісти, які є риби? Чи є у вірші прикметники-антоніми?

Є різні риби у воді:
товсті, тоненькі і худі,
дрібненькі риби-малюки,
а є й великі — от такі!
Є войовничі — із мечами,
є з довжелезними хвостами,
є рибки срібні й золоті,
є дуже мудрі, є й пусті...

- У якому числі вжито прикметники у вірші?
- Випиши прикметники у множині. Утвори форму однини, зміни за родами за зразком у таблиці. Познач закінчення.

Множина (які?)	Однина		
	ч. р. (який?)	ж. р. (яка?)	с. р. (яке?)
різн <i>и</i>	різн <i>ий</i>	різн <i>а</i>	різн <i>е</i>

Відмінюю прикметники з основою на твердий приголосний

1. Розглянь в е-додатку зразки відмінювання прикметників з основою на твердий приголосний.

- Які закінчення мають прикметники з основою на твердий приголосний у називному відмінку?

Прикметники з **основою на твердий приголосний у називному** відмінку **однини** мають такі закінчення: чоловічий рід — **-ий**, жіночий — **-а**, середній — **-е**: **тихий**, **тиха**, **тихе**.

Усі прикметники **в називному** відмінку **множини** мають закінчення **-і**: **тихі**.

Початкова форма прикметника — **називний відмінок однини чоловічого роду**.

- У яких відмінках прикметники чоловічого і середнього роду мають однакові закінчення?
- Скільки форм мають прикметники чоловічого і середнього роду в місцевому відмінку?
- Які особливості відмінювання мають прикметники чоловічого роду у знахідному відмінку?
- Які закінчення мають прикметники жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини?
- Які закінчення мають прикметники жіночого роду в орудному відмінку однини?

2. **Попрацюйте в парах!** Провідмініяйте письмово подані слова. За потреби звертайтеся до зразків відмінювання в е-додатку. Позначте закінчення.

білий

біла

біле

білі

- 3. Провідміній письмово сполучення прикметників з іменниками. За потреби звертайся до зразків відмінювання в е-додатку.

цікава вистава
новорічний подарунок
веселе свято
зимові канікули

- Усно добери синоніми до виділених слів.

- 4. Прочитай прикметники в початковій формі. З'єднай їх за змістом із поданими іменниками у формах давального та місцевого відмінків. Запиши утворені словосполучення. Познач закінчення прикметників.

гамірний	... сукні, у ... сукні
святковий	... цукерці, на ... цукерці
шоколадний	... вечірці, на ... вечірці

- • Склади і запиши речення з двома словосполученнями.

- 5. Спиши, уставляючи пропущені закінчення прикметників чоловічого роду у знахідному відмінку. Познач їх.

Знайшов (кого?) кота (якого?) біл.. .
Знайшов (що?) олівець (який?) біл.. .
Бачу (кого?) фламінго (якого?) рожев.. .
Бачу (що?) зефір (який?) рожев.. .

- 6. Утвори і запиши словосполучення прикметника з іменниками, уставляючи пропущені закінчення. Познач закінчення. Підкресли прикметники в початковій формі.

гірк..	→ перець	холодн..	→ зима
	→ правда		→ день
	→ какао		→ погляд

- Провідміній сполучення прикметників з іменниками, що вживаються в переносному значенні.

Відмінюю прикметники з основою на м'який приголосний

1. Розглянь в е-додатку зразки відмінювання прикметників з основою на м'який приголосний.
- Які закінчення мають прикметники з основою на м'який приголосний у називному відмінку однини?

Прикметники з основою на м'який приголосний у називному відмінку однини мають такі закінчення: чоловічий рід — **-ій**, жіночий — **-я**, середній — **-є**: *давній, давня, давнє*.

Букви **і, я, є** позначають м'якість попереднього приголосного звука основи.

- У яких відмінках прикметники чоловічого і середнього роду мають однакові закінчення?
- У якому відмінку прикметники чоловічого і середнього роду можуть мати дві форми?
- У яких відмінках перед закінченням прикметників чоловічого, жіночого та середнього роду з м'яким приголосним основи пишемо **знак м'якшення**?

2. Провідміняй письмово сполучення прикметників з іменниками. За потреби звертайся до зразків відмінювання в е-додатку.

мужній воїн

вечірня тиша

незабутнє свято

майбутні зустрічі

3. Запиши сполучення слів, поставивши прикметники та іменники у формі орудного відмінка однини.

Домашня робота, верхня полиця, справжня господиня, дружня порада, давня традиція.

- Познач відмінкові закінчення прикметників і поясни написання цих слів.

- Склади і запиши два речення зі сполученнями слів в орудному відмінку (на вибір).

4. Запиши сполучення слів, поставивши прикметники та іменники у форми родового, давального і місцевого відмінків однини. Запиши дві форми прикметників у місцевому відмінку. Познач закінчення.

Дружній погляд, давній випадок, хатній затишок.

Домашнє завдання, майбутнє свято, пізнє повідомлення.

дружній погляд
дружній клас

- Поясни правопис відмінкових закінчень прикметників.

- Склади і запиши два речення з утвореними сполученнями слів (на вибір).

5. Спиши вірш Леоніда Первомайського, уставляючи пропущені букви. Прикметники, що в дужках, постав у відповідну форму. Поясни їх правопис.

(Срібний) д..рева. (Срібний) гіл..я.
Сріблом (пухнастий) вкрита з..мля.
(Срібний) у син..ому небі хмарки.
У (срібний) заметах (срібний) сте..ки.
Срібний-пресрібний ліс приберіг
білочці (срібна) срібний горіх.

6. Прочитай і відгадай загадку Алли Свашенко. Спиши, уставляючи потрібні закінчення. Познач закінчення.

Всі танцюють під ялинок.. :
Лис — з блискуч.. Сніжинк.. ,
Вовк — із Золот.. Рибк.. ,
Принц — із дідов.. Ріпк.. .

Змій — із злуч.. Ягою,
що з ногою костян.. .
Зветься як веселий бал?
Здогадались?

Визначаю рід, число і відмінок прикметника за іменником, з яким він зв'язаний

1. Прочитай слова. З'єднай прикметники з іменниками за змістом і в потрібній відмінковій формі (усно).

дружну	році
веселого	свято
новорічне	відпочинку
незабутньою	компанію
прекрасному	подією
у прийдешньому	місту

2. Запиши словосполучення у дві групи за основою прикметника:

на твердий
приголосний

на м'який
приголосний

- Познач закінчення прикметників.
- Визнач і запиши відмінок прикметників. Поясни, як ти це роби́тимеш. Перевір себе за правилом.

Щоб визначити **відмінок прикметника**, потрібно:

- з'ясувати, з яким іменником він зв'язаний;
- визначити відмінок цього іменника;
- запам'ятати, що прикметник завжди буде в тому самому **відмінку, що й іменник, з яким він зв'язаний**.

2. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається?

На зимових канікулах у нашому місті відбувся цікавий конкурс — «Найбільший сніговик».

Креатівний — творчий, новаторський, оригінальний.

Чудова ідея! Ми зліпили кумедного чоловічка з великою білою бородою, чорними очима, морквя-

ним носом та привітною усмішкою. Надягли йому солом'яного капелюха, пов'язали вовняний шарф та прикрасили дерев'яними гудзиками.

Нам не вдалося зліпити снігового велетня. Але ми перемогли у номінації «Найкреативніший сніговик». Нашу дружну команду нагородили дипломом і пам'ятним подарунком (*О. Вашуленко*).

- Випиши з тексту сполучення прикметників з іменниками. Підкресли прикметники. Познач закінчення.
- Визнач число, рід і відмінок прикметників. Рід яких прикметників не можна визначити? Чому?

- 3.** Пригадай свої зимові канікули. Що в цей час відбулося цікавого, радісного чи важливого? Напиши про це текст (5–6 речень).

- 4.** Прочитай уривок із казки Лани Ра. Спиши перший абзац тексту, поставивши прикметники, що в дужках, у відповідну форму. Познач їх відмінок.

(Маленький) Сніжинка — надзвичайно (милий) фея. Живе вона у (сніжний) замку (білосніжний) країни. Міститься та країна серед (величезний) і (холодний) крижин...

Настає зима, і фея дістає з (великий) (крижаний) скрині (м'якенький) шубку з (пухнастий) вовни (чарівний) Ягнички і починає її струшувати. (Величезний) завірюха тоді утворюється. Сніговий Слон щосили дмухає своїм (довгий) хоботом — і (білий) сніжинки розлітаються по всій землі...

- 5.** Спиши другий абзац тексту вправи 4, поставивши прикметники, у відповідну форму. Познач їх відмінок.

Утворюю ступені порівняння прикметників

1. Спиши словосполучення.
Підкресли прикметники.

аґрус кислий
щавель кисліший
лимон найкисліший

- На яку ознаку вказують ці прикметники?
- Який із прикметників вказує на те, що в певному предметі цієї ознаки більше, ніж у попередньому?
- За допомогою якого суфікса утворився цей прикметник?
- Який із прикметників вказує на те, що в певному предметі цієї ознаки найбільше?
- За допомогою якого префікса утворився прикметник?
- Зроби висновок про те, який суфікс і префікс допомагає прикметнику показати, що у предметі певної ознаки є більше, ніж в інших. Перевір себе за правилом.

Прикметники не лише називають ознаку предмета, а й виражають **різний ступінь прояву певної якості**. Ці форми прикметників називають ступенями порівняння.

- **Вищий ступінь** порівняння прикметників утворюємо за допомогою суфіксів **-ш-**, **-іш-**: *шир^ший*, *тих^{іш}ий*.
- **Найвищий ступінь** порівняння прикметників утворюємо додаванням до форми вищого ступеня префікса **най-**: *найширший*, *найтихіший*.

Слово *самий* не використовуємо при творенні ступенів порівняння: **найширший**, а не «самий широкий».

2. Прочитай текст. Про що в ньому йдеться?

Українські озера мальовничі та незвичні.

Шелехівське озеро вважають найдавнішим в Україні. Найглибше озеро — Світязь. Ялпуг — найбільше за площею прісноводне озеро. Найчистішим і найпрозорішим є Біле озеро. Одним із найвідоміших рожевих озер країни є Лемурійське. А Бребеніскул — найхолодніше і найвище гірське озеро України (З Вікіпедії).

- ● Спиши речення, у яких є прикметники у формі найвищого ступеня порівняння. Підкресли їх.
- ● Поясни, як утворилися ці прикметникові форми. Познач префікс.
- ● Поцікався, у яких регіонах України розташовані ці незвичайні озера. Котре з них зображене на світлині?
- 3. Утвори від поданих прикметників вищий і найвищий ступінь порівняння. Запиши за зразком. Познач суфікси та префікс, за допомогою яких вони утворилися.

Зразок. Солодкий, солод^іий, ^{на}йсолодший.

Молодий, теплий, щасливе, смачне, розумна, цікава, красиві.

- ● Склади кілька речень, використовуючи утворені прикметники вищого і найвищого ступеня порівняння.
- 4. Склади список рекордсменів тваринного світу. Для цього утвори за допомогою префікса і суфіксів прикметники найвищого ступеня порівняння та упиши в речення назви тварин.

(Більша) тварина — (Вища) тварина —
(Швидкий) звір — (Швидкий) птах —
(Повільний) звір — (Гучна) комаха —

(Довга) тварина суходолу — (Менший) птах —

- Якими джерелами інформації ти скористався/скористалася, щоб записати назви тварин?

Правильно вимовляю і пишу прикметники із суфіксами -ськ-, -зьк-, -цьк-

- 1. Утвори і запиши прикметники від поданих слів.

Україна

Запоріжжя

Донецьк

- Познач суфікси. Перевір за правилом, чи правильно ти записав/записала прикметники.

- У суфіксах **-ськ-, -зьк-, -цьк-** завжди пишемо знак м'якшення: *сільський, ризький, грецький*.
- Перед суфіксами **-ськ-, -зьк-, -цьк-** приголосні також можуть пом'якшуватися у вимові, проте знак м'якшення після них **не пишемо**: *селянський, баварський*.
- М'якість звука **[л']** перед суфіксом **-ськ-** позначаємо знаком м'якшення: *сільський, польський, подільський*.

- 2. **Попрацюйте в парах!** Розгляньте зображення. Утворіть від назв міст і країн назви продуктів і запишіть. Позначте суфікси. За потреби звертайтеся до алгоритму, поданого в е-додатку.

Прага

Німеччина

Париж

Туреччина

- 3. Спиши текст, утворивши прикметники із суфіксами **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-** від власних назв. Познач суфікси. Визнач відмінок прикметників.

Українці уміють приготувати так, щоб смак страв запам'ятався. Люблять поласувати українці і гості країни (Житомир) дерунами, (Одеса) пловом із мідіями, (Полтава) галушками, (Чернігів) пиріжками з калиною, (Черкаси) борщем із пампушками, (Буковина) бринзою, (Харків) гречаниками, (Львів) сирником та (Київ) тортом (О. Вашуленко).

- 4. Розглянь світлини. Зміни підписи до них за зразком. Запиши утворені словосполучення, познач суфікси у прикметниках.

Зразок. *Університет у Харкові — Харківсь^кий університет.*

Вокзал у Бахмачі

- 5. Запиши назву свого населеного пункту й утвори від неї прикметник. Поясни, за допомогою якого суфікса утворено цей прикметник. Склади і запиши речення із цим прикметником.

Замок у Збаражі

- 6. Утвори і запиши словосполучення за зразком. Познач суфікси.

Зразок. *Кавун із Херсона — херсонсь^кий кавун.*

Шабля козака, зошит учня, річка в горах, парк у місті, кабінет директора, квиток читача, зала для глядачів, рецепт лікаря.

- • Склади і запиши речення з двома утвореними словосполученнями (на вибір).

ДОСЛІДЖУЮ ЧИСЛІВНИК

Розпізнаю числівники в мовленні і тексті

1. Прочитай лічилку Станіслава Шаповáлова. Постав питання до виділених слів. Які з них означають кількість предметів, а які — порядок їх під час лічби? Пригадай, яка це частина мови. Перевір себе за правилом.

Стояли біля перону **два** пасажирські вагони.
На **перший** вагон сіло **десять** ворон,
а на **другий** — на **п'ять** менше
сіло порівняно з першим.
Скільки ворон сіло на **другий** вагон?

Числівник — це частина мови, яка означає **кількість** предметів або **порядок** їх під час лічби.

Числівники відповідають на питання **скільки?** — *шість*, **котрій?** — *дванадцятий*, **котра́?** — *восьма*, **котре́?** — *сьоме*.

2. Запиши відповідь на поставлене у вірші вправи 1 запитання. Підкресли числівники. Постав до них питання.
3. Від числівників, що відповідають на питання **скільки?**, утвори числівники, що відповідають на питання **котрий?**. Запиши за зразком.

Зразок. *Сім — сьомий.*

Три, дванадцять, п'ять, чотирнадцять, дев'ять, одинадцять, сімдесят, тридцять два, сімнадцять.

- Постав наголос у виділених числівниках.
- Назви звуки в числівнику **п'ять**. Поясни правопис.
- Склади і запиши речення з парю числівників (на вибір).

🔍 4. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Київський метрополітен — один із найзручніших видів громадського транспорту. Перші підземні поїзди почали курсувати 65 років тому.

Київський метрополітен.
Станція «Дніпро»

Нині метро Києва має 3 лінії та 52 станції. Його довжина майже 70 кілометрів. У столичній підземці працюють 122 ескалатори, найдовший з яких — на станції Хрещатик. Електропоїзди мають 5 вагонів. Швидкість поїзда в підземці становить 60–80 км/год (з Вікіпедії).

- 👉 • Спиши текст, записуючи числа словами.

📄 5. Розглянь карту метро Києва.

- Скільки станцій на червоній лінії метрополітену? А на синій? Зеленій?
- Скільки станцій метро починаються на літеру П?
- Котра за порядком лічби станція «Вокзальна», якщо їхати зі станції «Святошин»? А «Хрещатик»?
- Яка станція є третьою від «Позняків» у напрямку до станції «Сирець»?
- Уяви, що ти їдеш зі станції «Героїв Дніпра». Котрою по порядку є станція «Майдан Незалежності»?

🏠 6. Спиши текст, записуючи числа словами.

Місто Харків теж має метрополітен, який налічує 3 лінії. Довжина підземки становить понад 38 кілометрів. До послуг пасажирів 30 станцій. Усі станції є підземними. Найглибшою є станція «Ярослава Мудрого», яка розташована на глибині 35 метрів. Протяжність ескалатора — 365 сходів.

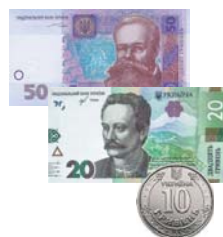
Загалом пасажирів метрополітену обслуговує 47 ескалаторів (З Вікіпедії).

п'ять — п'ятна́дцять
шість — шістна́дцять
дев'ять — дев'ятна́дцять

- Підкресли в тексті прикметник у формі найвищого ступеня порівняння.

Правильно пишу форми родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100

1. Що ти бачиш на малюнку? Чи знаєш, кого зображено на банкнотах?

- Запиши у стовпчик суму кожної групи грошей.
- Користуючись правилом, запиши через риску ці числівники в родовому відмінку. Постав наголос.

У числівниках *п'ятдеся́т, шістдеся́т, сімдеся́т, вісімдеся́т* **відмінюється** лише **друга частина**: Н. в. (скільки?) *п'ятдеся́т* — Р. в. (скільки?) *п'ятдесяти́*.

2. Розглянь малюнки. Скільки гривень є в кожній скарбничці? Скільки гривень не вистачає до 80? Запиши, уживаючи числівники у відповідній формі.

У першій скарбничці не вистачає ... гривень до

- 3. Користуючись правилом, запиши словосполучення, замінивши числа словами.

близько 40 гривень

до 90 гривень

зі 100 гривень

Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в усіх відмінках, окрім називного та знахідного, мають закінчення **-а**.

- 4. **Попрацюйте в парах!** Запишіть подане речення три рази, уставляючи на місці пропуску відповідний числівник у правильній формі.

Прошу передати решту з / зі ... гривень.

5. Переглянь відео «Наша гривня». Які цікаві відомості про гривню наведено в ньому?

- Як утворилася назва української грошової одиниці?
- Запиши числівники, які вжито у відео.

6. Прочитай подані числові вирази, уживаючи прийменники **до** або **від**.

$$90 - 30 = 60$$

$$50 + 20 = 70$$

$$60 - 20 = 40$$

$$70 - 10 = 60$$

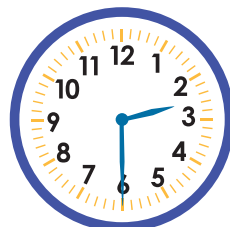
- Запиши словами числові вирази.

Правильно вживаю форми числівників на позначення часу протягом доби

1. **Попрацюйте разом!** Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

Для позначення **годин** використовуємо числівники, які відповідають на питання **котра?**, на позначення **хвилин** — на питання **скільки?**

за, до

- за десять хвилин друга;
- десять хвилин до другої;
- перша година п'ятдесят хвилин

на, по

- десять хвилин по другій;
- десять хвилин на третю;
- друга година десять хвилин

пів на / о пів на

- о пів на третю;
- друга тридцять

ЗВЕРНИ УВАГУ!

Запам'ятай, як правильно запитати про час.

Котра година? — Шоста.

О котрій годині? — О шостій.

З котрої години? — Із шостої.

До котрої години? — До шостої.

- **2. Попрацюйте разом!** Визначте, який годинник показує ранковий час. Який — денний? Який — вечірній? А який — нічний?

- Використовуючи зображення годинників, усно дайте всі можливі відповіді на запитання «Котра година?».

- ? 3. Прочитай речення. Знайди на малюнку годинник, який показує зазначений у кожному реченні час.

1. Тринадцята година двадцять хвилин, або двадцять хвилин на чотирнадцяту.

2. Восьма година п'ятнадцять хвилин, або чверть по восьмій.

3. Дев'ята година.

4. Десята година сорок п'ять хвилин, або за чверть одинадцята.

- • Запиши речення в такій послідовності, як розміщені годинники. Підкресли числівники.

- ? 4. Спиши речення, замінюючи числа на позначення часу числівниками. За потреби використовуй іменники **година, хвилина**.

1. Поїзд відходить о 07:15.
2. Початок футбольного матчу о 18:00.
3. Супермаркет працює з 09:00 до 23:00.
4. Я лягаю спати після 21:00.
5. Лесик зателефонував бабусі о 17:45.
6. Іринка тренувалася до 16:15.

- 5. Напиши відповіді на запитання. Числа записуй словами.

1. О котрій годині ти прокидаєшся?
2. Скільки часу займає ранкова гімнастика, водні процедури та сніданок?
3. О котрій годині ти виходиш із дому до школи?
4. О котрій годині завершується навчання у школі?

ДОСЛІДЖУЮ ЗАЙМЕННИК

Розпізнаю займенники, спостерігаю за їх роллю в текстах

1. Прочитай уривок із вірша Ігоря Січовика.

Я узяв лопату і почав копати.

Ти носив із дому саджанці
без втоми.

Він саджав дерева швидко,
без перерви.

А вона водичку діставала з річки
і з відерця вміло саджанці поїла.

- Постав питання до виділених слів.
- Яка частина мови відповідає на такі самі питання?
- Замість якої частини мови вжито виділені у вірші слова?
- Дізнайся з правила, як називається частина мови, до якої належать виділені слова.

У мовленні іменник часто замінюють **займенником**.

Займенник — це частина мови, яка **вказує на предмет**, але **не називає його**. Наприклад, іменник **хлопчик** можна замінити займенником **він**; **вода** — займенником **вона**; **сонце** — займенником **воно**.

2. Прочитай текст і визнач його тему.

Окрасою (К, к)арпат є водоспад (П, п)робій. Він утворився на річці (П, п)рут. Вона має стрімкі схили. Тому водоспад дуже потужний. Вода зривається з кам'яних уступів із гучним гуркотом. Її швидкість досягає 80 кілометрів за годину. Ро..ташований водоспад у пр..красному (М, м)істі (Я, я)рёмче. Воно ро..кинулося між горами на березі річки (О. Вашуленко).

- Спиши текст, розкриваючи дужки і вставляючи пропущені букви. Число запиши словами.
- Підкресли займенники. Замість яких слів їх ужито в тексті?

3. Прочитай текст. Який недолік він містить?

У гірському масиві Горґ'ани є мальовничий водоспад. Живиться водоспад із річки Маня́вка.

Манявський водоспад

Тому й назвали водоспад — Маня́вський. Це один із найвищих водоспадів у Карпатах. Висота водоспаду майже 20 метрів. А розташований водоспад в ущелині між гострими скелями. У підніжжі водоспаду утворилося озерце. В озерці можна купатися в теплу пору року (О. Вашуленко).

- Виправ недолік у тексті, використавши займенники. Запиши вдосконалений текст. Число запиши словами. Підкресли займенники.
- Зроби висновок про роль займенників у мовленні. Перевір себе за правилом.

Займенники використовують у мовленні, щоб **уникнути повторів того самого слова**.

4. Послухай вірш Юлії Градусової.

- Запиши займенники, ужиті у вірші.
- Склади і запиши речення із цими займенниками.

- 5. Спиши речення, замінивши повторюване слово займенником.

1. Оля піднялася на вершину гори. Вершина гори була вкрита снігом. 2. Коли Микиті виповнилося десять років, Микита вперше пішов у похід. 3. Туристи побачили мінеральне джерело. Джерело має лікувальні властивості. 4. У Карпатах розташовано найбільше водоспадів. Водоспади різної висоти й потужності.

Досліджую особові займенники

- 1. Послухай жартівливий вірш Ігоря Січовика́.

- • Запиши займенники, ужиті у вірші. Усно постав до них питання.
- Яку частину мови вони замінюють?
 - Прочитай, як називаються виписані займенники.

Я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони — **особові займенники**. Вони вказують на особу або осіб і відповідають на такі самі питання, що й іменник: **хто?**, **що?**, **кого?**, **чого?** та інші.

- • Чому виписані займенники називають особовими?

- 2. Розглянь таблицю на с. 105–106 і проведи дослідження.

Особа	Займенники		Указують:
	однина	множина	
1-ша	я	ми	я — на особу, яка говорить про себе; ми — на двох і більше осіб, які говорять про себе

Особа	Займенники		Указують:
	однина	множина	
2-га	ти	ви	ти — на особу, до якої звертаються; ви — на осіб, до яких звертаються
3-тя	він, вона, воно	вони	він, вона, воно — на особу, про яку говорять або вказують на неї; вони — на осіб чи предмети, про які говорять або вказують на них

- Визнач за таблицею особу і число кожного особового займенника, який ти записав/записала у вправі 1.
- Яку особливість мають займенники 3-ї особи однини?

3. Склади й запиши два речення:

- ▼ із займенниками: 1-ї особи множини, 2-ї особи однини.
- ▼ із займенниками: 1-ї особи однини, 3-ї особи множини.

- **Попрацюйте в парах!** Перевірте одне в одного правильність виконання.

4. Спиши речення, уставляючи зазначені в дужках особові займенники.

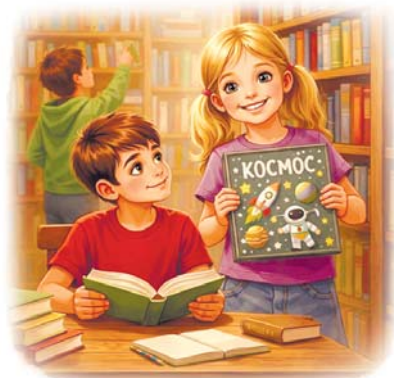
1. Після уроків (1-ша ос., мн.) пішли до бібліотеки.

2. (1-ша ос., одн.) взяла книжку про космос.

3. (2-га ос., одн.) шукав енциклопедію про тварин.

4. (3-тя ос., одн.) працював із довідником з української мови.

5. (3-тя ос., одн.) допомагала бібліотекарці розставляти книжки.

6. (3-тя ос., мн.) готувалися до конкурсу читців.

- 5. Випиши з підручника літературного читання чотири речення з особовими займенниками. Підкресли їх. Користуючись таблицею на с. 105–106, визнач і надпиши над займенниками особу і число.

Навчаюся відмінювати особові займенники 1-ї та 2-ї особи

- 1. Розглянь таблицю відмінювання займенників 1-ї та 2-ї особи. Проведи дослідження.

Відмінки	Займенники 1-ї особи		Займенники 2-ї особи	
	однина	множина	однина	множина
Н. <i>хто?</i>	я	ми	ти	ви
Р. <i>кого?</i>	мене	нас	тебе	вас
Д. <i>кому?</i>	мені	нам	тобі	вам
Зн. <i>кого?</i>	мене	нас	тебе	вас
Ор. <i>ким?</i>	мною	нами	тобою	вами
М. <i>на кому?</i>	на мені	на нас	на тобі	на вас

- Яких форм набувають займенники в різних відмінках?
- Чому займенники 1-ї та 2-ї особи відповідають на питання тільки істот (*хто? кого?* та інші).
- У яких відмінках займенники мають однакову форму? Як ти думаєш, чому?

Початкова форма займенника — **називний відмінок**: *хто?* — я, ми, ти, ви.

- 2. Прочитай діалог у чаті на с. 108.

Привіт! 😊 Маєш бажання піти зі мною в кіно? Нам удвох буде веселіше.

Дякую тобі! Із задоволенням! 🙌

Чекатиму на тебе біля кінотеатру.

Планую спочатку поласувати морозивом у кафе. Приєднаєшся до мене?

Чудова ідея! У нас ще є час до початку фільму. 😊🙌

- Випиши у стовпчик займенники.
- Користуючись правилом, визнач початкову форму займенників. Запиши її у другий стовпчик.

3. Спиши текст, ставлячи займенники, що в дужках, у відповідній формі.

Я радію, що у (я) є подруга. У (ми) багато спільних інтересів. Тому (ми) цікаво разом. Вікторія завжди готова прийти (я) на допомогу. Велике щастя для (я) допомагати своїй подрузі. Так радісно жити, коли поруч з (ти) є справжні друзі! А в (ти) є друг чи подруга? Розкажи (я).

- Усно визнач рід і відмінок виділених іменників. Обґрунтуй свою відповідь.

- Дай відповідь на запитання в тексті. Напиши розповідь (3–4 речення).

4. Коли вживаємо займенник **ти**, а коли — займенник **ви**? Коли займенник **Ви** пишемо з великої літери? Наведіть приклади.

- 5. Спиши вірш Лесі Лужецької. Підкресли займенники. Усно постав до них питання. Познач їх особу і число.

менé – до мéне
тебé – до тéбе

Зразок. Друг для тебе (2 ос., одн.) почитає.

Хороші друзі в мене є, і ми одна сім'я.

Ми завжди думаєм одне — і ти, і він, і я.

Нам любе сонце золоте, долини і поля.

Ми дуже любим рідний край — і ти, і він, і я.

Спостерігаю за відмінюванням займенників 3-ї особи

- 1. Розглянь таблицю відмінювання займенників 3-ї особи. Проведи дослідження.

Відмінки	Займенники 3-ї особи			
	однина			мно- жина
	ч. р.	ж. р.	с. р.	
Н. хто? що?	він	вона	воно	вони
Р. кого? чого?	його́, (до) нього	її, (до) неї	його́, (до) нього	їх, (до) них
Д. кому? чому?	йому	їй	йому	їм
Зн. кого? що?	його	її	його	їх
Ор. ким? чим?	ним	нею	ним	ними
М. на кому? на чому?	на ньому , на нім	на ній	на ньому , на нім	на них

- У яких відмінках займенники можуть мати дві форми? Які саме?
- Порівняй відмінювання займенників **він** і **воно**. Зроби висновок.
- Як змінюється форма займенника в орудному відмінку?
- Як змінюється форма займенника, якщо перед ним є прийменник? Перевір свою відповідь за правилом.

Займенники **3-ї особи** однини і множини **в орудному відмінку** пишемо із буквою **Н**: *ним, нею, ними*.

Також букву **н** пишемо **після прийменників** у займенниках **3-ї особи однини і множини**: *після неї, для нього, на ній, до них*.

2. Розкрий дужки, поставивши займенники в потрібному відмінку. Запиши словосполучення. Визнач усно число і відмінок кожного займенника.

дружу з (вона)	дали (воно)
знайшли (воно)	подивився на (вони)
познайомилася з (він)	усміхнулася до (він)
приглядаюся до (вони)	написали (вона)

- З трьома словосполученнями (на вибір) склади і запиши речення.

3. Прочитай текст. Чи здогадалася/здогадався ти, про яку пору року йде мова?

Вона приходить тихо. Від її подиху прокидається природа. Сонце світить яскравіше. До нього тягнуться перші квіти. Які ж вони красиві! Ними можна довго милуватися! А зривати їх шкода. Навколо чути спів пташок. Йому всі радіють.

- Випиши у стовпчик займенники. Визнач їх особу й відмінок і запиши у другому стовпчику.
• Обміняйтеся зошитами і здійсніть взаємоперевірку.

4. Створи й запиши подібний текст-загадку про якусь пору року для своїх однокласників та однокласниць.

5. Прочитай текст. Який недолік ти помітив/помітила?

Кульбаба — дивовижна квітка. Кульбаба має золотаву голівку, що нагадує сонечко.

У кульбаби порожнисте стебло. Якщо стебло зірвати, з'явиться білий сік. Листя кульбаби має довгу загострену форму з порізаними краями.

Кульбаба любить сонце. У сонячний день кульбаба розкриває пелюстки, а ввечері чи в негоду згортає пелюстки. Коли кульбаба відцвітає, з'являється насіння. Насіння схоже на пухнасту кульку. Дмухне вітерець — і насіння кульбаби розлітається навсібіч (З журналу «Розумашки»).

- • Спиши текст, замінивши повторювані слова займенниками. Познач їх особу і відмінок.

Правильно вживаю займенники з прийменниками

- 1. Пригадай, як пишуть іменники з прийменниками. Як, на твою думку, мають писатися займенники з прийменниками? Обґрунтуй свою відповідь і перевір її за правилом.

Займенники з прийменниками пишемо **окремо**:
у неї, до нього, за ними, про них, на ньому.

- 2. Запиши словосполучення у два стовпчики, ставлячи подані в дужках займенники в потрібному відмінку.

З прийменником

Без прийменника

Вибач (я), вибачте (ми), перепросити в (він), дякую (ви), просити для (ти), розмовляв зі (я),

пишаюся (ти), розповісти про (ми), святкувати з (ви), упізнав (вони), допомогти (він), з'ясувати в (вона), обговорити з (вони), покажу (вона), садити біля (воно).

- Усно визнач особу, число і відмінок займенників.

- **3.** Заміни іменники особовими займенниками і запиши. Визнач особу, число і відмінок займенників.

Зразок. *На квітку — на неї (3-тя ос. одн., Р. в.).*

у друзів	на сукні
з дітьми	під вишнею
для бабусі	на велосипеді
за столом	біля школи

- **4. Позмагайтеся!** Хто складе більше словосполучень, використовуючи подані дієслова, прийменники і займенники. Займенники ставте в потрібну форму.

заховати
пролітати
попросити
привітатися

з, у, за, під,
від, для, над,
біля

я, ми, ти, ви,
він, вона,
воно, вони

- **5.** Прочитай прислів'я і приказки. Підготуйся пояснити їх зміст однокласникам і однокласницям.

1. Ми з тобою, як риба з водою. 2. З ним каші не зварить. 3. З нього як з гуски вода. 4. Як ти вітаєш, так і тебе вітатимуть. 5. Батьківщина — мати, умій за неї постояти.

- ● Випиши особові займенники. Укажи їх особу, число і відмінок.

ДОСЛІДЖУЮ ДІЄСЛОВО

Пригадую вивчене про дієслово

1. Прочитай. Назви зайве слово в кожному стовпчику. За якими ознаками ти його визначив/визначила?

радість	потечуть	заспівав
прилинула	дзвенять	прилетіли
пригріває	дзюрчання	курликання

- Чим дієслово відрізняється від іменника?
- Визнач, на які питання відповідають подані дієслова.
- Пригадай і розкажи, що ти знаєш про дієслово. За потреби скористайся схемою в е-додатку.
- Перевір свою відповідь за правилом.

Дієслово — це частина мови, яка **називає дію предмета** і відповідає на питання **що робити?, що зробити?, що робить?, що робив?, що зробила?, що зробити?** та інші.

Дієслово змінюється **за числами і часами**. У минулому часі однини змінюється **за родами**.

Дієслово найчастіше пов'язане з **іменником**.

2. Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Від іменників, поданих у вправі 1, утвори дієслова. Склади і запиши з ними речення.
 - ▼ До дієслів, поданих у вправі 1, добери іменники й утвори словосполучення. Запиши їх. Із двома (на вибір)клади і запиши речення.

3. Прочитай уривок із вірша Василя Кравчука. Які слова змальовують березень і зиму як живих істот? У якому значенні вжито ці слова: прямому чи переносному?

Ходить березень несміло, кличе сонечка й т..пла.

А зима сердита біла ще мороз пр..берегла.

Раптом сонечко ласкаве ро..топило лід і сніг.
Й, щоб від сну збудити трави, ген струмок
в ріку побіг.

Хоч зима ще лютувала та тікала від т..пла,
вся та злість її ро..тала і з водою ут..кла.

- • Спиши вірш, уставивши пропущені букви. Підкресли дієслова. Усно постав до них питання.

- 4. Прочитай уривок із тексту Наталі Забіли. Добери до нього заголовок.

Пригріва весняне сонце. В рівчаках біжать струмки. Метуться за віконцем клопівки ластівки. Вже останній сніг розтанув. Тепло, весело. Весна!..

- • Випиши дієслова з іменниками, які з ними пов'язані. Постав питання від іменника до дієслова.

Зразок. *Сонце (що зробило?) розтопило.*

- 5. Спиши сенкан, уставивши пропущені букви. Підкресли дієслова. Усно постав до них питання.

В..сна.

Пр..красна, тепла.

Пр..йшла, зігріла, ро..будила.

Природа оживає після з..ми.

Радість.

- 6. Ознайомся з особливостями і прикладом сенкану в е-додатку. Склади свій сенкан на тему весни. Наприклад, про струмок, квітку чи пташку. Запиши його. Підкресли дієслова.

- 7. Випиши з вірша Олександра Олесья дієслова з іменниками, які з ними пов'язані. Постав питання від іменника до дієслова. Скористайся зразком вправи 4.

Гроза пройшла... Зітхнули трави,
квітки голівки підняли,
і сонце, тепле та ласкаве,
спинило погляд на землі.
Літає радість, щастя світить,
дзвенять пташки в садах рясних,
сміються знову трави, квіти...
А сльози ще тремтять на них.

Змінюю дієслова за числами

- 1. Прочитай уривок із вірша Ганни Максимівич. Випиши дієслова у стовпчик.

Бджілонька проснулась, в оксамит вдягнулась,
полетіла на лужок, на зелений бережок.

- Визнач число дієслів, користуючись правилом.

Дієслова вживаємо в **однині** і **множині**.

В **однині** дієслово вказує на **дію, яку виконує одна особа** чи **предмет**: *дівчинка (що робить?) пише.*

У **множині** дієслово вказує на те, що **дію виконують кілька осіб** чи **предметів**: *хлопчики (що роблять?) читають.*

- Зміни дієслова так, щоб вони означали дію багатьох предметів, і запиши у другий стовпчик.

- 2. Випиши з речень дієслова у два стовпчики.

Однина

Множина

1. Усміхнулось сонечко весело вгорі, привітало сонечко геть усі двори. Вибігли струмочки, весело співають, березень у гості дружно закликають (Ю. Хандожинська). 2. Дощ танцює і дзвенить, не спиняється й на мить (Н. Карпенко).

3. Горобці й собі радіють, лапки, крильця вправно миють (*Т. Прокоф'єва*).

 3. Прочитай народні прикмети.

1. Від березневих дощів земля квітне. 2. У березні день з ніччю стрічаються. 3. Туман стелиться по воді — на ясну погоду. 4. Високо пливуть хмари — до гарної погоди. 5. Кричать і плескаються качки — до дощу. 6. Ластівка низько літає — на дощ. 7. Травень ліс прибирає — літо близько.

- Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Випиши у стовпчик дієслова, вжиті в однині. Утвори від них форму множини і запиши в другий стовпчик.
- ▼ Випиши у стовпчик дієслова, вжиті у множині. Утвори від них форму однини і запиши в другий стовпчик.

4. Попрацюйте в парах! Прочитайте уривок із вірша Тетяни Корольової.

Чуєш? Жебоняць струмки!
Чуєш? Цвірінчать пташки!...
Перші проліски цвітуть,
перші джмелики гудуть...

Скоро прилетять в гаї
голосисті солов'ї,
будуть радо щебетать,
будуть весноньку вітать.

- Змініть речення так, щоб ішлося про один предмет. Запишіть. Дієслова підкресліть.

5. Спиши вірш Юлії Хандожінської, уставляючи пропущені букви. Біля кожного дієслова в дужках укажи питання, на яке воно відповідає, та число.

Сон..чко в..сняне встало,
ластівок до нас пр..гнало.

Гострокрилі пр..летіли,
над віконечком пр..сіли.
Ми за вами сумували,
з нетерпі..ям вас ч..кали.
Тут ваш дім, ваша хатина,
ваша рідна Бат..ківщина.

Визначаю часи дієслів

 1. Спиши речення. Підкресли дієслова.

1. Діти організували благодійний ярмарок.

2. На ярмарку діти продають смаколики і ви-
роби ручної роботи.

3. Усі зібрані кошти вони передадуть захисни-
кам і захисницям України.

- Пригадай, які три часи має дієслово. Як від-
різнити один час від іншого? За потреби
скористайся таблицею в е-додатку.

- ? ● Прочитай речення, у якому йдеться про
подію, яка відбувається зараз.
- У якому з речень ти написав/написала про подію, що
вже відбулася?
- У якому реченні розповідається про подію, що відбудеться
в майбутньому? Прочитай його.

 2. Прочитай текст. Визнач його головну думку.

Здавна українці допомогу ближньому вважа-
ли обов'язком. Сильні допомагали слабшим,
ділилися врожаєм із тими, хто опинився у
скруті. Під час важких робіт, наприклад, бу-
дівництва хати, сусіди збиралися гуртом і
працювали разом. Громада завжди опікувала-
ся літніми людьми, хворими, сиротами. Такі
традиції об'єднували спільноту і формували

український характер — доброзичливість, готовність простягнути руку допомоги тому, хто її потребував (О. Вашуленко).

- Випиши з тексту дієслова у стовпчик. Визнач їх час. Обґрунтуй свою думку.
- Утвори інші часові форми цих дієслів і запиши.

3. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася?

Волонтери — це люди, які добровільно та безкорисливо допомагають тим, хто опинився у складних ситуаціях. Вони не вимагають вдячності за свою справу. Волонтери доглядають важкохворих, піклуються про дітей у дитячих будинках, прибирають сміття в парках і на вулицях. Вони завжди знайдуть притулок для тварин, які залишилися без дому. Нині до волонтерського руху долучилися сотні тисяч людей (О. Вашуленко).

- Випиши дієслова, постав до них питання, визнач час.

Зразок. *Допомагають (що роблять?) теп. ч.*

- 4. Бути волонтером може кожен/кожна, навіть дитина. Подумай, як ти можеш допомагати іншим або природі. А може, ти вже комусь допомагав/допомагала? Напиши про це текст (4–5 речень).

- 5. Спиши уривок із вірша Олександра Кобилякова, уставляючи пропущені суфікси **-ськ-**, **-цьк-** та орфограми.

Пишаюс.. я коза..им духом,
потужним волонтер..им рухом...
Ріднен..кі, дякуємо вам!
Тим, хто ден.. і ніч пл..те та шиє,
тушкує, смажит.. та п..че.
Хто нагодує, обігріє...

- Підкресли дієслова двома лініями. Познач їх час.
- Підкресли прикметники хвилястою лінією. Познач їх рід і відмінок.

Розпізнаю неозначену форму дієслова

- 1. Випиши з тексту дієслова у стовпчик. До кожного дієслова в дужках постав питання.

В Україні батьки завжди приділяли увагу вихованню дітей. Вони вчили шанувати і берегти народні традиції. Щоб виховати любов до праці, дітей залучали до народних ремесел.

- ● Визнач час дієслів і особу, яка виконує дію.
- У яких дієсловах неможливо визначити час і особу, яка виконує дію?
 - На які питання відповідають ці дієслова?
 - Прочитай і запам'ятай, як називають цю форму дієслів.

 Форму дієслова, що не вказує ні на час, ні на особу, ні на кількість виконавців дії, називають **неозначеною формою**. Це незмінна форма дієслова. Вона **відповідає на питання що робити? (летіти), що зробити? (полетіти)**.

Дієслова в неозначеній формі закінчуються на **-ти (-ть)**, що є **суфіксами**: жити, жить. Іноді після **-ти, -ть** може стояти **-ся** або **-сь**: гратися, гратись.

Неозначена форма є **початковою формою** дієслова.

- 2. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни, як ти їх розумієш.

1. Добре того вчити, хто хоче все знати. 2. Умій сказати, умій і змовчати. 3. Краще думати, а потім говорити. 4. Правду кривді не переважити.

- ● Випиши дієслова в неозначеній формі. Постав до них питання.

3. Прочитай вірш Григорія Фальків'юча «Приємна зустріч». У чому полягає особливiсть цього вiрша?

Йшли. Угледiли. Спинились.
Пiдiйшли. Порозумiлись.
Децо спiльне пригадали.
Головами похитали.
Пожурились, повсмихались.
I шляхетно попрощались.
Гарних навченi манер —
доберман i фокстер'ер.

- Поясни значення видiлених словосполучень.
- Випиши з вiрша дiєслова у стовпчик. Усно постав питання та визнач час.
- Утвори вiд кожного дiєслова неозначену форму й запиши у другий стовпчик.

4. **Попрацюйте у групах!** Напишiть розповiдь, яка буде складатися переважно з дiєслiв. Визначте iх час.

5. Добери до поданих iменникiв спiльнокореневi дiєслова в неозначенiй формi. Запиши за зразком.

Що?

Що робити?

Що зробити?

радiсть

радiти

зрадiти

Мрiя, думка, пам'ять, розповiдь, телефон.

6. До поданих фразеологiзмiв добери близькi за значенням дiєслова i запиши iх парами. За потреби скористайся довiдкою. Пiдкресли дiєслова в неозначенiй формi.

Зразок. Пекти раків — (що робити?) червоніти.

Розбити глека, мозолити очi, дерти носа, варити воду, замилювати очi, робити з мухи слона.

Довiдка: обманювати, зазнаватися, вередувати, перебiльшувати, набридати, посваритися.

Змінюю дієслова теперішнього часу за особами і числами

1. Розглянь таблицю змінювання дієслів теперішнього часу за особами і числами.

Число	Особа	Питання	Приклади
Однина	1-ша я	що роблю?	пиш у , бач у , дума ю , сто ю
	2-га ти	що робиш?	пиш еш , бач иш , дума єш , сто їш
	3-тя він, вона, воно	що робить?	пиш е , бач ить , дума є , сто їть
Множина	1-ша ми	що робимо?	пиш емо , бач имо , дума ємо , сто їмо
	2-га ви	що робите?	пиш ете , бач ите , дума єте , сто їте
	3-тя вони	що роблять?	пиш уть , бач ать , дума ють , сто ять

- Яка частина дієслова змінюється, коли змінюємо його за особами і числами?
- Простеж, як змінюється закінчення дієслова відповідно до числа й особи займенника.
- Зроби висновок, як змінюються дієслова теперішнього часу.

Дієслова **теперішнього часу** змінюються **за особами і числами**.

Дієслово має три особи і два числа (однину і множину).

2. Користуючись таблицею та зразком, зміни письмово подані дієслова. Познач закінчення.

Зразок. Я мрі**ю**, ти мрі**єш**, він мрі**є**, ми мрі**ємо**, ви мрі**єте**, вони мрі**ють**.

Грати, пливти, бігти, клеїти.

Дієслова теперішнього часу можуть уживатися із **-ся** (**-сь**): усміха**єшся**, вмива**юсь**.

3. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Як гарно у весняному лісі! Ти ніби не йдеш, а пливеш у зеленому морі, купаєшся в ньому. А як виспівують пташки! Іноді озивається зозуля. Тоді інші птахи примовкають, ніби прислухаються до її голосу, чи рахують зозулине ку-ку. Тільки дятел не вмовкає — стукає об стовбур дерева міцним дзьобом, рятує дерева від короїдів (*За П. Сорокою*).

- Випиши дієслова у стовпчик. Познач у них закінчення. Визнач особу і число. Якщо потрібно, скористайся алгоритмом в е-додатку.

Зразок міркування. Дієслово *йдеш* (що робиш?) зв'язане в реченні із займенником *ти*. Отже, дієслово вжито в 2-й особі однини.

4. Спиши вірш Миколи Сингаївського, замінюючи неозначену форму дієслова, що в дужках, дієсловами теперішнього часу.

Рожеву, білу кашку на лузі я (зривати)
і (слухати) тут казку, якої ще не (знати).
Її шепочуть трави, (співати) різні птиці,
її тополі (чути) і клен біля криниці.
Співуча, ніжна мова у лугової казки,
(летіти) до неї птиці, мов до земної ласки.

- Підкресли дієслова. Познач над кожним його особу і число. Познач їх закінчення.

 5. Спиши речення, уставляючи пропущені букви.

1. Ходять лугом журавлі і вклоняються з..млі
(*П. Король*). 2. Шпак н..се до нас в..сну із кра-
їв далеких. Пр..літають зі шпаком ластівки й
л..леки (*С. Кузьменко*). 3. Ми любимо весну,
з..лену, чудесну (*М. Стельмах*). 4. Сонечко лас-
каве землю зігріває, зацвітають трави в лісі та
у гаї (*В. Паронова*).

- Підкресли дієслова. Познач над кожним його особу і число.

Утворюю різні форми дієслів майбутнього часу

 1. Розглянь таблицю змінювання дієслів майбутнього часу за особами і числами.

Число	Особа	Питання	Приклади
Однина	1-ша я	що зроблю? що робитиму? що буду робити?	прочитаю читатиму бúду читати
	2-га ти	що зробиш? що робитимеш? що будеш робити?	прочитаеш читатимеш бúдеш читати
	3-тя він, вона, воно	що зробить? що робитиме? що буде робити?	прочитає читатиме бúде читати
Множина	1-ша ми	що зробимо? що робитимемо? що будемо робити?	прочитаємо читатимемо бúдемо читати
	2-га ви	що зробите? що робитимете? що будете робити?	прочитаєте читатимете бúдете читати
	3-тя вони	що зроблять? що робитимуть? що будуть робити?	прочитають читатимуть бúдуть читати

- Скільки особових форм дієслів у майбутньому часі?
- Яке слово (допоміжне чи основне) змінюється у дієсловах, що виражені двома словами?
- Порівняй змінювання дієслів у майбутньому та теперішньому часі. Зроби висновок.
- Зроби висновок, як змінюються дієслова майбутнього часу. Порівняй його з правилом.

Дієслова **майбутнього часу** змінюються **за особами і числами**. Вони мають три особові форми: **що зроблю?** *помрію*, **що робитиму?** *мріятиму*, **що буду робити?** *буду мріяти*.

Форми дієслів **майбутнього часу** можуть бути виражені **одним словом** або **двома**. Якщо форму майбутнього часу виражають двома словами, то змінюється тільки закінчення допоміжного дієслова **бути**: *буду читати*, *будеш читати*, *будемо читати*.

Дієслова **майбутнього часу**, які відповідають на питання *що зроблю?*, *що зробиш?*, *що зробить?*, *що зробимо?*, *що зробите?*, *що зроблять?*, мають **такі самі особові закінчення**, як і дієслова **теперішнього часу**.

 2. Попрацюйте в парах! Користуючись таблицею та зразком, утворіть усі можливі форми майбутнього часу поданих дієслів.

Повідомити, зустрічати, пригощати.

Зразок. *Однина. 1-ша ос.: я намалюю, малюватиму, буду малювати; 2-га ос.:*

Множина. 1-ша ос.: ми намалюємо, малюватимемо, будемо малювати; 2-га ос.:

3. Прочитай уривок із вірша Платона Воронька́. Випиши дієслова майбутнього часу у стовпчик.

Ми обсадимо школу бузками
та обів'ємо площі квітками.
Дерева зростатимуть з нами,
задзвенять над містом гілками.
Зашумить за містом ліщина,
буде цвісти, розквітать Батьківщина!

- Постав до дієслів питання і запиши через ризку. Визнач і запиши особу і число.
4. Склади сенкан про дерево, використовуючи дієслова в майбутньому часі.
5. Утвори всі можливі форми майбутнього часу поданих дієслів за зразком вправи 2.
Казати, жартувати, допомагати.

Навчаюся правильно писати особові закінчення дієслів теперішнього і майбутнього часу

1. Спиши словосполучення, вибираючи з дужок потрібну букву. Скористайся правилом та алгоритмом на с. 126.

ти зна(є, ї)ш

ти зустрі́н(є, и)ш

ми бач(є, и)мо

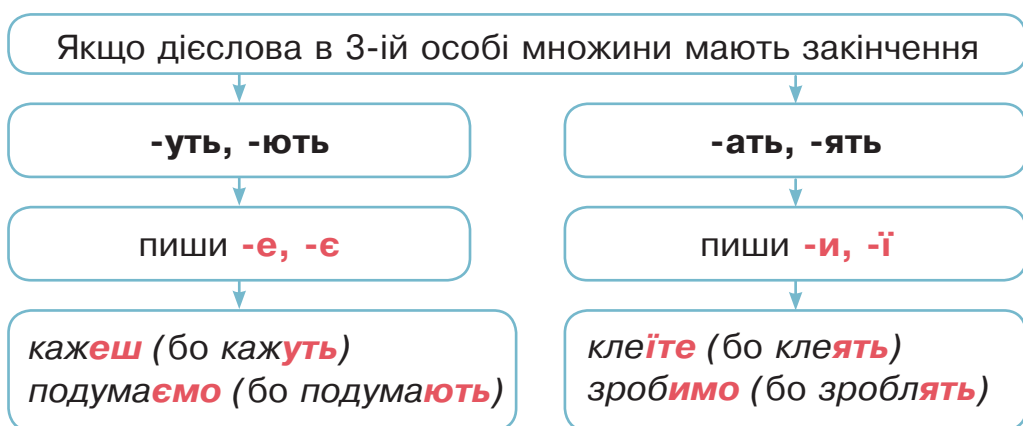
ми запро́с(є, и)мо

ви про́с(є, и)те

ви вико́на(є, ї)те

Наголошені особові закінчення дієслів пишемо так, як вимовляємо: *леті́ш, пливéш, стої́ш*.

Правопис **ненаголошених** особових закінчень перевіряємо, поставивши дієслова **у форму 3-ї особи множини**.

- **2.** Спиши дієслова, уставляючи замість крапок пропущені букви. Доведи правильність своєї думки, дібравши перевірне слово. Познач закінчення.

Зразок. Люб**ите** — люб**ять**.

Охороня..**мо**, посад..**мо**, віддяч..**те**, перемага..**те**, висто..**мо**, посніда..**ш**, помнож..**ш**, регоч..**мо**, допиш..**те**, посто..**ш**, стогн..**ш**, скле..**те**.

- Усно визнач особу й число дієслів.
- З двома словами (на вибір) склади і запиши речення.

- **3.** Спиши словосполучення, замінюючи неозначену форму дієслова, що в дужках, дієсловами теперішнього часу. Познач закінчення дієслів.

Ти (дарувати), ми (обговорити), ви (розв'язати), ти (дружити), ми (просити), ви (проводжати), ти (бачити), ми (сидіти), ви (відпочивати).

- **4.** Спиши прислів'я, уставляючи пропущені букви. Познач закінчення. Обґрунтуй свій вибір.

- Здобуд..**ш** освіту — побач..**ш** більше світу.
- Не зна..**ш**, де знайд..**ш**, де втрат..**ш**.
- Що маємо — не дба..**мо**, утративши — плач..**мо**.
- Чужим добром не забагаті..**те**.
- Скаж..**ш** — не верн..**ш**, напиш..**ш** — не зітр..**ш**.

- 5. Спиши прислів'я, замінюючи неозначену форму дієслова, що в дужках, дієсловами майбутнього часу. Познач закінчення.

1. Міцну дружбу і сокирою (не розрубати).
2. На добрій землі що (посіяти), те вродить.
3. (Проспати) весною — (заплакати) зимою.
4. Сметаною вареників (не зіпсувати).
5. На годину (спізнитися) — за рік не (догнати).

Змінюю дієслова минулого часу за числами і родами

- 1. Розглянь таблицю змінювання дієслів минулого часу.

Минулий час			
однина			множина
чоловічий рід	жіночий рід	середній рід	
що робив? що зробив?	що робила? що зробила?	що робило? що зробило?	що робили? що зробили?
писав написав	писала написала	писало написало	писали написали

- Зроби висновок про те, як змінюються дієслова минулого часу. Свої міркування звір із правилом.

Дієслова минулого часу змінюються **за числами**, а **в однині** — за родами.

Рід і число дієслова минулого часу визначають **за іменником**, з яким воно зв'язується за змістом, та **за займенниками і питаннями**: **він** (що робив?) **малював**, **вона** (що робила?) **малювала**, **воно** (що робило?) **малювало**.

🔍 2. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Наші предки будували замки, щоб боронити рідну землю від нападників. На горі вони ставили міцні будівлі, оточували їх високим кам'яним му́ром. На мурах споруджували сторожові вежі. У мурах робили бійниці, крізь які відбивали напади чужинців... У замках, які дожили до наших днів, тепер музеї. Замки треба берегти. Це наша історія (За Д. Чередниченком).

- 🔍
- Випиши з тексту дієслова в неозначеній формі. Утвори і запиши дієслова минулого часу в однині і множині.
 - Випиши у стовпчик дієслова в минулому часі. У якому числі їх ужито? Утвори від них дієслова минулого часу в однині чоловічого, жіночого і середнього роду.
 - 🔍 • Прочитай речення, у якому дієслово вжито в переносному значенні.

🔍 3. Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася?

Луцький замок вражає своєю красою і величчю. Протягом багатьох століть він розбудовувався. На його території з'являлися нові споруди. Замок захищали потужні стіни і високі вежі. Браму прикрашала в'їзна вежа, яка збереглася й до сьогодні.

У Луцькому замку нині працює музей дзвонів. Тут знімають фільми, влаштовують фотосесії, проводять лицарські турніри (О. Вашуленко).

- 🔍
- Вибери завдання і виконай його.
 - ▼ Випиши з тексту речення, у яких є дієслова в минулому часі. Підкресли їх і зазнач над ними число і, де можливо, рід.

- ▼ Випиши з тексту речення, у яких є дієслова в теперішньому часі. Підкресли їх і зазнач на ними число і, де можливо, рід. Запиши ці дієслова у формі минулого часу.

 4. Переглянь відео про Хотинський замок і дай відповіді на запитання.

- Яка мета цього відео?
- Яку інформацію ти отримав/отримала, переглядаючи його?

 • Склади усно текст про Хотинський замок, уживаючи дієслова минулого часу.

 5. Чи доводилося тобі відвідувати замки або фортеці? Які саме? Чим вони відрізняються від звичних для нас будівель? Напиши про це текст (5–6 речень), використовуючи дієслова минулого часу.

Досліджую дієслова на -ся (-сь)

 1. Порівняй за змістом дієслова у стовпчиках.

катає	одягає
катаюся	одягаюся
катаюсь	одягаюсь

- Яке дієслово означає дію, спрямовану на іншу особу?
- Які дієслова означають дію, спрямовану на самого виконавця (на самого себе)?
- Чим відрізняються дієслова? Зроби висновок, якого змісту надає дієсловам **-ся**, **-сь**. Перевір за правилом.

 Дієслова на **-ся (-сь)** виражають дію, спрямовану на **самого виконавця** (на самого себе): *миюся* — я мию себе, *розчісується* — він (вона, воно) розчісує себе, *взуваємося* — ми взуваємо себе.

- 2. До поданих дієслів додай **-ся**, щоб утворити нові дієслова. Запиши їх парами.

Грієш, купаєш, дивуєш, зустрічаєш.

Вітають, збирають, турбують, відкривають.

- • Прочитай дієслова парами. Як змінився їх зміст?
• Прочитай дієслова на **-ся**. Зістав їх вимову і написання.

Вимовляємо	Пишемо
вітає[с':а]	вітає Ш ся
вітає[ц':а]	вітає ТЬ ся

- 3. Запиши особові форми дієслів теперішнього часу.

Я вчуся, граюся, прокидаюся.

Ти Він, вона, воно Ми Ви Вони

- 4. Прочитай прислів'я і приказки, дотримуючись правильної вимови дієслів на **-ся**.

1. З вогнем (не) жартуй, бо обпали[с':а].

2. Сном (не) прогодує[с':а]. 3. Сила перед розумом поступає[ц':а]. 4. Кому ле(х, г)ко на серці, до того весь світ сміє[ц':а]. 5. Тільки той (не) помиляє[ц':а], хто ні до чого (не) торкає[ц':а]. 6. Де ліниво працює[ц':а], там пожитку (не) чує[ц':а].

- • Спиши, розкриваючи дужки. Поясни написання **не** з дієсловами.

- 5. Прочитай і спиши вірш Галини Могильницької, поставивши дієслова, що в дужках, у теперішньому часі та уставляючи пропущені букви.

(Сидіти) В..сна на гілочці та й (гойдатися).

Хто не (йти) ст..жиною — (зупинятися):

— Подиві..я, людоньки, на галузочці

(гойдатися) Веснонька в синій блузочці.

ДОСЛІДЖУЮ ПРИСЛІВНИК

Навчаюся розпізнавати прислівники

1. Прочитай речення і проведи дослідження.

Уранці діти пішли на екскурсію.

Йшли швидко, щоб не спізнитися.

Ліворуч від музею їх чекав екскурсовод.

З ним діти увійшли всередину музею.

- Визнач, на які питання відповідають виділені слова.
- Що вони допомагають зрозуміти?
- З якими словами в реченні вони зв'язані?
- Прочитай, як називається частина мови, до якої належать виділені слова.

Частина мови, яка називає **ознаку дії** або пояснює **де, коли відбувається дія, куди вона спрямована** і відповідає на питання **як?, де?, куди?, коли?** та інші, називається **прислівником**. Наприклад: (як?) *швидко*, (де?) *ліворуч*, (куди?) *всередину*, (коли?) *уранці*.

У реченні прислівники найчастіше пов'язані **з дієсловами**.

2. Спиши словосполучення, поставивши питання до прислівника.

Зразок. *Тренуюся (коли?) щодня.*

Цвітуть навесні, іде попереду, слідкую уважно, полетів угору, ростуть навколо, написала вчора, іду вперед, повадився ввічливо.

3. Прочитай текст. Визнач його мету.

Музей європейського мистецтва у Львові працює музей європейського мистецтва (О. Вашуленко).

Навесні ми побували в палаці Потоцьких. Він велично стоїть у центрі Львова. Раніше тут пишно приймали гостей. Екскурсовод цікаво розповідав про історію палацу. А ми милувалися розкішно оздобленими залами, охоче роздивлялися старовинні меблі й розвішені всюди картини. Сьогодні в палаці Потоцьких

- Випиши сполучення дієслів із прислівниками.

Зразок. Відвідали (коли?) вчора.

- 4. Спиши речення. Підкресли прислівники.

1. Туристи залюбки фотографуються біля палацу.
2. Туристка залюбки фотографується біля палацу.
3. Турист залюбки фотографувався біля палацу.
4. Туристи залюбки сфотографуються біля палацу.

- Визнач час і число дієслів, з якими зв'язаний прислівник.
- Чи змінюється дієслово в кожному реченні?
- Чи змінюється пов'язаний з ним прислівник?
- Зроби висновок про те, чи змінюються прислівники. Перевір себе за правилом.

Прислівники **не змінюються**, тому **не мають закінчення**. Схожі на закінчення частини основи прислівників є **суфіксами**: весел^о, добр^е, взимк^у.

- 5. Прочитай сполучення дієслів із прислівниками.

Сміється (як?) щиро,

Дізналася (коли?) тепер,

Полетів (куди?) **вгору**,
Росте (де?) навкруги,

- Спиши словосполучення, додай до дієслів ще 1–2 прислівники.
- Познач суфікси у виділених прислівниках.

- З двома словосполученнями (на вибір) склади і запиши речення.

6. Попрацюйте разом! Перегляньте відео.

- Про який палац у ньому йдеться?
- Яку інформацію ви отримали?
- Складіть усно текст про палац, уживаючи прислівники.

7. Спиши текст, уставляючи пропущені орфограми. Підкресли прислівники. Усно постав до них питання.

У нашій школі вперше організували конкурс краси. Усі ретельно готувалися. Ми нетерпляче ч..кали ц..ого дня. Свято ро..почалося урочисто. Учасниці спочатку хвилювалися. Та глядачі щиро підтримували їх. Журі уважно спостерігало за кожною конкурсанткою. Цей день усім запам..ятався, адже конкурс пройшов цікаво (О. Вашуленко).

вир^азно
щодн^я
щод^енно

Навчаюся розрізняти прислівники і прикметники

1. Прочитай. Якими частинами мови є виділені слова?

1. Сонце **ласкаво** зігріває землю. Весна **щедро** прикрашає сад квітами. Ось **розкішно** зацвів тюльпан. З-під листочків **ніжно** усміхаються фіалки.

2. **Ласкаве** сонце зігріває землю. **Щедра** весна прикрашає сад квітами. Ось зацвів **розкішний** тюльпан. З-під листочків усміхаються **ніжні** фіалки.

- Випиши з першого тексту словосполучення **дієслово + прислівник**, а з другого — словосполучення **іменник + прикметник**.

Зразок. *Зігріває (як?) ласкаво — сонце (яке?) ласкаве.*

2. Порівняй у виписаних словосполученнях вправи 1 споріднені прислівники з прикметниками за планом.

1. З якою частиною мови зв'язуються в реченні прислівники? А прикметники?
2. Що означають прислівники? А прикметники?
3. На які питання відповідають ці частини мови?
4. Чи змінюються прислівники? А прикметники?

- Зроби висновок, як розрізнити в реченні прислівник і прикметник. Перевір свій висновок за правилом.

Прислівник — **незмінна** частина мови, яка називає **ознаку дії**, і відповідає на питання **як?** У реченні пов'язаний із **дієсловом**: *дзвінко співає*.

Прикметник називає **ознаку предмета**, відповідає на питання **який?, яка?, яке?, які?** У реченні пов'язаний з **іменником**. **Змінюється** за родами і числами: *дзвінкий спів, дзвінка пісня, дзвінке слово, дзвінкі голоси*.

3. Утвори прислівники від прикметників і запиши за зразком. Познач у прикметниках закінчення, а у прислівниках — суфікс.

Зразок. *(Який?) голосний — (як?) голосно.*

Добрий, щаслива, холодне, рішучий, привітна, правильне.

- Склади і запиши два речення з прислівниками (на вибір).

- 4. Спиши текст, утворюючи прислівники від поданих у дужках прикметників.

Щовечора сонце (повільне) ховалося за високі гори. У ліс (непомітний) і (тихий) приходила ніч. Тоді світлячок (швидкий) вибирався на пенюк поблизу лісової стежини. Він (спритний) підіймав ліхтарик. Його промінці (постійний) освітлювали стежину. По ній крадькома і (безшумний) ходили лісові мешканці (*За Василем Мельником*).

- Підкресли усі прислівники. Скільки їх?
 - ● А скільки прислівників у цьому тексті знайшли твої однокласники й однокласниці?
- 5. Випиши з книжки, яку ти зараз читаєш, п'ять речень, у яких є прислівники. Прислівники підкресли.

Правильно записую прислівники

- 1. Прочитай речення. У якому реченні вжито прислівник, а у якому — співзвучний іменник із прийменником?

1. Надворі йде дощ.
2. На дворі нашого будинку ростуть клени.

- ● Зроби висновок про написання прислівників із префіксами. Перевір себе за правилом.

Прислівники, утворені **злиттям прийменника з іменником**, пишемо **разом**, бо прийменник перетворюється на префікс: **В**гору, **З**верху, **Н**азад.

Щоб переконатися, що слово є прислівником, а не іменником із прийменником, спробуй **установити якесь слово**: *Блискавка вдарила у (високу) гору.* — **у гору** — іменник із прийменником, отже, пишемо окремо. *Повітряний змій полетів угору.* — **угору** — прислівник, пишемо разом.

2. Спиши речення вправи 1. Підкресли прислівник і познач префікс. Між прийменником та іменником допиши прикметник.

3. Спиши речення, розкривши дужки. Підкресли прислівники. Між прийменником та іменником додавай прикметник (усно).

1. Емма вивчила вірш (на)пам'ять. Дмитрику (на)пам'ять подарували книжку. 2. (У)день я гуляла із собакою. (У)день народження мені подарували собаку. 3. Хлопчик біг (на)гору сходами. Альпіністи піднімалися (на)гору. 4. Дітям (на)зустріч ішов письменник. Діти йшли (на)зустріч із письменником.

4. Від поданих іменників утвори прислівники за допомогою префікса **що-**.

Зразок. День — щодня.

Хвилина, година, доба, ніч, тиждень, місяць, рік, мить.

- Спробуй самостійно дібрати кілька таких прислівників.

5. Попрацюйте в парах! Хто більше добере і запише прислівників із префіксом **в-**?

6. Від поданих слів утворити прислівники з префіксом **з-** або **с-**. Запиши їх і познач префікс. Поясни правопис.

Низ, ранок, бік, початок, верх, перед, край.

 7. Спиши речення, розкривши дужки. Підкресли прислівники.

1. Мама читала синові книжку (в)голос. Син уважно вслухався (в)голос. 2. Автомобіль різко завернув (у)бік. Автомобіль швидко їхав (у)бік річки. 3. Був сюрприз для Лесі (в)ранці: хом'ячок сховався (в)ранці (*В. Бутрім*).

Добираю до прислівників синоніми та антоніми. Навчаюся доречно вживати прислівники

 1. Прочитайте прислів'я. Обговоріть їх зміст.

1. Хто багато говорить, той мало робить.
2. Що вранці не зробиш, того ввечері не наздоженеш.

 • Випиши прислівники-антоніми парами. Постав до них питання.

 2. Знайди серед поданих прислівників антоніми і запиши їх парами.

Тихо, позаду, шкідливо, поволі, вперед, недбало, поспіхом, попереду, голосно, корисно, назад, старанно.

 • Склади і запиши речення з двома прислівниками (на вибір).

 3. Від поданих прикметників утвори і запиши прислівники. Добери до них синоніми і запиши за зразком.

Зразок. *Вірний — вірно — віддано.*

тихий

чудовий

добрий

умілий

сміливий

ніжний

- 4. У поданих висловах заміни фразеологізми прислівниками-синонімами і запиши їх через тире. За потреби скористайся довідкою.

Живе за тридев'ять земель.
З'явився, як сніг на голову.
Рухається, як черепаха.
Прокинулася ні світ, ні зоря.
Виконує п'яте через десяте.
Працює, як сонна муха.

Довідка: раптово, мляво, рано, абияк, повільно, далеко.

- • Добери фразеологізм до малюнка. Запиши його і заміни прислівником-синонімом. Запиши прислівник через тире.

- 5. Добери до дієслів прислівники за змістом і запиши словосполучення.

наздогнала (як?) ...	приходив (коли?) ...
зашуміло (де?) ...	полетів (куди?) ...
пригощала (як?) ...	зацвіли (коли?) ...
стоїть (де?) ...	заліз (куди?) ...

- • Поцікався, як виконали це завдання твої однокласники й однокласниці.

- • Склади і запиши речення з двома словосполученнями (на вибір).

- 6. Спиши прислів'я, уставляючи пропущені прислівники-антоніми.

1. Легко говорити, та ... зробити.
2. Гарно щебече, та ... слухає.
3. Узимку світає пізно, а темніє
4. Кому влітку холодно, тому ... голодно.

- Познач будову виділених прислівників.

ДОСЛІДЖУЮ РЕЧЕННЯ

Пригадує вивчене про речення

- ? 1. Пригадай, що ти знаєш про речення. Розкажи. Скористайся схемою в е-додатку.
- З якою метою ми вживаємо розповідні речення? Питальні речення? Спонукальні речення?
 - Наведи власні приклади речень, різних за метою висловлювання та інтонацією.

- ? 2. Прочитай текст. Який недолік ти помітив/помітила?

Про чудеса світу ми знаємо давно. А чи чули ви про дивовижні місця України? Наша країна — це справжня скарбниця природних та історичних чудес. Кожен її регіон має щось унікальне та захопливе. Виявляється, що перелік чудес нашої країни існує (О. Вашуленко).

- Визнач, скільки в тексті речень. Які вони за метою висловлювання та інтонацією?
- Спиши текст, ставлячи потрібні розділові знаки в кінці речень.

- ? 3. Прочитай текст, дотримуючись відповідної інтонації.

Хочеш екстриму і нових відчуттів? Вирушай у подорож до Тернопільської області. Там дуже багато печер! У Кришталевій печері тобі відкриються підземні лабіринти. Стіни печери прикрашені дивовижними кристалами. Їхній блиск просто захоплює! Кристали утворюють різні фігури. Ти навіть побачиш кам'яного буйвола, який охороняє лабіринт (О. Вашуленко).

- Чому в кінці речень стоять різні знаки?
- Перебудуй питальне речення в окличне, спонукальне — у розповідне і питальне. Запиши їх.
- Спиши розповідні речення. Підкресли орфограми.

Екстрім — діяльність або заняття, пов'язані з високим ризиком.

4. Які місця в Україні ти порадив/порадила б відвідати? Чому саме їх? Напиши про це текст (3–4 речення). Використай у тексті різні види речень.

5. Прочитай текст. Які помилки є в ньому?

Печера Оптимістична найдовша у світі її внесено до Книги рекордів Гіннеса довжина ходів становить близько 267 кілометрів у печері є підземні озера тут можна побачити кристали різної форми та кольору печера вражає своєю красою Де можна побачити це диво природи (*О. Вашуленко*).

- Спиши текст, ставлячи потрібні розділові знаки в кінці речень. Число записуй словами.
- Знайди відповідь на поставлене в тексті запитання і запиши його останнім реченням.

Визначаю головні і другорядні члени речення. Установлюю зв'язок слів у реченні

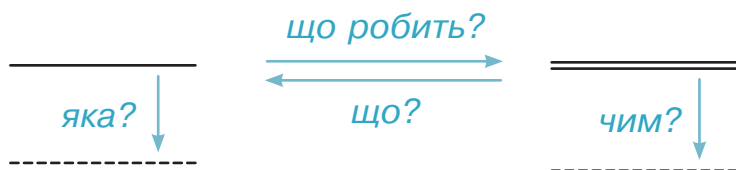
1. Пригадай, що ти знаєш про головні і другорядні члени речення. Що таке підмет і присудок? Перевір себе за схемою в е-додатку.

2. Спиши речення. Підкресли підмет і присудок. Поясни, як ти їх визначаєш.

1. Піщана пустеля вражає красою.
2. Піщана пустеля міститься в Херсонській області.

- Розглянь схему речення. Як установлюється зв'язок слів у реченні? Визнач, яке речення відповідає цій схемі.

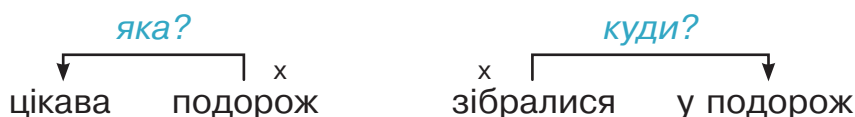

- Установи зв'язок між словами другого речення. Накресли схему за зразком першого речення.

Підмет і присудок — основа речення.

Інші **пов'язані між собою** слова утворюють **словосполучення**. У словосполученні **є головне і залежне слово**. Від головного слова до залежного слова можна поставити питання. Наприклад:

3. Визнач кількість словосполучень у кожному реченні вправи 2.

4. Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася?

Олешківські піски — це великий піщаний масив, який називають українською пустелею.

Природа пустелі дивує унікальністю. Ро..печений пісок постійно переміщує...я. У пустелі трапляю...я піщані бурі. Вітер утворює тут в..личезні пагорби. Пос..редині пустелі міститься нев..лике оз..ро. Оточує її сосновий ліс (О. Вашуленко).

- Спиши другий абзац тексту, уставляючи пропущені букви. Підкресли головні члени речення.
- Установи зв'язок слів у двох реченнях (на вибір).

- 5. Прочитай додаткову інформацію про пустелю.

Улітку пісок дуже нагрівається. Гаряче повітря піднімається вгору. Воно розганяє дощові хмари. Дощі йдуть тут зрідка.

- • Утвори словосполучення зі слів поданих речень. Постав питання від головного слова до залежного і запиши за зразком.

Зразок. *Пісок (який?) розпечений.*

- 6. Спиши текст. У кожному реченні підкресли його основу.

Наш клас відвідав природний парк «Олешківські піски». Екскурсовод розповів про історію парку. Діти досліджували сліди тварин на піску. Олег спостерігав за ящіркою. **Алісу здивувала інформація про підземне озеро.** Найбільше дітей вразили величезні дюни. Діти відчули себе справжніми мандрівниками. **Всі поверталися додому з яскравими враженнями** (О. Вашуленко).

- Побудуй схеми виділених речень за зразком вправи 2.

Розпізнаю звертання, правильно вживаю і записую їх

- 1. Коли використовуємо іменник у кличному відмінку?

- 2. Визнач, чи є звертання в поданих реченнях. Як ти їх розпізнав/розпізнала?

1. Дідусю, ти мій найкращий оповідач цікавих історій!

2. Я хочу сказати, бабусенько рідненька, ти у мене чепурненька.

- З одного чи з кількох слів складаються звертання?
- Де стоїть звертання: на початку чи в середині речення?
- Поясни, чому в реченнях стоять коми.

- Зроби висновок про особливості звертання та його роль у мовленні. Перевір себе за правилом.

Слово або сполучення слів, яке називає того (те), до кого (до чого) звертається мовець, є **звертанням**.

В усному мовленні звертання виділяємо **паузами**. На письмі звертання виділяємо **комами** чи **знаком оклику**. Звертання, яке стоїть у середині речення, виділяємо **комами з обох боків**.

- **3.** Прочитай уривок із вірша Наталії Гуркіної. Чи є в ньому речення зі звертаннями? Який недолік ти помітив/помітила?

Гріє землю сонечко, ніжно примовляє:

— Прокидайтесь квіточки день весну стрічає!

Просинайся річечко! Посміхнись струмочку!

Затанцюй нам гопака дощику-дзвіночку!

- ● Спиши вірш, уставляючи пропущені розділові знаки.
- Які види речень ужито у вірші? Прочитай вірш уголос, дотримуючись правильної інтонації.

- **4.** Спиши, ставлячи подані в дужках слова у формі кличного відмінка. Постав пропущені розділові знаки.

1. Не хилися (калина) маєш білий цвіт. Не журися (Україна) маєш добрий рід (С. Чарнецький).

2. (Ластівка) день починай! **Рано встає до роботи наш край** (М. Сингаївський). 3. Прокидайся (квіточка) прокидайся, у весняне платтячко зодягайся (Н. Карпенко).

- Підкресли підмет і присудок у виділеному реченні.
- Прочитай записані речення, дотримуючись правильної інтонації.

- **5. Попрацюйте в парах!** Уявіть, що ви зустрілися зі своїм однокласником/своєю однокласницею в кінотеатрі

після перегляду фільму. Складіть разом і розіграйте за особами діалог на тему «Обмін враженнями про фільм». Використайте в діалозі щонайменше по два звертання.

- ☀️ 6. Склади і запиши три речення, використавши в кожному з них по одному звертання до свого вчителя/учительки, однокласника й однокласниці. Вислови у складених реченнях побажання або прохання.

Зразок. *Ольго Ігорівно, бажаю Вам міцного здоров'я!*

- 🏠 7. Випиши з книжки, яку ти зараз читаєш, три речення зі звертаннями. Звертання підкресли.

Досліджую однорідні члени речення

- 🔍 1. Спиши речення. Познач головні і другорядні члени.

1. Софія, Ігор, Максим ласують морозивом.
2. Діти гралися, співали, танцювали.
3. Емілія любить безе, зефір, шоколад.

- 🔍
- У кожному реченні знайди слова, які відповідають на те саме питання.
 - Установи, до якого слова в реченні вони відносяться.
 - Визнач, якими членами речення є ті слова, що перелічуються.
 - Дізнайся із правила, як називаються такі члени речення.

Члени речення, які **відносяться до того самого слова** і відповідають **на те саме питання**, називаються **однорідними членами** речення.

Однорідними можуть бути **підмети, присудки, другорядні члени** речення. Однорідні члени речення вимовляються з **перелічувальною інтонацією**. На письмі між однорідними членами речення ставиться **кома**.

- 2. Прочитай текст. Випиши речення з однорідними членами. Підкресли їх.

В Україні є музеї їжі. Наприклад, музей шоколаду. Такі заклади працюють у Львові, Одесі, Тростянці. У них відвідувачі побачать шоколадні фігурки, скульптури, картини. Какао, ваніль, шоколад пахнуть у приміщеннях музеїв. Відвідувачі куштують, насолоджуються смаколиками. Ці музеї залишать солодкі спогади (О. Вашуленко).

Однорідні члени речення підкреслюють так:

підмет _____, _____, _____

присудок _____, _____, _____

другорядні члени _____, _____, _____

- • Доведи, що підкреслені слова є однорідними членами речення. Постав до них питання та визнач спільне слово.

- 3. Прочитай текст. Знайди речення з однорідними членами. Випиши за зразком однорідні члени разом зі словом, з яким вони пов'язані.

Зразок. Відвідувачі (що робили?) роздивлялися, фотографували.

На Полтавщині є музей звареного борщу. Борщ готує, подає господиня музею. Вона варить весільний, зимовий, літній, білий борщ у печі. Відвідувачі залюбки пригощаються смачною, поживною стравою. А господиня розповідає цікаві, несподівані факти

про борщ. Виявляється, до нього колись додавали сушені гриби, яблука, вишні, сливи (О. Вашуленко).

- 4. Спиши речення, замінивши виділені слова однорідними членами.

1. **Троє дітей** прийшли в кафе.
2. На таці подали **солодоці**.
3. Діти смакували **фрукти**.
4. На уроці фізкультури діти **тренувалися**.

- Підкресли однорідні члени речення. Усно постав до них питання та визнач спільне слово.

- ● Поясни розділові знаки у записаних реченнях.

- 5. Склади речення за світлинами, використовуючи однорідні члени. Запиши рішення.

- ● Поясни розділові знаки у записаних реченнях.

- 6. Письмово дай відповіді на запитання анкети, уживаючи однорідні члени речення.

АНКЕТА

1. Які предмети ти вивчаєш у четвертому класі?
2. Що ти любиш робити у вільний час?
3. З ким ти дружиш?
4. Які твої улюблені страви?

Поєднують однорідні члени речення за допомогою сполучників

- 1. Спиши. Підкресли однорідні члени речення. Визнач, якими членами речення вони є.

1. Свіжість і прохолоду приносить річка у спекотний день.

2. І джерельце, і струмок, і річечка тихо збігають з гори.

3. Ця вода прозора, але холодна.

4. Цього разу не дощ наповнив озеро, а струмки.

- • Що стоїть між однорідними членами в кожному реченні?
• Назви сполучники, які поєднують однорідні члени речення. Обведи їх кружечком.
• Які розділові знаки стоять між однорідними членами?
• Поміркуй, які речення потрібно читати з інтонацією перелічування, а які — з інтонацією протиставлення. Прочитай виразно речення.
• Зроби висновок, як можуть поєднуватися однорідні члени речення. Порівняй його з правилом.

Однорідні члени речення можуть **поєднуватися за допомогою інтонації, сполучників і (й), а, але** та інших.

Якщо сполучник **і (й)** уживається один раз, кома між однорідними членами не ставиться. Якщо сполучник повторюється кілька разів — кома ставиться.

Перед сполучниками **а, але** кому ставимо **завжди**.

- 2. Спиши текст, розставляючи розділові знаки між однорідними членами речення.

Україна багата на мінеральні джерела. Вони не просто корисні а лікувальні. Найвідоміші курорти з мінеральними водами розташовані

у Трускавці Миргороді Моршині Сваляві. Ці води мають різний смак і склад. Мінеральні води можуть бути і теплими і холодними і газованими (*О. Вашуленко*).

- Підкресли однорідні члени речення. Поясни, як вони поєднані в реченнях.

- Поясни уживання коми при однорідних членах речення.

3. Вибери завдання і виконай його.

- ▼ Склади і запиши два речення, у яких однорідні члени поєднані інтонацією **протиставлення**. Поясни уживання коми між однорідними членами.
- ▼ Склади і запиши два речення, у яких однорідні члени поєднані інтонацією **перелічування**. Поясни уживання коми між однорідними членами.

4. Прочитай текст. Які сполучники в ньому пропущено?

Миргородська мінеральна вода — справжня знахідка для здоров'я людини.

А почалося все з нестачі питної води у місті. Глибоку свердловину городяни пробурили. Вода була чиста ... прозора, ... несмачна.

Учені перевірили склад води. Її визнали не просто питною і корисною а унікальною. Миргородська вода має м'який приємний солонуватий смак. Її можна вживати і дорослим і дітям. Ця вода допомагає при хворобах шлунка печінки та нирок (*О. Вашуленко*).

- Спиши другий абзац тексту, додавши пропущені сполучники. Підкресли однорідні члени речення.

- 5. Спиши останній абзац тексту вправи 4 і постав, де необхідно, розділові знаки. Підкресли однорідні члени речення.

ДОСЛІДЖУЮ ТЕКСТ

Пригадую будову тексту

- ? 1. Пригадай, що ти знаєш про текст та його будову. За потреби скористайся схемою в е-додатку.

- Q 2. Прочитай. Чи можна ці речення назвати текстом? Доведи.

Україна подарувала світові багато талановитих учених. Вони зробили вагомий внесок у розвиток світової науки і техніки.

Авіаконструктор Ігор Сікорський створив гелікоптер. Учений Федір Піроцький став засновником електричного трамвая. Леонард Смирнов розробив технологію опріснення морської води. Вона робить солону воду придатною для пиття. Українські винахідники зробили багато важливих відкриттів у медицині, математиці, космічних дослідженнях та інших галузях.

Тож українці — це нація надзвичайно талановитих та розумних людей (*О. Вашуленко*).

- ? ● Про що цей текст? З якою метою його написано?
● Скільки частин у тексті? Як вони називаються?
● Добери до тексту заголовок. Доведи, що дібраний заголовок є влучним.
- Q ● **Позмагайтеся!** Хто знайде найбільше прикметників у цьому тексті?

- ✎ 3. Вибери завдання і виконай його.
- ▼ У вправі 2 знайди речення з однорідними членами і випиши їх. Підкресли однорідні члени речення.
 - ▼ Спиши основну частину тексту вправи 2. Підкресли головні члени речення.

4. Як зміниться наше життя без технологій? Які якості потрібні винахіднику/винахідниці? Чи може дитина бути винахідником/винахідницею?

5. Прочитай. Визнач тему і мету тексту.

Українські діти надзвичайно здібні. Деякі з них зробили свої перші винаходи й отримали нагороди.

Валентин Фречка створив технологію, яка дає змогу виготовляти папір з опалого листя. Завдяки цьому відкриттю не треба вирубувати ліси задля паперової промисловості.

Катерина Малкіна винайшла вражаючий спосіб для переробки поліетиленових пакетів. Це відбувається за допомогою особливого виду личинок жуків. У спеціальний контейнер завантажують пакети, а личинки їх їдять.

Так школярі роблять внесок у розвиток країни (О. Вашуленко).

- Чим корисні відкриття, зроблені школярами?
● Прочитай заголовки до тексту. Поясни, який з них виражає тему тексту, а який — мету.

Приклади
винахідливості дітей

Діти-винахідники
та їхні досягнення

6. Вибери із запропонованих заголовків той, що тобі подобається. Запиши його та основну частину тексту.
- Підкресли іменники. Познач їх відмінок.

7. **Пофантазуй!** Придумай власний винахід, який, на твою думку, допоможе людям чи природі. Напиши про це. Скористайся поданими запитаннями.

- Хто буде користуватися винаходом?
- З яких матеріалів його можна виготовити?
- Яку проблему він вирішує?

Складаю план тексту

1. Прочитай. Визнач тему і мету тексту. Добери заголовок.

Найчастіше над винаходами працюють роками. Але іноді ідеї з'являються випадково. Так сталося із винаходом чайного пакетика.

У 1904 році американському продавцеві чаю Томасу Саллівану спала на думку ідея щодо реклами його товару. Він надіслав своїм клієнтам різні сорти чаю, упаковані в маленькі шовкові мішечки. Порція чаю у кожному мішечку була розрахована так, щоб один раз його заварити і скуштувати.

Клієнти вирішили, що чайне листя треба опускати в окріп разом із мішечком. Виявилось, що так заварювати чай зручно. Та шовкова тканина була дорогою, надавала напою неприємного смаку.

Згодом було розроблено спеціальний папір для чайних пакетиків. Цей простий винахід зберіг популярність донині (*З журналу «Джміль»*).

- ? • Скільки частин має цей текст?
- ✎ • **Попрацюйте в парах!** Виберіть завдання і виконайте його.
 - ▼ Складіть і запишіть план до тексту, використовуючи розповідні речення.
 - ▼ Складіть і запишіть план до тексту, використовуючи питальні речення.
- ☀ • Перекажи текст за складеним планом.

2. Прочитай текст. Добери до нього заголовок і запиши.

Сільван Голдман був власником в..ликого магазину в Америці. Він помітив, що покупці часто відмовляю..я від покупок, бо їх важко і

незручно нести до каси. Якось Сільван побачив, як жінка поставила важку сумку на іграшкову машину сина, яку той тягнув за мотузку. Йому сподобалася ця ідея. Сільван разом із механіками ро..робив візок, подібний до того, яким ми користуємося зараз у супермаркетах. Сталося це у 1936 році. Так підприємець став винахідником кошика для склада..я товарів, які купуют..у магазині (З журналу «Джміль»).

- Поділи текст на частини. Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Кожну частину пиши з абзацу. Число запиши словами.
- Склади план тексту з питальних речень і запиши.

3. Яке оповідання чи казка в підручнику з читання тобі найбільше сподобалося? Склади і запиши план до цього тексту.

Розпізнаю текст-розповідь.

Будую текст-розповідь за поданим планом

1. Пригадай, які типи текстів ти знаєш.

2. Прочитай текст. Визнач його тип. Обґрунтуй свою думку.

Валерій Лобановський — легендарний український футболіст та футбольний тренер.

Валерій Васильович народився в Києві. З дитинства він цікавився спортом. Спочатку прославився як талановитий футболіст. Проте справжнього розквіту його талант досяг

тоді, коли він став тренером. Саме Лобановський започаткував нові способи тренування футболістів. Його команда відзначалася дисципліною й неперевершеним командним духом. Під його керівництвом київське «Динамо» досягало великих успіхів, гравці ставали світовими зірками.

Сьогодні ім'я Валерія Лобановського згадують із глибокою вдячністю і повагою (*О. Вашуленко*).

- • Визнач тему і мету тексту. Добери і запиши заголовок.
- Склади і запиши план тексту. Перекажи текст за планом.
- Випиши з тексту словосполучення **прикметник + іменник**. Визнач число, рід (в однині).

3. Прочитай. Чи можна цей запис вважати текстом? Чому?

Майстерність, сила характеру цих спортсменів зробили їх символами національної гордості.

Україна подарувала світовому футболу чимало талановитих імен, які залишили яскравий слід у спортивній історії.

Олег Блохін — один із найшвидших і найнебезпечніших нападників свого часу. Ігор Беланов уславився точними ударами. Андрій Шевченко — один із найвідоміших українських футболістів у світі. Він прославився здатністю відчувати, де опиниться м'яч, щоб забити гол. Одним із символів сучасного покоління футболістів є Андрій Ярмоленко (*О. Вашуленко*).

- • Розташуй частини тексту у правильній послідовності. Запиши текст. Добери заголовок.
- Визнач, до якого типу належить цей текст.
- Підкресли в тексті власні назви та прикметники найвищого ступеня порівняння.

- ☀ 4. Напиши текст-розповідь за заголовком і планом.

Мій спортивний герой / Моя спортивна героїня

1. Хто твій спортивний герой / героїня?
2. Які важливі досягнення стали головними в його / її житті?
3. Які риси характеру роблять цього спортсмена / цю спортсменку прикладом для тебе?
4. Чому я захоплююся цією людиною і що мрію зробити в майбутньому?

- 🏠 5. Напиши текст-розповідь про своє ставлення до спорту. Скористайся планом.

1. Яким видом спорту ти займаєшся або хотів би / хотіла б займатися?
2. Як спорт впливає на твоє самопочуття, настрій чи здоров'я?
3. Чому, на твою думку, спорт важливий для дітей?

Будую текст-опис

- 🎧 1. Послухай текст. Визнач його тип.

- Про що йшлося в зачині тексту?
- Яка розмова відбулася між дітьми і вчителем?
- Визнач головну думку тексту. Добери заголовок.

- 🔍 2. Прочитай текст. Визнач його тип. Обґрунтуй свою думку.

Махаон — один із найкрасивіших м..теликів України.

Махаон досить в..ликий. Він має нев..лику округлу голівку з тонен..кими вусиками. Його в..ликі темні очі схожі на мален..кі нам..стинки. Найбільша краса м..телика — це його крила. Вони

ш..рокі, із заокругленими верхніми частинами та хвостиками на нижніх крильцях. На жовтому тлі чорний віз..рунок. На нижніх крилах ро..кидані блакитні плями і ч..рвоні оксамитові цятки (О. Вашуленко).

- Добери і запиши заголовок до тексту.
- Спиши текст, уставляючи пропущені букви. Підкресли прикметники.

3. Пригадай будову тексту-опису. За потреби скористайся поданою схемою в е-додатку. Напиши текст-опис, самостійно обравши об'єкт опису (людина, тварина, квітка, улюблена чашка, одяг та інше).

4. Опиши когось зі своїх однокласників чи однокласниць, не називаючи його/її імені. Запиши свій опис. Зачитай його у класі, нехай діти відгадають, хто це.

Будую текст-міркування

1. Пригадай, який текст називають текстом-міркуванням. З яких частин складається такий текст? За потреби скористайся схемою в е-додатку.

- Поясни, чим текст-міркування відрізняється від розповіді.

2. Прочитай. Визнач, до якого типу належить цей текст. Поясни чому.

Птахи — захисники й окраса природи. Стою у весняному лісі і милуюся співом пташок. Раптом помічаю одуда. Він тихо іде по траві — шукає личинок, щоб поласувати смачним сніданком. Який він гарний! А он повзики спритно бігають по гілочках, збираючи комах. Завдяки

невпинній праці пташок багато молодих пагонів зможуть вирости здоровими й міцними. А он сойка ховає жолуді у траві. Деякі з них проростуть і стануть могутніми дубами. Так птахи стають садівниками лісу. Без них наш світ був би значно біднішим (О. Вашуленко).

- Перероби текст-розповідь на текст-міркування, твердженням якого було б перше речення. Запиши його. Доведи, що записаний тобою текст є текстом-міркуванням.

3. Побудуй текст-міркування за одним із тверджень.

Твердження 1: Надмірне користування гаджетами шкодить здоров'ю.

Твердження 2: Живе спілкування важливіше за онлайн-спілкування.

4. Склади і запиши текст-міркування за поданим твердженням.

Твердження. Берегти природу має кожна людина.

Доведення. По-перше, По-друге, По-третє

Висновок. Отже,

Розпізнаю і складаю есе

1. Прочитай текст.

Кожен з нас щодня долає якісь труднощі. Є перемоги, які запам'ятовуються надовго.

Моя маленька перемога сталася на уроці фізкультури. Я не люблю бігати на довгі дистанції і завжди прибігаю останнім. У цей момент я відчуваю розчарування.

Одного разу, коли ми знову бігли, я стомився і хотів зійти з дистанції. Але згадав слова тата: «Головне — перемога над собою». Я вирішив не здаватися. Я біг і повторював: «Я зможу. Я дійду до кінця». Прибіг я останнім. Але я прибіг! Коли я перетнув фінішну лінію — відчув радість і гордість. Моя перемога навчила мене: іноді найбільша сила — це просто не здаватися (О. Вашуленко).

- Обміняйтеся думками про тему і мету тексту.
- Визнач тип цього тексту. Обґрунтуй свою думку.
- Випиши з тексту речення, які привернули твою увагу. Напиши свої роздуми щодо змісту цих речень.

2. Пригадай і розкажи про:
- ситуацію, коли тобі хтось допоміг. Що ти відчував/відчувала в цей момент?
 - ситуацію, коли ти комусь допоміг/допомогла. Яке твоє ставлення до того вчинку?

3. **Попрацюйте у групах!** Накресліть і заповніть таблицю.

Частина есе	Питання-підказки	Приклади ідей
Вступ	Про що писатиму? Чому це важливо?	Допомога робить світ добрішим. Це потрібно всім.
Основна частина 1	Як почувається той, кому допомагають?	
Основна частина 2	Як допомога впливає на мене? Що я відчуваю?	
Висновок	Яке моє ставлення? Заклик/підсумок	

☀ 4. Склади і напиши есе «Чому важливо допомагати іншим?». Користуйся створеним у вправі 3 планом.

🏠 5. Напиши есе за поданим заголовком і планом.

Моя добра справа

1. Про яку добру справу я хочу розповісти? *(Коротко назви свій вчинок і коли він відбувся.)*

2. Що саме я зробив/зробила? *(Детальний опис ситуації: кому допоміг/допомогла тощо.)*

3. Що я відчув/відчувала під час і після цієї справи? *(Описати свої емоції: гордість, радість, задоволення, тепло на душі.)*

4. Який висновок я роблю для себе? *(Чому важливо робити добрі справи і як це впливає на інших людей чи світ навколо.)*

Розпізнаю стилі текстів

🔍 1. Прочитай тексти. Визнач, до яких стилів вони належать. За потреби скористайся схемою в е-додатку.

1. (На)городі багато в..ликих яскравих голівок. То соняшники. Особливо гарні вони (на) світанку. Ідеш ст..жиною й милує..я їхн..ю красою. Пр..хия(ї, є)ш (до)себе один соняшник. А він увесь омийтий чистою вранішн..ю росою *(За Ю. Старостенком)*.

2. Соняшник — висока рослина з великим жовтим суцвіттям. Його батьківщиною є Північна Америка. Висота стебла здебільшого 120–150 сантиметрів. Діаметр його кошика в середньому становить 15–25 сантиметрів. У кожному такому

кошику міститься близько 1000–1500 насінин. Саме з них отримують олію (З енциклопедії «Вікіпедія»).

- Розкажи, за якими ознаками розрізняють стилі текстів.
- Спиши художній текст, уставляючи пропущені букви та розкриваючи дужки.

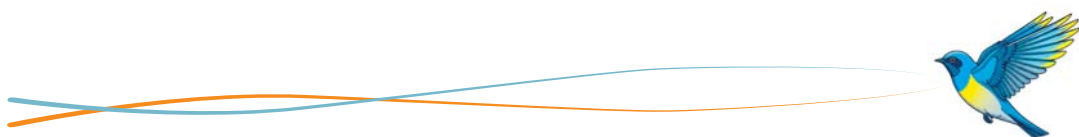
2. Напиши науково-популярний текст про зображену на малюнку рослину за поданим початком. Скористайся довідкою.

Лілія — це багаторічна цибулинна рослина. Це означає, що вона щороку виростає з підземної цибулини.

Довідка: понад 100 видів; висота 40–150 сантиметрів; різноманітні кольори; квіти складаються з 6 пелюсток; мають форму дзвоника; усередині довгі тичинки з пилком; часто мають сильний аромат.

3. Пригадай, які тексти відносяться до ділових. Вибери завдання і виконай його.
- ▼ Напиши оголошення, у якому повідом про свято «Прощавай, початкова школо!».
 - ▼ Напиши запрошення на свято «Прощавай, початкова школо!».
4. Напиши привітання своїм однокласникам/однокласницям із закінченням початкової школи. Яким стилем ти скористаєшся, щоб привітання було щирим і красномовним?
5. Чим плануєш займатися на літніх канікулах? Де мрієш побувати? Напиши про це текст (4–5 речень) і прочитай у класі.

ЗМІСТ

Розділ 1.	Повторюю вивчене про звуки і букви	3
Розділ 2.	Спостерігаю за значенням слів	13
Розділ 3.	Пригадую будову слова	24
Розділ 4.	Досліджую іменник	37
Розділ 5.	Досліджую прикметник	82
Розділ 6.	Досліджую числівник	97
Розділ 7.	Досліджую займенник	103
Розділ 8.	Досліджую дієслово	113
Розділ 9.	Досліджую прислівник	131
Розділ 10.	Досліджую речення	139
Розділ 11.	Досліджую текст	149

У підручнику використано ілюстрації
Анни Загорської, Юлії Миргородської,
а також світлини і візуальні матеріали із сайтів:

Українська Вікіпедія: Роман Маленков, Ядвига Вереск, Posterrr,
EvgenyGenkin, Petar Milosevic, Alexey Tolmachov, cavalierelatio,
Kinedw, Q-lieb-in, Mitte27, Serhiy Koshelyev, Konstantin Brizhnichenko,
Arlot, Sean-Pol GRANDMONT, Arturo Nikolai, 2bratchett,
Martin Souchay, loga.gov.ua/news/34058;

freepik.com: wirestock, Provoll;

shutterstock.com: Oleh Dubyna, Pressmaster, Artspace, Aleksandr
Travenko, Paul B. Moore, HWall; Multsiber, Modulon commonswiki.

Навчальне видання

ВАСУЛЕНКО Микола Самійлович
ВАСУЛЕНКО Оксана Вікторівна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник інтегрованого курсу
для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *О. С. Криворучко*
Комп'ютерна верстка *Д. Д. Карачов*
Коректор *В. Д. Уреньова*
Дизайн обкладинки *Ю. В. Миргородська*

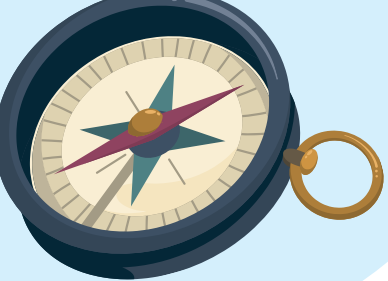
Формат 70x100 $\frac{1}{16}$. Ум. друк. арк. 12,96 + 0,405.
Обл.-вид. арк. 11,12 + 0,69. Наклад 47 361 пр.
Зам. №

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 3
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано
в АТ «ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА «ГЛОБУС»
61011, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 7032 від 27.12.2019 р.
www.globus-book.com

Відкривай
таємниці
української
мови

ТВІЙ НАВІГАТОР

Розділ 1

с. 3

Звуки і букви .. 3
Ненаголошені голосні [е], [и] .. 4
Дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу .. 6
Слова з подовженими приголосними звуками й апострофом .. 8
Слова в алфавітному порядку .. 9
Правила переносу слів .. 11

Розділ 3

с. 24

Будова слова, спільнокореневі слова .. 24
Слова із сумнівними приголосними звуками .. 26
Слова зі співзвучними префіксами і прийменниками .. 28
Слова з апострофом після префіксів .. 30
Слова з префіксами **-пре** і **-при** .. 32
Творення слів за допомогою префіксів і суфіксів .. 35

Розділ 4

с. 37

Іменник .. 37
Назви істот і неістот, власні і загальні назви .. 37
Іменники з абстрактним значенням .. 39
Рід і число іменників .. 41
Змінювання іменників за відмінками .. 43
Початкова форма іменників .. 49
Д. в. і М. в. іменників .. 51
Н. в., Р. в. і Зн. в. іменників .. 54
Чергування приголосних звуків у Д. в. і М. в. однини .. 57
Чергування голосних звуків в іменниках ж. р. та ч. р. з основою на приголосний .. 59
Закінчення іменників ж. р. на **-а (-я)** в Р. в. однини .. 61
Закінчення іменників ч. р. в Р. в. однини .. 64
Закінчення іменників ж. р. в Ор. в. однини .. 66
Іменники ж. р. з нульовим закінченням в Ор. в. однини .. 68
Закінчення іменників ч. р. в Ор. в. однини .. 71
Закінчення іменників ч. р. з основою на **-р** в Ор. в. однини .. 73
Паралельні форми іменників ч. р. — назв істот у Д. в. і М. в. однини .. 75
Іменники у кличному відмінку .. 76
Відмінкові закінчення іменників у множині .. 80

Розділ 2

с. 13

Пряме і переносне значення слів .. 13
Багатозначні слова .. 15
Синоніми й антоніми .. 16
Фразеологізми .. 18
Застарілі і нові слова .. 20
Різні за походженням слова .. 22

Розділ 5

с. 82

Прикметник .. 82
Змінювання прикметників за родами і числами .. 84
Відмінювання прикметників з основою на твердий приголосний .. 87
Відмінювання прикметників з основою на м'який приголосний .. 89
Рід, число і відмінок прикметника .. 91
Творення ступенів порівняння прикметників .. 93
Прикметники із суфіксами **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-** .. 95

Розділ 10

с. 139

Речення .. 139
Головні і другорядні члени речення .. 140
Звертання .. 142
Однорідні члени речення .. 144
Сполучники при однорідних членах речення .. 147

Розділ 6

с. 97

Числівник .. 97
Числівники в мовленні і тексті .. 97
Форми Р. в. числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100 .. 99
Форми числівників на позначення часу протягом доби .. 100

Розділ 7

с. 103

Займенник .. 103
Роль займенників у текстах .. 103
Особові займенники .. 105
Відмінювання особових займенників 1-ї та 2-ї особи .. 107
Відмінювання займенників 3-ї особи .. 109
Займенники з прийменниками .. 111

Розділ 8

с. 113

Дієслово .. 113
Змінювання дієслів за числами .. 115
Часи дієслів .. 117
Неозначена форма дієслова .. 119
Змінювання дієслів теперішнього часу за особами і числами .. 121
Форми дієслів майбутнього часу .. 123
Особові закінчення дієслів теперішнього і майбутнього часу .. 125
Змінювання дієслів минулого часу за числами і родами .. 127
Дієслова на **-ся (-сь)** .. 129

Розділ 9

с. 131

Прислівник .. 131
Розпізнавання прислівників і прикметників .. 133
Правопис прислівників .. 135
Прислівники-синоніми та прислівники-антоніми .. 137

Розділ 11

с. 149

Будова тексту .. 149
Складання плану тексту .. 151
Текст-розповідь .. 152
Текст-опис .. 154
Текст-міркування .. 155
Складання есе .. 156
Розпізнавання стилів текстів .. 158

